

ZBORNIK RADOVA 9

Rehabilitacija žrtava torture i nasilja

Impresum

Zbornik radova

Knjiga 9

Izdavač: *UG Vive Žene*

Za izdavača: *Jasna Zečević*

Urednica: *Amra Muradbegović*

Lektor: *Dijana Delalić*

Recenzentica: *Mirzeta Hadžić-Suljkić*

Grafička priprema: *Rešad Grbović*

Štampa: *OFF-SET Tuzla*

Tiraž: *500 primjeraka*

ISSN 2303-4165

Tuzla, decembar 2018. god.

Sadržaj:

Predgovor	5
Izvod iz recenzije	7
POZITIVNA KOMUNIKACIJA-PREVENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA	9
ULOGA SIGURNE KUĆE U SISTEMU ZAŠTITE ŽRTAVA NASILJA U OKVIRU DJELATNOSTI UDRUŽENJA GRAĐANA "VIVE ŽENE"	37
PSIHOSOCIJALNI GRUPNI PRISTUP RADA U SIGURNOJ KUĆI	55
PROGRAMI ZA POČINIOCE NASILJA - PREGLED STANJA U SVIJETU I IZAZOVI IZ PERSPEKTIVE NEVLADINOG SEKTORA	73

PREDGOVOR

Rehabilitacija žrtava torture i nasilja čini nastavak na našu dugogodišnju ediciju, odnosno zbornik radova koju UG "Vive Žene" izdaju od 2009. godine, gdje na jednom mjestu prikazujemo rezime naših iskustava i metodologiju rada koju razvijamo od 1994. godine na polju individualnog rada sa traumatiziranim osobama, prvenstveno žrtvama različitih oblika nasilja. Autori članaka, stručni tim UG "Vive Žene" u ovome Zborniku nastavljuju s tradicijom predstavljanja tema koje bi se, u kontekstu ne samo Bosne i Hercegovine, nego i u cijelome svijetu mogle vidjeti kao stalno aktuelna tema, a to je rad na prevenciji i rehabilitaciji osoba koje se suočavaju sa raznim oblicima nasilja. Koliko god da se govori o problemu nasilja, koliko god da se kroz rad vladinih i nevladinih institucija, al i medijski propagira nasilje kao krivično djelo, ono je i dalje u stalnom porastu. Ako krenemo od porodice kao osnovne ćelije društva, često svjedočimo situacijama, da je u porodicama prisutna otuđenost, apatija, nepoštovanje, nasilna komunikacija, ali i svi drugi oblici nasilja koje je pojedinac u stanju uraditi drugome.

Ako pogledamo djecu i mlade često svjedočimo porastu vršnjačkog nasilja. Ponekada se zapitamo u kakvim sredinama rastu ta djeca, koja su ili počinioци nasilja ili same žrtve. Da li se žrtve obraćaju za pomoć? Ponekada da, ali činjenica jeste da zasigurno postoji i tamna strana ove priče i problema, kada žrtve šute o svemu šta im se dešava. Da li zbog stida, straha ili nekog drugog razloga... Također, svjedočimo i velikom broju edukacija i programa koji postoje i upravo se bave ovom temom. Međutim, nasilja je i dalje prisutno, a mi smo tu da budemo podrška našim korisnicima u trenucima kada osjećaju bespomoćnost za svoju situaciju. Biti tu za osobu koja prije svega treba sigurno mjesto je naša vodilja, koja

nas uvijek motiviše da budemo još bolji i efikasniji na polju borbe protiv nasilja.

U ovome zborniku odlučili smo pažnju dati temi nasilja u porodici, a uzimajući u obzir sve aktere važne za bolje razumijevanje same problematike. Stoga se nadamo da će svi ovi radovi, barem malo probuditi svijest u svima nama da vidimo ozbiljnost teme nasilja koje je svakodnevno prisutno oko nas. Želim iskoristiti priliku da se zahvalim svojim kolegicama i kolegi koji su učestvovali u izradi ovog i drugih Zbornika, kao i našim donatorima koji su omogućili da naša radna iskustva pretvorimo u pisani materijal, koji će, nadamo se, pružiti nova saznanja o važnosti rada na prevenciji nasilja, ali i uključivanju kako pojedinca tako i cijelog društva ka misiji smanjenja nasilja i mimiziranje posljedica koje nasilje uzrokuje.

Jasna Zečević, Predsjednica UG "Vive Žene"

IZVOD IZ RECEZENCIJE

Zbornik pod naslovom „*Rehabilitacija žrtava torture i nasilja*“ prikazuje radove koji dostoјно prezentiraju најбитније садржаје, активности и резултате рада Удружења грађана „Vive Žene“.

Zbornik donosi садржаје о насиљу, комуникацији, превенцији, терапији, систему заштите и сигурној кући. Састоји се од радова четири аутора стручњака, активних дјелатника Удружења.

Први рад под називом *Pozitivna комуникација – превенција врšњаčког насиља* уз теоријско објашњење проблема детаљно приказује групни процес рада са ученицима у осnovним школама. Презентирани педагошко-психолошке активности у раду са дејцем однose се на учење представљања и упознавања на другачији начин, као и уочавање и спознавање међусобних сличности и разлика. Резултати континуираних активности и рада упућују на то да програм позитивне комуникације треба бити дио одговарајућег образовног програма још од предшколских установа.

Уз објашњење pojma rodno zasnovano насиље, у другом раду, тематизира се *uloga sigurne kuće u sistemu zaštite žrtava nasilja u okviru djelatnosti Udruženja građana „Vive Žene“ Tuzla*, од нjenog оснивања до данас. Уз конкретне активности презентиран је и статистички приказ особа које су боравиле у Sigurnoj kući. U zaključku se navodi da su за „Veliki broj žena i djece, uz tretman u Sigurnoj kući, потпuno ili djelimično ublažene posljedice насиљa“.

U трећем раду, под називом *Psihosocijalni grupni pristup rada u sigurnoj kući*, представљен је psihoedukativni приступ у групним сесијама са клијентицама које су preživjele насиље и које су боравиле у Sigurnoj kući. Prije представљана конкретних активности у оквиру групног рада у Sigurnoj kući, ауторица је теоријски освijetlila ovaj problem. На темељу

analize rada u grupi da se zaključiti da se „*Dinamika grupe mijenjala iz nemoći i beznađa, te da se polako otvarala mogućnost perspektive i izlaza iz nasilnog okruženja*“. Važno je istaći da su klijentice shvatile da uvijek postoji mogućnosti izbora u vlastitom životu. Mogućnost izbora je u cilju očuvanja integriteta ličnosti, bez narušavajuće moći, kontrole i povrede, koja je sastavni dio nasilja, navodi autorica.

U tekstu pod naslovom *Programi za počinioce nasilja – pregled stanja u svijetu i izazovi iz perspektive nevladinog sektora*, a u cilju promovisanje poštivanja i zaštite osnovnih ljudskih prava kroz objašnjenje svrhe rada sa počiniocima nasilja, autor nastoji približiti pozitivne zakonske okvire i programe psihosocijalnog tretmana koji se realizuju u svijetu i kod nas, s posebnim osvrtom na izazove i preporuke za sprovоđenje ovih aktivnosti iz ugla „Vive Žene“.

Zaključno treba istaknuti da Zbornik radova „*Rehabilitacija žrtava torture i nasilja*“ u izdanju udruženja „Vive Žene“ predstavlja značajan korak u rasvjjetljavanju problema nasilja i rehabilitacije žrtava torture, te korisne nalaze za buduća istraživanja i sveobuhvatnije analize ovog problema i njegovih socijalnih implikacija.

Prof.dr. Mirzeta Hadžić-Suljkić

POZITIVNA KOMUNIKACIJA - PREVENCIJA VRŠNJAČKOG NASILJA

Stela Kubinek, dipl. socijalna pedagoginja

Stela Đug, edukatorica nenasilne komunikacije

Selma Bajramović, edukatorica nenasilne komunikacije

„....Vaša djeca nisu vaša djeca. Ona su sinovi i kćeri čežnje života za samim sobom. Ona dolaze kroz vas, ali ne od vas. I premda su s vama, ne pripadaju vama. Možete im dati svoju ljubav, ali ne i svoje misli, jer, ona imaju vlastite misli...“¹

Khalil Gibran

UVOD

Posljednjih dvanaest godina Udruženje građana „Vive Žene“ Tuzla realizuje program rada sa djecom osnovnoškolskog uzrasta radioničkog oblika sa ciljem jačanja razvoja svjesnosti djece o sebi, drugima i okruženju, te poboljšanja komunikacije između djece kao vršnjaka, djece i nastavnog osoblja, te između djece i njihovih roditelja. Program se sastoji iz tri dijela: pedagoške radionice, radionice o jednakopravnosti spolova i radionice o nenasilnoj komunikaciji. Program koncipiran na ovaj način realizuje se u osnovnim školama u trajanju od dvije školske godine. Učešće djece u programu zasniva se na dobrovoljnoj osnovi uz suglasnost roditelja. Sam program namijenjen je djeci koja pokazuju interes i želju da više nauče o sebi i poboljšaju svoju komunikaciju sa drugima. Na ovaj način pružamo skroman doprinos razvoju veće unutarnje harmonije djece, a time i harmonije u međusobnim odnosima i kontaktima. Rad sa djecom

¹ Prorok, Khalil Gibran, Heinemann, London, 1974. Izdavač Grafički zavod Hrvatske, Zagreb, Prijevod i pogovor Marko Grčić GZH 1985.

u okviru programa sprovodi se u vidu grupnog rada, dok je sam pristup u radu sa djecom baziran na filozofiji nenasilja i razvoja tolerancije što doprinosi pozitivnom socijalnom i psihičkom razvoju djece.

Neophodno je naglasiti važnost pozitivne komunikacije kao dio osnove za rast i psihoemotivni razvoj djece u ranoj adolescenciji. U našem dugogodišnjem iskustvu i primjeni metoda pozitivne komunikacije možemo pomenuti da ovakav pristup u radu sa djecom doprinosi prevenciji vršnjačkog nasilja. Općenito je prisutna nedovoljna posvećenost pažnje komunikaciji na svim nivoima, pa tako i u okviru odgoja djece, što često rezultira problemima djece u ponašanju koje može da se manifestira i u vidu nasilnog ponašanja između vršnjaka. Vršnjačko nasilje je sve više prisutno u ovom uzrasnom periodu. Djeca primjenjuju neadekvatne vještine komunikacije sa elementima nasilja u kontaktu sa vršnjacima, jer žele biti zapaženi i u središtu pažnje.

1. TEORIJSKA RAZMATRANJA

Teorijska razmatranja predstavljena su kroz dio koji se odnosi na komunikaciju sa fokusom na „pozitivnu komunikaciju“, vršnjačko nasilje i grupni proces rada.

1.1. KOMUNIKACIJA

Ovim radom želimo prikazati jedan od oblika i načina komunikacije između vršnjaka, stoga je neophodno da započenom sa definiranjem samog pojma komunikacija.

Riječ „komunikacija“, zajednička mnogim jezicima, izvedena je od latinskoga pridjeva „communis“ u značenju „javni“, „koji dijele mnogi“. Dijeljenje životnog prostora s drugima, a time i dijeljenje i razmjena informacija, jedno je od bitnih svojstava ljudskih bića jer je život čovjeka kao društvenoga bića nezamisliv bez komunikacije s drugim ljudima. Osim društvenoga aspekta, komunikacija je ključna za stvaranje osobnog identiteta budući da svijest o njemu nastaje tek stupanjem u interakciju

s drugima, pri čemu se dobivaju povratne informacije te je moguće uspoređivati sebe s drugima. (S. Tubbs, 2012, str. 796).

„Komunikacija je proces odašiljanja, prenošenja i primanja poruka, signala i informacija“ (Petz, 1992). „Komunikacija je dinamički i složeni proces u kojem ljudi primaju i šalju verbalne i neverbalne poruke da bi razumjeli druge i da bi drugi razumjeli njih“ (Havelka, 1998).

O čemu ustvari govorimo kada koristimo termin komunikacija? Kada bi se bavili istraživanjem načina upotrebe ovog termina došli bismo do zaključka da ne postoji jedinstvena, univerzalno prihvaćena upotreba. Neke su definicije duge i složene, druge su kratke i jednostavne. Ovaj rad se ne bavi istraživanjem razlika između tih predodžbi ili za obranu jedne protiv druge.

Ono što želimo prikazati je definicija koja će nam pomoći u prikazu našeg rada. Upravo zbog toga reći ćemo da se komunikacija odnosi na proces u kojem ljudi odgovaraju na simbolička ponašanja drugih ljudi. Komunikaciju posmatramo kao jedan kontinuirani proces. Segment jednog od oblika komunikacije, koji u ovom radu nazivamo „pozitivnom komunikacijom“ prikazan je u daljem tekstu.

U skladu s tim kratko ćemo se osvrnuti na metodu komunikacije iz ugla nenasilnog pristupa. „Proučavajući čimbenike koji utječu na našu sposobnost da ostanemo suosjećajni, zapanjila me ključna uloga jezika i načina na koji koristimo riječi. Od tada sam identificirao specifičan pristup komunikaciji – govoru i slušanju – koji nas vodi da dajemo od srca, povezujući nas sa samima sobom i jedne s drugima na način koji dopušta procvat naše prirođene suosjećajnosti. Nazvao sam ga Nenasilna komunikacija, koristeći termin nenasilje kao što ga je koristio i Gandhi – misleći pri tome na prirodno stanje suosjećanja kada nasilje nestane iz srca. Iako možda ne smatramo da je način na koji govorimo „nasilan“, naše riječi često vode do povrede i bola, bilo u drugima ili nama samima“ (Rosenberg M. 2006).

U ovom radu termin nenasilna komunikacija prikazujemo kao jedan od modela „pozitivne komunikacije“, te smo se i odlučili u daljem tekstu koristiti upravo taj termin. Pozitivna komunikacija nas vodi u preoblikovanju načina na koji se izražavamo i čujemo druge. „Naše riječi

umjesto uobičajenih automatskih reakcija postaju svjesni odgovori čvrsto utemeljeni u svijesti o tome što opažamo, osjećamo i želimo. Usmjerava nas na iskreno i jasno izražavanje, te istovremeno obraćanje pozornosti na drugoga s poštovanjem i empatijom. U svakoj razmjeni čujemo svoje vlastite duboke potrebe, kao i potrebe drugoga. Poučava nas pažljivom promatranju i prepoznavanju ponašanja i uvjeta koji na nas utječu. Učimo se prepoznavati i jasno iskazati što konkretno želimo u danoj situaciji. Struktura je jednostavna, a ima veliku moć preobrazbe“ (Rosenberg M. 2006).

Pozitivna komunikacija, odnosno govor prihvatanja, ne isključuje konfliktne situacije, odnosno sukobljavanje. U svakodnevnom životu čujemo puno grubih i pogrdnih riječi koje polako postaju u svakodnevnom rječniku normalan način izražavanja. Kako izaći iz tog začaranog kruga agresije i netolerancije? Možda ne možemo promijeniti druge, ali možemo promijeniti sebe, svoje prihvatanje i ophođenje prema sebi, ali i drugima. Možemo naučiti govor prihvatanja. To je govor kojim pokazujemo razumjevanje druge osobe, njenih osjećaja, misli i stavova, njenih potreba. Pri tome ne napuštamo vlastito mišljenje ni vlastite stavove, osjećaje i potrebe. Vrlo značajno u tom procesu je razumjeti i samog sebe. Važno je prepoznati što se u nama događa. Postavimo sebi pitanja: Što ja sad zapravo osjećam? Zašto to osjećam? Što zapravo hoću? Koja moja potreba nije zadovoljena? Hajde da tu potrebu zadovoljim! Mogu izabrati način pozitivne komunikacije. To znači da će drugog saslušati sa empatijom i govoriti u obliku osobnih iskaza (u prvom licu – „Ja poruke“). Tada jasno iskazujemo svoj stav u vezi sa nekom situacijom. To je iskaz lišen prebacivanja, okrivljivanja, kritiziranja, ocjenjivanja ili prosuđivanja druge osobe.

Tada smo fokusirani na problem, odnosno činjenice, i iskazujemo naše mišljenje o tome i šta bismo u vezi s tim promijenili. Potrebno je dugotrajno vježbanje sa ovim načinom komuniciranja, gdje se više trebamo usredotočiti na razmišljanje o onome što nije rečeno i što stoji iza toga, te dati svoje razmišljanje koristeći se „JA-porukama“. Pored davanja empatije sebi i drugima, u toku komunikacije neophodno je postići uspjeh u razdvajaju problemu od osobe, te shvatiti bit – suštinu

stvarnog problema, a pri tome problem ne posmatrati kroz osobu koja je u komunikaciji sa nama.

Gовор neprihvatanja, односно „negativna komunikacija“, најчешће се среће у проценавању, осудљавању, критизирању, где је доминантан нaredbodavni stav у комуникацији. Тада наш суговорник, када анализира комуникацију, доživljava је као напад. Сада је до нас којим наčином ћемо наставити комуникацију ако ћелимо усмерити процес у смјеру позитивне комуникације. Као на пример на напад не одговорити нападом, него се усредоточити на потребе, осјећаје и жеље нашеог суговорника (пруžiti и дати емпатију). Обично тада комуникација прелази у позитивни смјер. Овакав начин комуникације није лако постићи, а нарочито не детету која да би постигла резултате требају континуирану подршку водитеља, наставника и родитеља. Упуćivanje na svakodnevnu upotrebu ovog načina komuniciranja i njenom primjenom u rješavanju svakodnevnih konfliktnih situacija način je da ovakav vid komunikacije буде прихваћен od strane djeteta i odraslih.

Prema Rosenberg M. pozitivnu komunikaciju sagledavamo kroz njenu četiri osnovna koraka:

- posmatranje/opažanje,
- osjećanja,
- потребе,
- заhtjev ili molba.

Kroz ова четири корака обухваћен је цјелокупан рад на ненасилној комуникацији по Maršalu Rosenbergu. Кроз програм позитивне комуникације, заснован на четири корака детета могу боље разумјети како нешто што виде чинjenično рећи без примјеса властитих мисли, затим сеbe питати како се у вези тога осјећају, који осјећај сеjavља, зашто је то тако и шта је њихова стварна потреба у том trenutku.

Kада се прође кроз ова важна три корака, четврти корак је naučiti детету како да конкретно искаžu све то што осјете на позитиван начин водећи при томе računa i o osjećanjima sugovornika, te provjere sa suggovornikom da li je то zaista takokako su oni razumjeli i da na konkretan начин искаžu svoj zahtjev ili molbu, односно да јасно navedu шта traže od особе са којом komuniciraju.

1.2. VRŠNJAČKO NASILJE

Nasilje predstavlja svaki oblik ponašanja koje ima za cilj namjerno povređivanje ili nanošenje bola, bilo psihičkog ili fizičkog. Svaki čovjek ima iskustvo ili se u svom životu susreo saodređenim vidom nasilja, bilo da je bio u ulozi onoga ko vrši nasilje ili pak onoga ko trpi nasilje ili je bio svjedok nasilja koje se vrši nad drugom osobom. Nasilje kao takvo pojavljuje se u različitim oblicima i vrstama.

Prema Olweusu (1998), dijete je zlostavljano kada je učestalo i trajno izloženo negativnim postupcima od strane jednoga ili više djece. „U okviru definicije ističu se tri bitna elementa: trajanje, negativni postupci i neravnopravan odnos snaga. Iako se pojedinačni slučaj ozbiljnijeg nasilja može smatrati nasilništvom, u definiciji se naglašava trajnost i ponavljanje negativnih postupaka. Pod negativnim postupcima podrazumijeva se djelovanje pojedinca kada on namjerno zadaje ili nastoji zadati ozljedu ili bilo kakvu neugodnost drugom pojedincu. Dijete koje je izloženo nasilju teško se brani i donekle je bespomoćno u odnosu prema onome tko se nasilno ponaša“ (Sesar K., 2011).

„Na različite načine pokušalo se odrediti podvrste ili oblike vršnjačkog nasilja, odnosno u nekim slučajevima agresivnosti među djecom općenito. Vršnjačko nasilje najčešće se dijeli u dva glavna oblika: tjelesno i verbalno. Tjelesno nasilje je najuočljiviji oblik te podrazumijeva udaranje, guranje, štipanje i sl. Verbalno nasilništvo najčešće prati tjelesno, a podrazumijeva vrijedanje, širenje glasina, stalno zadirkivanje... U navedenim oblicima nasilja mogu se izdvojiti četiri podvrste nasilnog ponašanja: emocionalno nasilništvo koje je usko povezano s prijašnja dva te uključuje namjerno isključivanje djeteta koje je izloženo nasilnom ponašanju iz zajedničkih aktivnosti razreda ili dječje grupe; ignoriranje; kulturno nasilništvo koje podrazumijeva vrijedanje na nacionalnoj, religijskoj i rasnoj osnovi, i posljednje, ekonomsko nasilništvo koje uključuje krađu i iznuđivanje novca“ (Bilić i Karlović, 2004).

Doba rane adolescencije može biti veoma zbumujuće za djecu i odrasle. Dijete prolazi kroz različite promjene i faze razvoja koje se stalno smjenjuju, pa odrasli često ne mogu razumjeti ili teško prihvataju da ono

što je važilo prije, više nije prihvatljiva metoda odgoja. U ovom periodu odrastanja šale, zdrav humor i smijanje od srca određenim situacijama obogaćuju djeci školske dane. Zdrav humor i dobromjerne šale ukazuju na prijateljsku povezanost, opuštenost i zabavu. No, kada se šala i humor pretvore u zadirkivanje i ismijavanje, to više nije igra. Djeca ove uzrasne dobi nisu toga svjesna, njihovo svakodnevno komuniciranje među vršnjacima bazira se na ispoljavanju „pozitivnih“ emocija na „negativan“ način. Naime, tanka je granica kada zabava i zdrav humor pređu u nasilničko ponašanje.

Ovaj model ponašanja kod djece u ranoj adolescenciji odrasli ne uzimaju za ozbiljno i u većini slučajeva reaguju i počnu se baviti posljedicama takvog ponašanja. Rijetko imamo priliku vidjeti da se sa ovom uzrasnom dobi djece radi na prevenciji, odnosno da se uče kako prepoznati svoja osjećanja i potrebe, osjećanja i potrebe drugih, da prihvate različitosti, te da iskažu svoje stavove i mišljenja na pozitivan način ne omalovažavajući i kritikujući druge.

U doba rane adolescencije, odnosno u periodu 12 do 14 godina, u okviru našeg rada (tokom izvođenja radionica i grupnog rada) primjetili smo da je većina djece nasilna u verbalnom smislu, a da to istovremeno ne prepoznaju i ne vide kao nasilje.

Svakoga dana veliki broj djece njihovi vršnjaci zadirkuju i ismijavaju. Kad verbalna agresija preraste u fizičko nasilje, većina odlučno reagira. Međutim, velika većina zlostavljačeg ponašanja među vršnjacima (engl. bullying) nije otvoreno nasilje, već prikriveno „psihičko ratovanje“. Pojavljuje se u obliku ismijavanja u društvu, psihičkog zastrašivanja i kolektivnog odbacivanja.

„Zadirkivanje može biti nevina zabava. Svi mi sudjelujemo u dobrodošnom bockanju koje je znak prijateljske povezanosti. Ali kad se zadirkivanje pretvori u ismijavanje, to više nije igra. Isto tako, ismijavanje ne predstavlja prirodno iskustvo socijalnog učenja koje djecu priprema da se bolje snalaze u grubom svijetu u kojem vlada metež. Ismijavanje je moćan društveni ritual čiji je cilj poniziti određene pojedince i odvojiti ih od ostalih. Oni koji su tako stigmatizirani postaju, kako to antropolozi kažu, „zagadjene osobe“, te se nastoji da ih drugi percipiraju kao osobe

koje nisu vrijedne ljudskog dostojanstva. Ovakav status podcijenjenosti drugim članovima grupe daje dopuštenje izopćenika nekažnjeno zlostavljati.²

U tom smislu primjetno je da su djeca agresivna ili nasilna u vidu ismijavanja, nazivanja pogrdnim imenima, ruganja, vrijeđanja, dobacivanja, omalovažavanja, psovanja i slično. Neka djeca trpe nasilje u smislu da bivaju odbačena i na određeni način izložena izoliranju od strane grupe vršnjaka, dok su istovremeno izloženi ogovaranju i neistinitim pričama u grupi vršnjaka, što predstavlja oblik socijalnog nasilja.

Djeca neposjeduju adekvatne vještine i znanja kako se „boriti“ sa tim i često iz uloge „žrtve nasilja“ prelaze u ulogu „nasilnika“. Tada ponekad primjenjuju i fizičko nasilje u cilju da tim putem pokušaju riješiti svoj problem.

Psihičko nasilje podrazumijeva prijeteće poglede, grimase, neželjene komentare, iznuđivanje novca, ucenjivanje. Svaki oblik nasilja ima svoje žrtve sa određenim karakteristikama i različitom pozadinom problema. Iz tog razloga se svakom problemu treba individualno pristupiti uzimajući u obzir cjelokupan kontekst. Ali, općenito potencijalne žrtve nasilja su djeca koja susubmisivna, defanzivna, introvertna sa niskim samopouzdanjem i samopoštovanjem. Ovakva djeca reaguju za male sitnice plaćem, povlačenjem i izolacijom od društva. A ovakva djeca koja su tiha, povučena i plašljiva omiljena su meta onih koji žele svoju snagu demonstrirati nad drugima, bilo fizičku ili psihičku.

Prvi korak ka rješavanju nasilja jeste otvoren razgovor sa djetetom. Zato je komunikacija osnov svega i predstavlja vještinu koja se uči bilo da se radi o komunikaciji između roditelja i djece ili između vršnjaka. Djeca ne mogu sama usvojiti vještine pozitivne komunikacije, a ne postoji ni struktuirana edukacija. Prisutni su sporadični elementi u vaspitanju i obrazovanju, ali je neophodno da se ovakav vid edukacije odvija konstanto i uz praćenje i vodstvo odraslih. Zato svi koji se bavimo odgojem djece, trebamo biti model ponašanja koje dijete usvaja. Na nama odraslima je da prvenstveno sagledamo na našim odnosima prema sebi i drugima,

---

2 Tekst preuzet iz publikacije UNICEFA: Nemoj mi se rugati-priričnik za nastavnike 6.-8. razreda; Dostupno na: https://www.unicef.org/bih/ba/Nemoj_mi_se_rugati_6-8.pdf

pa tek onda možemo svoje vještine prenosi na druge i očekivati da će i djeca ostvariti drugačiju komunikaciju i postati tolerantna, jačati svoje samopouzdanje.

1.3. GRUPNI PROCES RADA

Grupni rad sa djecom se smatra efektivnom metodom koja je specifična na različitim nivoima razvoja djece kao što su kognitivni, emocionalni i socijalni razvoj. Grupa omogućava djeci da se lakše povežu sa vršnjacima na jedan struktuirani način putem kojeg diskutuju i dijele svoja osjećanja i ideje otvoreno uz smanjen rizik od neadekvatnih negativnih reakcija vršnjaka kao što su na primjer ismijavanje, izrugivanje. Putem grupe djeca dolaze do razumijevanja i sagledavanja da njihove brige i problemi nisu jedinstveni samo njima i da je „sa njima sve u redu“. Grupne diskusije mogu pomoći djeci da uvide da i drugi dijele njihove strahove, probleme, brige, interesovanja. Kroz struktuirane aktivnosti i diskusije prilagođene uzrastu djeca često dobiju mogućnost da verbalizuju lična osjećanja u krugu vršnjaka, te na taj način pruže konstruktivnu povratnu informaciju ili savjet članovima grupe, dok bi u razgovoru sa odraslima imali poteškoće da to urade. Osim toga, djeca mnogo spremnije prihvataju konstruktivne savjete i informacije od strane vršnjaka.

Kako M. Ajduković (1997) navodi: „Temeljno načelo grupnog rada je da članovi grupe mogu pomoći jedni drugima tako da izmjenjuju osjećaje, informacije, daju sugestije ideje i rješenje problema, te se podupiru uz predpostavku da je grupni proces glavni izvor promjene i razvoja pojedinih članova grupe. Rad grupe je osnovni pokretač tretmana i grupa nije samo okruženje već način postizanja promjene“.

Tim „Vive Žene“ u radu sa djecom primjenjuje grupni pristup u radu kroz program radionica baziran na osnovi pozitivne komunikacije. Dio programa koji se odnosi na intenzivan rad usvajanja vještina pozitivne komunikacije sprovodi se u drugoj godini grupnog rada sa djecom osnovnoškolskog uzrasta. U toku prve programske godine radimo na izgradnji i jačanju grupne povezanosti, upoznavanju sebe kroz vlastite vrijednosti i spoznaju drugih. Na taj način kod djece potičemo

samopouzdanje, razvijamo tolerantnost i radimo na prihvatanju različitosti u cilju pripreme za konkretan rad na učenju i usvajanju tehnika pozitivne komunikacije tokom druge programske godine.

Radionice koje primjenjujemo u grupnom radu sa djecom koncipirane su na način da su sačinjene iz tri dijela: uvodni dio, glavni dio (rad na određenoj temi) i završni dio (osrvt na radionicu i povratna informacija članova grupe). Kao uvodni dio radionice u većini slučajeva primjenjujemo društvene igre, koje djecu pripremaju za rad i uvijek su povezane sa samom temom koja se obrađuje. Pretežno je planirano da uvod traje 5 do 10 minuta. Zatim, glavni dio radionice koji predstavlja detaljno razrađivanje određene teme koja je unaprijed planirana. U većini slučajeva zauzima najveći dio radionice i traje oko 60 minuta. Završni dio odnosi se na osrvt na radionicu i formiranje zaključaka od strane samih članova grupe, te sažimanja teme rada od strane voditelja grupe uz pomoć povratnih informacija samih članova. Po procjeni voditelja u ovom dijelu radionice može se primjeniti i završna igra u cilju podizanja energije ili relaksacija djece na kreativan i njima prihvatljiv način. Odvija se u trajanju od 15 do 20 minuta.

Radionice koje imaju sva tri dijela održavaju se u trajanju od 90 minuta, ali često zbog tema koje se obrađuju ponekad u praksi traju i duže, ali ne duže od 120 minuta. To ovisi i osamom grupnom procesu u svakoj radionici. Radionice imaju interaktivan karakter, gdje djeca iskustveno uče kroz verbalnu i neverbalnu komunikaciju. U toku radionice sjedi se u krugu da bi se obezbijedio nesmetan protok informacija, te da bi se naglasila ravnopravnost. Ovim načinom rada omogućeno je učesnicima grupe da svako vidi svakoga i pojedincu je pružena jednaka pažnja, odnosno prostor u kojem može podijeliti svoje iskustvo, problem ili dilemu. U toku grupnog procesa nema procjenjivanja i ocjenjivanja. Mišljenje svakog učesnika grupe je dobro došlo i veoma važno. Ovaj segment se uvijek naglašava u našem pristupu u radu, jer smatramo da djeca dolaze sa već usvojenom navikom da poštuju autoritet kroz metode „kažnjavanja“ i ocjenjivanja, te im na taj način pružamo drugaćiji oblik komunikacije i učenja. U početnim radionicama dosta vremena se posveti prihvatanju samog pristupa u radu od strane djece, te ih često podsjećamo

da smo svi jednaki i jednakо važni, da je svako mišljenje dobro došlo, da ga prihvatimo kao takvo i da kroz to međusobno upoznavanje i učenje o drugima spoznamo i svoje lične stavove i mišljenja. Osim navedenog, ono što je važno za realizaciju radionica zasnovanih na ovom pristupu je:

- Prostor treba biti ugodan, adekvatno opremljen i stalan.
- Broj članova grupe 15 - 20.
- Idealno je da radionice vode dva voditelja.
- Nema posmatrača svi učestvuju u radu, što podrazumijeva i same voditelje.
- Ciljevi i scenario radionice su unaprijed definisani i poznati voditelju, koje može da saopšti i članovima grupe.
- Koriste se različita nastavna sredstva...

Dvogodišnji program radionica, baziran na primjeni metoda komunikacijskih vještina sa psihopedagoškim pristupom u radu sa djecom, pedagoški tim „Vive Žene“ sprovodi sa šest grupa u različitim ruralnim i urbanim zajednicama na području Brčko Distrikta, općine Bratunac i grada Tuzla. Dugogodišnje iskustvo rada u vođenju programa radionica u osnovnim školama nam je bilo vodilja u izradi adekvatnog programa koji utiče na emocionalni razvoj kod djece i prilagođen je uzrasnoj dobi šestog i sedmog razreda osnovne škole. Program kao takav nije dio obavezognog obrazovnog programa i sprovodi se kao vannastavna aktivnost, odnosno kao dio neformalnog obrazovanja. Programom su obuhvaćene teme koje omogućavaju samospoznavu sebe i drugih, koristeći se raznim tehnikama i komunikacijskim vještinama. Jako je važno kod formiranja ovakvih grupa da djeca zaista žele nadogradnju sebe i svojih vlastitih vrijednosti. Formiranje grupe bazirano je na dobrovoljnoj osnovi uz suglasnost roditelja. Na samom početku formiranja grupa u osnovnim škola gdje primjenjujemo program uz prethodni dogovor i suradnju sa menadžmentom škole, organiziramo roditeljski sastanak za roditelje i djecu šestog razreda u cilju predstavljanja programa radionica i načina samog procesa rada sa djecom, odnosno, predstavljanja šta se želi postići radom i kakve rezultate ostvaruje ovaj program iz našeg dosadašnjeg iskustva. Tom prilikom roditeljima se pruža mogućnost da nakon

razmišljanja i dogovora sa djecom, uz pismenu suglasnost, omoguće djeci da budu dio programa.

2. PRIKAZ GRUPNOG PROCESA RADA

Grupni proces rada sa djecom, koji je predstavljen u ovom tekstu, opisuje rad dvije grupe djece u osnovnim školama urbanog dijela grada Brčko i grada Tuzla. Prikazane su konkretnе radionice, te specifični vršnjački konflikti predstavljeni od strane djece, uz način na koji grupa vršnjaka uz pomoć voditeljica zajednički iznalazi rješenje za određeni konflikt uz primjenu metode otvorenih pitanja, vodeći proces u smjeru osvještavanja osjećanja i potreba, te način kako su djeca prepoznala i verbalizovala svoje potrebe primjenjujući tehnike pozitivne komunikacije. Kroz prikaz radionica može se uočiti koliko grupa ima „moć“ i doprinosi bržem procesu spoznaje, definisanja stvarnog problema, te eventualnom iznalaženju konstruktivnih rješenja iz ugla vršnjaka kao posmatrača koji povratnim informacijama doprinose razrješenju problema.

2.1. RAD SA GRUPOM DJECE NA PODRUČJU GRADA TUZLA I GRADA BRČKO

U toku prve programske godine grupni rad je baziran na procesu osvještavanja sebe i vlastitih vrijednosti kod djece, a potom vrijednosti drugih. Učenje je usmjereno na proces, a ne na rezultat, te kod djece povećava osjetljivost i razumijevanje za emocije drugih, razvijaju se potencijali za suradnju, suošćećanje i toleranciju usmjeravajući ih na odgovornost za vlastito ponašanje i razumijevanja ponašanja drugih. Rad sa dvije grupe prikazane u ovom tekstu upravo je baziran na ovom programu. Sa odabranim grupama prethodno je završena prva programska godina aktivnosti. Sa obje grupe održano je po 26 radionica. Tokom ovih strukturiranih aktivnosti radilo se na povezivanju članova grupe, organiziranju pravila grupnog rada u kojem sami članovi direktno sudjeluju, na razvoju međusobnog povjerenja i stvaranju sigurnog

mjesta za otvaranje raznih „osjetljivih“ tema i problema koje su djeca bila spremna da podijele. Problemi koje su iznosili najviše su se odnosili na vršnjačke odnose i općenito odnose sa drugima. Struktuirane aktivnosti obrađivale su teme kao što je predstavljanje i upoznavanje na drugačiji način, zatim uočavanje i spoznaja međusobnih sličnosti i razlika. Na taj način dobili su mogućnost sagledati i spoznati pozitivne osobine kod sebe i drugih. Na primjer, kroz radionicu pod nazivom „Ponašaj se kao dječak, ponašaj se kao djevojčica“ obrađene su teme sa ciljem spoznaje spolne i rodne razlike, te važnosti razvijanja tolerancije ravnopravnosti u odnosu među spolovima. Kroz temu „moć i odnosi“ djeca su osvjestila postojanje moći u odnosima, te kako pokazujemo moć u odnosu sa drugima. Tema „Etiketiranje“ imala je za cilj da uoče i spoznaju kako etiketiranje drugih može ograničiti individualni potencijal i uticati na odnose. Tema „Sukob i suradnja“ imala je za cilj da djeca spoznaju kakvi su u prijateljstvu, kako izražavaju svoja osjećanja i šta kod sebe vide kao pozitivnu osobinu. Tema „Agresivan, pasivan, asertivan“ pružila je mogućnost da samoprocjenom sagledaju na koji način ostvaruju komunikaciju sa drugima, koji od oblika komunikacije najčešće primjenjuju, te na koji način mogu promijeniti svoju komunikaciju u odnosu s drugima.

2.1.1. Prikaz radionice–grupa sa područja grada Tuzla

Grupa djece, iz osnovne škole na području grada Tuzla, formirana je početkom školske 2017/2018.godine. Grupa okuplja 22 djece uzrasne dobi jedanaest godina, odnosno šesti razred osnovne škole. Kako je prethodno navedeno održano je 26 radionica na različite teme, a sve u cilju postizanja bolje komunikacije i usvajanja vještina pozitivne komunikacije kod djece ovog uzrasta. U cilju prikaza efikanosti ovog modela rada u daljem tekstu prikazat ćemo opis i grupni proces rada tokom jedne od radionica.

Radionicu smo započeli sa prisjećanjem na predhodnu temu kroz diskusiju o tome šta su iznosili kao dileme i šta smo na kraju radionice odredili kao konstruktivne zaključke, te se na takav način povezalisa temom predviđenom za ovaj susret. U toku ovog sumiranja, dječak T. je imao potrebu da podjeli sa grupom svoj problem, koji mu se dogodio

nakon završetka prethodne radionice sa dječakom M. prilikom povratka kući. Njegov problem odnosio se na sukob koji se uobičajeno javlja kod dječaka ovog uzrasta. Naime, problem između dječaka je započeo sa šalom i neadekvatnom komunikacijom koja je prerasla u sukob i fizičko nasilje, a sve se odvijalo pred grupom drugih dječaka i djevojčica. O ovom sukobu su informisali razrednog starješinu narednog dana, a sa ciljem da razgovaraju s nekim o nastalom problemu. Međutim, razredni starješina im je predložio da to pitanje i problem otvore tokom radionice. Dječaci su to prihvatali kao prijedlog i iskoristili prostor u kojem se osjećaju sigurno da podijele svoj problem i razgovaraju otvoreno, kako sa voditeljicama tako i sa vršnjacima. Dječak T., s obzirom da se prvi javio da želi podijeliti određenu situaciju, dobio je pažnju grupe i voditeljica kako bi ispričao svoje viđenje sukoba sa dječakom M. Po završenom izlaganju svi članovi grupe su imali potrebu da iznesu svoje mišljenje i pojasne događaj iz svog ugla, a naravno i dječak M. je želio opisati svoje viđenje nastalog problema. Da bi spriječili nastanak situacije u kojoj bi došlo do nedostatka kapaciteta za slušanje između članova grupe, ali i dječaka koji su naveli svoj problem u tom momentu, naša razmišljanja su išla u smjeru: „Koja bi to intervencija bila najbolja, za sve njih?“. Odabrale smo metodu „odigravanje scene“. Nakon što smo zamolili za pažnju i strpljenje pojasnili smo naš dalji plan rada na problemu. Grupa je dobila jasne upute kako će se dalja komunikacija odvijati. Objasnjeno jedna ćemo napraviti „scenu“ u središtu kruga u kojem će se nalaziti glavni akteri konflikta, to jeste dječaci T. i M., a ostali članovi grupe će biti u ulozi posmatrača. Jasno smo objasnile šta trebamo i želimo od njih, te odredile zadatke. Objasnile smo da će prvo dječak T. iznijeti svoj doživljaj problema, a potom dječak M. te da se svjesno usmjere na tri ključna elementa tokom svog izlaganja. Prvo bi bilo da razmisle o tome šta je to što konkretno smeta dječaku T. od dječaka M., drugo šta vidi pozitivno kod njega, i treće šta konkretno treba i želi od njega. Posmatrači su dobili zadatak da prate šta dječaci govore, da ih pažljivo slušaju i da će na kraju svako od njih dobiti priliku da iznese svoje mišljenje i viđenje nastalog problema. Dječak T. je objasnio svoj doživljaj nastale situacije i problema dok su ga drugi članovi grupe slušali iako je bilo povremenih pokušaja „upadanja“ u riječ. Tokom izlaganja dječaka i

predstavljanja samog problema bilo je neophodno pomoći dječacima da se usredotočena zadata ključna tri elementa i da se fokusiraju tačno na zadatak. Zatim je dječak M. iznio svoj doživljaj, a nakon toga uz pomoć voditeljica i konkretnih pitanja pokušali smo ih dovesti do spoznaje i verbaliziranja stvarne potrebe. Tokom razgovora sa dječacima ispostavilo se da oni žele da se druže, da misle pozitivno jedan o drugom i da žele biti prihvaćeni od drugih, ali su te stvarne potrebe ispoljavali na „negativan“ način, pogrešnim postupcima i fizičkim obračunom pokušavali su rješiti sukob.

U procesu facilitiranja ovog dijaloga, imali smo dosta intervencija u smislu usmjeravanja na pozitivnu komunikaciju, a uporedo vodeći računa o ostalim članovima grupe. Nakon završenog dijaloga dječaka, svi članovi grupe koji su bili promatrači dobili su priliku da navedu svoje viđenje onoga što su čuli, naravno vodeći pri tome računa o aktivnom slušanju jedni drugih i vraćanje na konkretne stvari koje su bile važne da čuju glavni akteri dijaloga. Ovo je bilo od izuzetne važnosti za sve članove, a tako i za ova dva dječaka kao glavne aktere koji su dobili povratnu informaciju, u smislu kako ih ostalivršnjaci vide u ponašanju jednog naspram drugog, ali i u ponašanju u odnosu na druge. Ovakav pristup u komunikaciji između članova vršnjačke grupe pomogao je i podstakao da puno toga izgovore, ali i da svi članovi budu saslušani, čime je pružena važnost svakom pojedincu. Na kraju radionice sa članovima grupe postignut je dogovor kojem bi trebalo da se posvete do narednog susreta. Dogovor koji su prihvatali odnosio se na to da oni kao vršnjaci pokušaju svjesno obratiti pažnju na odnos između dva dječaka, pomoći im na način da ukažu na pogrešku ukoliko istu čine. Dok su dječaci dobili konkretan zadatak da se međusobno pokušaju ponašati u skladu sa izgovorenim potrebama koje imaju jedan od drugog, a koje su tokom dijaloga i iskazali.

Narednu radionicu smo započeli sa osvrtom na dogovor sa prethodnog susreta u cilju otvaranja diskusije o tome kako im je bilo sa svim prethodno navedenim. Ponovno su svi članovi dobili mogućnost da podijele svoje mišljenje, ali su dječaci naveli da su više izbjegavali jedan drugog, kako ne bi došli u sukob. Tada smo otvorili novu temu „razlika između konflikta i sukoba“. Naravno, dali smo im podršku da su ipak uspješno izvršili svoj

zadatak, ali da nisu dugoročno riješili svoj problem. Naglasili smo važnost rješavanja problema i da je sukob pozitivan ukoliko ga konstruktivno rješavamo. Vidjela se želja i motivacija dječaka za promjenom, te smo ukazali na to da nije lako prevazići neke naučene modele ponašanja i da treba vrijeme da se stvari pokrenu ka promjeni i na nešto drugačije od uobičajenog i prethodno usvojenog modela ponašanja. Istakle smo da je diskusija sa prethodne radionice i njihova spremnost na dijalog bio prvi korak koji su oni napravili, a koji je ujedno i najvažniji, a to je svjesnost o postojanju problema i prihvatanje odgovornosti za lično ponašanje. Naredni koraci su, primjena tehnika koje su učili tokom radionica, a to je tačno reći ono što se desilo bez primjesa naše procjene, sebe zapitati: „Koji osjećaj imam u vezi toga?“; „Šta je to što stvarno trebam od te osobe?“. Jasno izrečeno ono što želim, uz provjeru da li je to moguće sa druge strane. Tehnike su primjenjene polako i postepeno zajedno sa grupom i na njima prilagođen i prihvatljiv način pojašnjeno. Važnost primjene ogleda se upravo na konkretnim problemima ili dilemama koje dolaze od strane članova grupe kako bi se postigla efikasnost i razumijevanje pristupa rješavanju problema upotrebom tehnikama pozitivne komunikacije. Na ovaj način započeli smo dugotrajan proces promjene koji ćemo nastaviti pratiti tokom daljeg rada sa ovom grupom vršnjaka kroz učenje tehnika pozitivne komunikacije.

Ovakav pristup u radu i sam proces diskusije otvorio je mogućnosti i za rad na drugim temama koje su od važnosti za članove grupe. Naime, u toku ovog procesa primjetno je bilo povjerenje među svim članovima grupe, pokazali su spremnost otvoreno i iskreno izgovoriti i iznijeti svoja mišljenja i stavove. Osjećali su se sigurno da mogu podijeliti svoje lične probleme koji nisu povezani sa temom kojoj smo posvetili dva susreta. Tako na primjer, djevojčica S. tokom drugog susretata imala je potrebu postaviti pitanje članovima grupe: „Željela bih da vas nešto pitam. Da li ste primjetili moju promjenu? Danas sam odlučila ništa ne govoriti i biti mirna i ne ometati rad tokom radionice?“. Nakon postavljenog pitanja od strane djevojčice osvjestili smo da je ona kao članica grupe u ranijem periodu imala potrebu da skreće pažnju na sebe kroz ometanje diskusija i toka radionica, potrebe da ostvaruje fizički kontakt sa drugima

u vidu grljenja. Zbog svog odnosa prema vršnjacima u kojem je nesvjesno prelazila njihove granice, često je bila ismijana od strane vršnjaka, naročito ukoliko bi granice prelazila u odnosu sa dječacima. U skladu sa njenim postavljenim pitanjem potaknuta podrškom koju su dobila dva dječaka iz grupe, kao voditeljice pružile smo podršku u vidu pohvale i zahvalnosti što je postala svjesna svog problema u odnosu na granice koje prelazi, te što je spremna otvoriti diskusiju i saslušati mišljenja svojih vršnjaka kako bi postigla promjenu u svom odnosu i kontaktu sa drugima, te otvoreno razgovarati. Tada je nastavila plačnim glasom izlagati da ona tako reaguje jer želi pomoći drugima, zagrliti ih, a kada to uradi drugi je izazivaju. Između ostalog je navela plačući: „...moja majka je teško bolesna i možda zato ja tako reagujem...“. Ostali članovi grupe začuđeno su je slušali i gledali, bilo je očigledno da prvi put saznaju informaciju o njenoj majci. Reakcije su bile u vidu komentara: „Nismo to znali, baš nam je žao...“. Tokom radionice djevojčica je mirno sjedila, posmatrala i slušala sve što se govorilo. Ovo je bilo važno za sve, kako za djevojčicu, tako i za ostale da razumiju njene reakcije na određene situacije. Naravno, i mi smo krizno intervenisali u smjeru da je podržimo, da razumijemo njenu bol i da je jako važno što je sve to podjelila sa nama i grupom. Dotakli smo se i teme žalovanja, te pokušali djeci pojasniti da je to važan proces i da je sasvim ispravno plakati i osjećati se bespomoćno. Zašto se tako osjećamo? Zato što smo privrženi svojima roditeljima, a kada vidimo da je jedan od roditelja teško bolestan osjećamo se bespomoćno i bojimo se gubitka. Privrženost proizilazi iz potrebe za sigurnošću i zaštitom, a spoznajom da nam je jedan od roditelja teško bolestan, javlja nam se osjećaj gubitka te privrženosti, jer privrženost ima svrhu održavanja emocionalne povezanosti i svaki događaj koji ugrožava tu povezanost izazvat će neke specifične reakcije. Naravno, ovo smo djeci približili njima razumljivim jezikom, ali naglasak je bio na tome da je tugovanje za majkom bolan i traumatičan proces i da on predstavlja normalnu i zdravu reakciju na spoznaju da je majka teško bolesna.

2.1.2. Prikaz radionice - grupa sa područja grada Brčko

Na području grada Brčko, formirana je grupa djece početkom školske godine 2017/2018. Grupa okuplja 19 članova uzrasne dobi dvanaest godina, odnosno sedmi razred osnovne škole. Sa grupom u prvoj programskoj godini održano je 26 radionica na različite teme, a sve u cilju postizanja bolje komunikacije i usvajanja vještina i tehnika pozitivne komunikacije. Grupne susrete vode dvije voditeljice. Primjer grupnog procesa prikazan u daljem tekstu odnosi se na konflikt/sukob između dječaka i djevojčice koji je primjećen od strane voditeljica tokom jedne od radionica.

Tema radionice koja je bila fokus rada odnosila se na „etiketiranje“, odnosno diskusija je vođena u smjeru osvještavanja djece da na određeni način u svojoj komunikaciji i odnosu sa vršnjacima koriste „negativne etikete“ koje upućuju jedni drugima. Kroz interaktivan rad i planirane vježbe primjenom „brainstorming“ tehnike djeca su navela i zaključila da su „etikete“ koje upotrebljavaju negativnogkaraktera kao što je na primjer budala, glup, lijen, nesposoban, nekulturan, retardiran, lažov i još mnoge druge koje su naveli iz svoje svakodnevne komunikacije i odnosa sa vršnjacima, ali i starijim osobama u svom okruženju kao što su školsko osoblje, roditelji i slično.

Tokom izvođenja interaktivne vježbe primjećeno je tiho komešanje između dječaka S. i djevojčice N. u smislu: „Glupane!“ „Ti si glupača, samo se svađaš...“, te pokušaja djevojčice N. da udari rukom dječaka S. koji se izmicao. Zbog primjećenog zaustavili smo vježbu i usmjerili pažnju na ono što se dešava između njih dvoje. Ostale članove grupe zamolili smo za pažnju i strpljenje kako bismo zajedno pokušali doprinijeti razrješavanju nastalog sukoba/konflikta. Prvenstveno su obje strane u sukobu, to jeste i dječak i djevojčica pokušali istovremeno iznijeti objašnjenje nastale situacije i samog konflikta. Zamolili smo ih da se pokušaju smiriti, te objasnile da će dobiti prostor i vrijeme da iznesu svoje mišljenje i viđenje nastalog sukoba, te istakle da fizičko nasilje nema prostora za toleranciju čak i ako nastane iz ljutnje. Potom smo zamolile ostale članove grupe da doprinesu pokušaju rješenja nastale situacije na način da strpljivo slušaju

izlaganje od dječaka i djevojčice. Ukoliko budu imali potrebu da iznesu svoje mišljenje, prijedlog rješenja ili postave pitanje da to zapišu, te po završenom izlaganju dječaka i djevojčice će dobiti mogućnost da iznesu svoje promišljanje ili eventualne prijedloge rješenja nastale situacije. Istakli smo da na taj način mogu doprinijeti rješenju sukoba i pružiti svoju pomoć, kako sukoobljenim stranama tako i drugim članovima grupe. Kada smo dali dječaku i djevojčici mogućnost da pojasne šta se dogodilo i u čemu je problem, dječak je prepustio djevojčici da ona prvo izlaže, jer je bio vidno ljut i na određeni način odbijao dalja pojašnjenja ističući samo da on nije kriv. Tokom samog izlaganja djevojčice imao je potrebu da komentariše, te smo objasnile da pokuša saslušati i da će odmah poslije nje imati mogućnost objašnjenja i iznošenja svog viđenja nastale situacije. Postao je zainteresiran, jer njegovo viđenje bilo je drugačije od njenog, odnosno svu odgovornost djevojčica je pripisivala dječaku, a dječak djevojčici. Po završenom izlaganju obje strane bilo je evidentno prebacivanje odgovornosti na drugog i ne prihvatanje lične odgovornosti, kao i prisustvo optuživanja drugog za nastali problem. Objasnili smo da je konflikt jedan proces u kojem je neophodno da postoje dvije strane kako bi se isti odvijao, te da svaka strana koja se nalazi u konfliktu ili sukobu pojedinačno i individualno nosi dio odgovornosti, te da svaki pojedinac izabire način na koji će pristupiti daljem razvoju ili prekidu nastale konfliktne situacije. S obzirom da se pojavila dilema i nerazumijevanje odgovornosti, zamolili smo članove grupe da se izjasne na pitanje: „Koga smatram odgovornim za konflikt koji je nastao?“, a dječaka i djevojčicu da saslušaju druge u njihovom izlaganju. Dvije djevojčice iz grupe izjasnile su se da djevojčicu smatraju odgovornom, što je dovelo do dalje diskusije u kojoj su se i još dva dječaka izjasnila da su izloženi uvredama ili udarcima od strane iste djevojčice. Dva dječaka su navela da je dječak S. odgovoran, sa objašnjnjem da se djevojčice ne smiju udarati. Ostali članovi grupe su istakli da smatraju oboje odgovornim za trenutnu situaciju koja se dogodila. Dječak S. i djevojčica N. tokom izlaganja članova grupe bili su veoma pažljivi i slušali sve što se navodilo. Nakon završenog izlaganja i oni su imali mogućnost iznijeti svoje mišljenje o ličnoj odgovornosti gdje su oboje istakli da snose dio odgovornosti za svoje ponašanje i za nastali

konflikt. Po završetku diskusije i sagledavanja cjelokupne situacije kao grupa su naveli da im je nastala situacija, ali i konstruktivna diskusija o istoj, bila jako bitna i da odlaze sa promišljanjem o svojoj odgovornosti.

Na narednoj radionici rad smo započeli kratkim podsjećanjem o prethodnom susretu i zaključcima. Prilikom izlaganja članova grupe postalo je evidentno da postoji problem u odnosima i samoj komunikaciji između dječaka i djevojčica, a kako oni sami navode u situacijama kada se radi o odnosima u trenucima postojanja simpatije dječaka prema određenoj djevojčici koje tada, kako su istakli, postaju grube i „bezobrazne“ prema njima, čak i kada prestanu pridavati posebnu pažnju određenoj djevojčici, i dalje bivaju etiketirani i vrijedani, te nazivani različitim imenima. Diskusija se odnosila na njihove međusobne odnose i potrebe za pažnjom i priznanjem od određenih članova grupe. U skladu s tim odlučili smo predstaviti tri oblika komunikacije „agresivan, pasivan, asertivan“. Primjenom interaktivne vježbe većina članova grupe prepoznala je da najčešće primjenjuju agresivni vid komunikacije koju su identificovali sa osjećanjima i strahom od povrjeđivanja, te potrebi da se osvete osobi koja ih je uvrijedila na bilo koji način, da li verbalno ili fizički. Dalje su prepoznali i osvjestili da pasivni vid komunikacije upotrijebe kada žele da neko prestane biti agresivan prema njima u bilo kom obliku, ali je to više izraženo kada su u pitanju roditelji ili određeni autoritet starije osobe. Asertivni vid komunikacije do sada nisi imali priliku da prepozna, jer kako su i sami osvjestili pretežno koriste agresivni ili pasivni ili kombinuju ova dva oblika. Istakli smo da tokom našeg rada upravo i uvežbavaju primjenu asertivne komunikacije, te da je to zahtjevan proces koji iziskuje vrijeme i vježbanje i vodi do promjene kako odnosa prema sebi tako i prema drugima. Djevojčica S. koja je tokom prethodnog susreta bila jedan od glavnih sudionika konfliktne situacije tražila je mogućnost obraćanja svim članovima grupe, te navela: „Ja želim probati asertivnu komunikaciju i zamolila bih sve da mi pomognu u tome, jer želim pokušati promijeniti svoje ponašanje. Imam pitanje za sve: Šta vam se ne dopada kod mene? I kako da to promijenim kod sebe da bi imala bolje odnose sa vama?“. Zahvalili smo se na njenoj hrabrosti i spremnosti da prihvati odgovornost za svoje postupke i osvjesti sama da se ne želi ponašati prema drugima

na način koji je do sada primjenjivala, te na otvorenosti i hrabrosti da traži pomoć svih članova grupe. Djevojčica N. je u tom trenutku izgledala veoma ponosna i spremna za prijedloge i savjete svojih vršnjaka koji su takođe pokazali interesovanje i spremnost da je saslušaju i pokušaju odgovoriti na postavljeno pitanje. Zamolili smo članove grupe da razmisle šta je to što im smeta u odnosu koji ona ima prema njima pojedinačno, a potom šta im se dopada. Članovi grupe su uglavnom istakli više osobina i vještina koje im se dopadaju kod nje lično, ali i u njenom odnosu prema njima. Ometajuće ponašanje istaknuto od strane članova grupe uglavnom se odnosilo na iste elemente kao i tokom prethodne radionice koje je podrazumijevalo agresivne verbalne i neverbalne odnose. Nakon izlaganja, djevojčica N. koja je sve pozorno slušala i pratila, ponovno je zamolila, ali ovaj put samo dječaka M., da joj objasni i navede šta mu se to naročito kod nje ne dopada i šta to nije prihvatljivo u njenom ponašanju, te šta predlaže da bi mogla uraditi kako bi imala bolji odnos sa njim. Od dječaka M. je dobila poruku da pažnju ne traži izazivanjem i plakanjem, te da on ne želi biti utjeha. Problem za koji je potrebna utjeha u datom trenutku za njega je previše zahtjevan, te smatra da može i na drugačiji način dobiti pažnju i prijateljstvo, a ne uvredama ili udaranjem drugih dječaka. Istakao je da ima dosta kvaliteta koje svi cijene kod nje. Na kraju same diskusije djevojčica N. istakla je svoje zadovoljstvo i zahvalnost svim članovima grupe na pomoći, te navela da će im biti zahvalna ukoliko joj i dalje budu pomagali da postigne željene promjene. Kao voditeljice grupnog procesa istakle smo da je svaka radionica jedna od mogućnosti za diskusiju o njihovim međusobnim odnosima i komunikaciji, te da razmisle na koji način to mogu raditi i u okviru drugih aktivnosti.

3. DISKUSIJA

U opisanim radionicama prikazali smo važnost da postoji potreba djecu ispravno usmjeriti na pozitivnu komunikaciju, te da im je potrebna pomoću procesu spoznaje ličnih osjećanja i potreba. Rezultati nastali u jednom takvom procesu su dugoročni i od neprocjenjive važnosti, jer se

ipak radi o emocionalnom razvoju djece, što doprinosi i radu na prevenciji vršnjačkog nasilja. U prvom slučaju konflikta između dva dječaka prikazali smo koliko djeca na pogrešan način izražavaju svoje emocije, odnosno nisu ih svjesni i ne mogu ih definirati.

Navedeni primjeri konflikta obrađenih u radionicama opisuju svakodnevne situacije koje se dešavaju između vršnjaka. Neki od njih prođu bezazleno, a neki pak pređu u tipično zlostavljanje. Zato smatramo veoma važnim ovakav pristup i način rada sa djecom, a naročito u dobi rane adolesencije. U tom periodu djeca pokazuju promjene u ponašanju. Najčešće su to promjene usmjerene da djeca razvijaju negativan stav, pokazuju nezadovoljstvo ako ih se tretira kao „malu djecu“³, pokazuju manje zanimanje za uobičajene dječije aktivnosti, suprostavljaju se autoritetu, postavljajući pitanja, potičući raspravu sa odraslima, odlažući obaveze i ignorisanje uobičajnih školskih i kućnih zadataka. U ovom periodu djeca pokušavaju promjeriti sve granice koliko je to za njih moguće.

Zato je jako važno u radu sa djecom postaviti granice i strukturu, ali sa velikom pažnjom za svako dijete uvažavajući ga kao osobu i sa razumijevanjem njegovih potreba u skladu sa ovom uzrasnom dobi.

U radu sa grupama djece, primjetili smo da djevojčice sve više pokazuju fizičku agresivnost. Na taj način pokušavaju pridobiti pažnju određenih dječaka i cijele grupe. Kada smo razgovarali na tu temu pojedine djevojčice kao vode grupe ponašaju se nasilno prema drugima i kako navode onda su „in“⁴ u društvu. Suočavali smo ih sa time što je njihova stvarna potreba? Koje su to vrijednosti koje imaju? Šta dobro rade? S čim se ponose? Pojedine djevojčice nisu mogle da odgovore sebi na ova pitanja pa su im pomogli drugi članovi grupe sistemom „ogledala“. Na taj način smo pokušali da osvjeste kako kod sebe imaju puno toga što je pozitivno i vrijedno te da razmisle o svojoj potrebi za agresivnim ponašanjem i privlačenjem pažnje drugih na taj način. Dovoljno je bilo i čarobno pitanje koje smo im postavili i stalno se vraćali na njega „Zašto radim to što radim?“ Djeca u ovoj uzrasnoj dobi su još uvijek iskrena, pa

3 misli se na odnos prema djeci koji nije u skladu sa njihovom uzrasnom dobi

4 „in“ – popularan, zabavan, zanimljiv u društvu

otvoreno i mogu iznijeti svoje mišljenje za razliku od odraslih koji govore ono što se od njih očekuje, pa je puno duži proces „otvaranja“.

Opisani pristup u radu sa djecom pomaže im da kroz dvije školske godine steknu povjerenje u druge, da se osjećaju sigurni iskazati svoje probleme koji ih muče i koje nisu podijelili s drugima. O tome nam govori i prvi primjer rada sa grupom, gdje je prikazan primjer djevojčice koja je tokom rada u grupi na jedan drugaćiji način stekla povjerenje da može podijeliti svoju tugu i bol u svom procesu žalovanja za bolesnom majkom. Iako je fokus samog susreta sa grupom bio na rješavanju konflikta između dva dječaka, djevojčica je prepoznala „siguran prostor“ u kome je podijelila svoj problem i na određen način potražila pomoć, kako od vršnjaka tako i od samih voditeljica. Djeca koja prolaze kroz težak period u životu, gubitak roditelja ili razvod, bolest bliskih osoba, selidba ili nešto slično, svoje nezadovoljstvo mogu pokazati kroz agresivno ponašanje prema drugima ili neka druga neadekvatna ponašanja. U ovom slučaju djevojčica iz grupe čija majka je teško bolesna, imala je potrebu da grli i ljubi drugu djecu. Kako je navela „...ja želim da ih usrećim, a oni me ismijavaju...“. Djeci treba dopustiti sve reakcije u procesu tugovanja, ma kako nam one bile neobične. Kod djeteta koje tuguje, sve reakcije su normalne. Važno je dopustiti da pita, da razgovara, ali i da ne pita i ne razgovara ukoliko to ne želi. Moguće je i da dijete tuguje kroz igru, crtež, razgovor s prijateljem. Djevojčica je imala potrebu da grli druge, da ih čini sretnim, odnosno, da radi upravo ono bez čega se pribajala da će ostati jednog dana kada izgubi majku. Prelazak granica je bio vidljiv kod ove djevojčice, zbog čega smo na pažljiv način objasnili: zašto moramo voditi računa o granicama drugih; šta se dešava kada prelazimo svoje granice, ali i granice drugih osoba. Naglasili smo da je sasvim normalna reakcija i njenih vršnjaka na ponašanje koje je imala sa njima. Sa dosta pažnje i uvažavanja nje kao ličnosti pojasnili smo navedeno u cilju shvatanja kako se drugi osjećaju u momentu kada ona prelazi njihove granice. Istovremeno smo pružili veliku podršku i priznanje za hrabrosti što je tako veliki dio sebe, zatim teško i za nju vrlo bolno iskustvo, odlučila podijeliti sa svima u grupi.

U drugom primjeru rada sa grupom koji je predstavljen, djevojčica je stekla povjerenje grupe i voditeljica, te osjetila „sigurno mjesto“ u kojem bi

mogla direktno potražiti pomoć i podršku, te i sama pokušala primjeniti tehnikе pozitivne komunikacije. Osvijestila je svoje oblike ponašanja i komunikacije uz pomoć podrške grupe koji su stvarali probleme u sklapanju i održavanju prijateljskih odnosa sa vršnjacima od kojih je željela biti prihvaćena. Osjetila je sigurnost u sebe, ali i u samu grupu da će dobiti pomoć da napravi prvi korak ka promjenama koje je odlučila prihvati i u koje je spremna upustiti se.

Svaka radionica započinje i završava na način da svako za sebe glasno navede kako se trenutno osjeća i sa čim dolazi ili odlazi sa radionice. Na taj način smo ih učili koliko je važno iskazati ono kako se osjećamo, a još važnije je pitati sebe kako se trenutno osjećam. Za ovaj proces neophodno je uložiti dosta vremena i pomoći djeci da spoznaju prije svega: Šta su to osjećanja? Kako ih imenujemo? Zašto je važno izreći ih? Upravo su to pitanja koja se rijetko djeci direktno postavljaju i na koje im se daje mogućnost da odgovore: Kako se osjećaš? Šta je to što trebaš?

Upravo u tom smislu grupni proces smatramo jako lječidbenim i od velike koristi za sve članove grupe. Kroz određen problem koji dolazi od strane pojedinih članova same grupe svi članovi prerađuju svoja iskustva kroz davanje povratne informacije na osnovama svog viđenja ili čak ličnog iskustva tog „problema“. Dok istovremeno član grupe koji dijeli svoje iskustvo dobiva višestruko u vidu rasterećenja, a zatim i razumijevanja i podrške od drugih. To znači da grupa nije samo okruženje, nego i način postizanja promjene i razvoja pojedinih članova grupe.

4. ZAKLJUČAK

Rad govori o tome koliko je važno sa djecom otvoreno razgovarati, postaviti im granice i strukturu, ali koje će biti obojene empatijom i uvažavanjem njihove osobnosti kao pojedinaca, ali i kao članova grupe. Primjenom ovakvog pristupa u radu sa djecom izgradili smo „sigurno mjesto“ u kojem su dobili mogućnost osjetiti sigurnost, prihvaćenost, iskazati svoje mišljenje i stav izražavajući lične emocije i potrebe bez prisustva osuđivanja, predrasuda ili odbacivanja. Rijetke su odrasle osobe,

ali i vršnjaci koji mogu pružiti prostor i vrijeme da saslušaju njihove probleme. Odrasli odustaju vrlo brzo, jer neadekvatne reakcije djece vide kao trenutno stanje nepoštivanja odraslih. Nismo svjesni da mi kao odrasli moramo imati ponekad pogled kroz oči naše djece, jer će nas to naučiti da shvatimo šta se sa njima zbiva, kako se osjećaju, šta im treba i tek tad ćemo im se moći približiti.

Istovremeno, mišljenja smo da je prisutna i činjenica da djeca veoma rijetko uče pozitivno izražavanje bilo koje emocije koju imaju. Roditelji smatraju pristojnim ponašanjem kod djece ukoliko ne govore i ne iskazuju ono što misle i osjećaju, a naročito negativne emocije (ljutnja, bijes, povlačenje i sl.). U školi su obavezni ispuniti ono što se od njih očekuje, tako da su prepušteni sami sebi u borbi sa svojim osjećanjima i potrebama. Moramo se zapitati koliko često pitamo djecu za njihovo mišljenje koliko ih podržavamo u tom ispoljavanju njihovih emocija. Roditelji, pa i nastavnici često djecu učutkuju sa izjavama: „...budi tiši, nemoj se glasno smijati, budi učтив i pristojan, slušaj ...“ ne vodeći računa da djecu na taj način podržavamo u potiskivanju svega što osjećaju, a time im rušimo i samopouzdanje. Naravno, u svemu ovome su važne granice, koje prelaze iz dječijeg smijeha i igre u nasilje i neadekvatno ponašanje. Tu je veoma tanka granica, i stoga svakom djetetu trebamo pristupiti individualno kao cjelovitoj ličnosti koja ima svoje osobenosti, osjećanja i potrebe. Važno je potaknuti djecu da govore, da im se obezbijedi „sigurno mjesto“, sigurno okruženje u koje imaju povjerenje, te ih adekvatnim pitanjima motivisati na razmišljanje o vlastitim vrijednostima i o vrijednostima drugih. Naglašavajući pri tome važnost preuzimanja lične odgovornosti za svoje izbore u ponašanju prema sebi i prema drugima.

Sve navedeno bi bio zadatak odraslih koji je jako težak u odgoju djece. Naučiti ih razumijevanju, poštovanju, toleranciji, načinima kako iskazati svoje mišljenje i stavove, a da pri tome ne povrijede ni sebe ni druge. Ovo na očigled izgleda lako, ali ako to zaista želimo postići, onda je to jedan dugotrajan kontinuiran proces u radu sa djecom, koji nije ni malo površan, šta više, to je temeljiti edukativni rad sa terapijskim elementima. Vrlo često odrasli koji imaju razvijenu empatiju prema drugima, ponekad i započnu sa ovim načinom rada, ali se dogodi da odustanu kada najdu

na prvu prepreku. Zato je veoma važno djecu od „malih nogu“ poticati na izgradnju samopouzdanja, pomoći im da nauče razumjeti prvo sebe i svoje reakcije na druge, a tek onda ih učiti empatiji prema drugima.

Da bi odrasli/roditelji mogli pristupiti svojoj djeci na jedan ovakav način neophodno je da prvo „rade na sebi“⁵, te na taj način svojim ličnim primjerom pokazali djeci kako i na koji način, odnosno da bi bili „pozitivan“ model ponašanja koji će djeca prihvati i primijeniti. Primjeri koje djeca posmatraju u svom okruženju su najveća odgojna metoda. A da bi odgojili djecu podržavajući ih da budu kreatori svojih vlastitih života, moramo biti jako mudri. A da bi bili mudri moramo se osvrnuti prvo na svoje vlastite živote kao roditelji, pitati sebe: „Da li sam zadovoljan i ispunjen svojim vlastitim životom?“ „Da li sam si priušio sve što želim?“ „Da li imam ispunjene odnose sa drugima?“ Kada si iskreno odgovorimo na ova pitanja, vidjet ćemo odakle treba da krenemo u radu „na sebi“. Samo tako ćemo moći doprinijeti svojim ličnim promjenama koje će direktno i indirektno utjecati i na djecu, jer djeca nas posmatraju čak i kada mislimo ili ne vidimo da to rade.

S obzirom da opisani pristup u radu predstavlja kontinuirani proces kako za djecu tako i za roditelje/odrasle, smatramo da bi bilo od velikog značaja i pomoći djeci i roditeljima kada bi program pozitivne komunikacije postao dio obrazovnog i odgojnog programa i primjenjivao se još od predškolskih ustanova. Neophodno je istovremeno osyještavati roditelje o važnosti rada „na sebi“ koji utiče i doprinosi realizaciji programa pozitivne komunikacije, ali utiče i na poboljšanje komunikacije i odnosa djece i roditelja, a sve sa ciljem pozitivnog usmjeravanja njihovog rasta i razvoja.

---

5 „rad na sebi“ - misli se na lični psihosocijalni rast i razvoj odraslih osoba koji zahtijeva dugoročni proces

LITERATURA

1. Ajduković M.(1997), Grupni pristup u psihosocijalnom radu: načela i procesi. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć
2. Bajramović S.; Đug S.; Kaloci D.; Kubinek S.; Timanović M.(2015), Zašto radim to što radim?, Priručnik za grupni rad s djecom i mladima. Tuzla: Udruženje građana „Vive Žene“ Tuzla
3. Bilić V.; Karlović A. (2004), Nasilje među djecom. Zagreb: Poliklinika za zaštitu djece grada Zagreba
4. Đug S.; Rahmanović A. (2008), Osjećam, trebam, želim, Radionice za podršku razvoja djece školskog uzrasta u komunikativnim vještinama. Tuzla: Udruženje građana „Vive Žene“ Tuzla
5. Havelka, M. (ur.) (1998), Zdravstvena psihologija. Naklada "Slap", Jastrebarsko, I izdanje
6. Olweus, D. (1998), Nasilje među djecom u školi: Što znamo i što možemo učiniti. Zagreb: Školska knjiga
7. Petz B. (ur.) (1992), Psihologiski rječnik. Zagreb: Prosvjeta
8. Roerden L. Priručnik za nastavnike od šestog do osmog razreda: Nemoj mi se rugati. Unicef
9. Rosenberg B. M. (2006), Nenasilna komunikacija, jezik života, prijevod Sonja Stanić, Osijek: Centar za mir, nenasilje i ljudska prava
10. Sesar K. (2011), Ljetopis socijalnog rada: Obilježja vršnjačkog nasilja. Zagreb: Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu, Studijski centar socijalnog rada
11. Tubbs S. (2012), Komunikacija – principi i konteksti. Beograd: Clio

---

ULOGA SIGURNE KUĆE U SISTEMU ZAŠTITE ŽRTAVA NASILJA U OKVIRU DJELATNOSTI UDRUŽENJA GRAĐANA „VIVE ŽENE“ TUZLA

Danijela Kaloci, dipl. socijalna pedagoginja

UVOD

Sam pojam „sigurna kuća“, ukazuje da je riječ o jednom sigurnom i zaštićenom okruženju, gdje se žrtvama osigurava da uživaju svoja osnovna ljudska prava. Pored zaštite života i tjelesnog integriteta, uloga sigurne kuće jeste i psihoemotivna stabilizacija, odnosno prevazilaženje krize izazvane preživljenim nasiljem.

Žrtvi nasilja nije lako doći u sigurnu kuću. Ne zna šta da očekuje, zbungena je, puna strahova i pitanja. Ipak je to, za nju, nepoznata sredina. Osjeća sramotu, stid, odbačenost. Ali, često je to jedini način da sebi i djeci obezbijedi sigurnost, zaštitu i pomoć.

Prije nego što prihvate smještaj u sigurnu kuću, žrtve često odlaze kod roditelja ili drugih članova porodice, prijatelja, susjeda, ali odlaskom nasilje ne prestaje. Nasilnik u kratkom vremenu dobije informaciju kod koga se žrtva nalazi, te postaje nasilan i prema osobama koje su pomogle žrtvi nasilja. To nasilje se manifestuje na način da dolazi na kućnu adresu, uznemirava, prijeti, kontaktira putem telefona, do fizičkog nasilja prema članovima porodice žrtve.

Dolaskom u sigurnu kuću, žrtve su skoro u potpunosti izolovane od svih negativnih uticaja i nasilja. Kada dođe u sigurnu kuću može reći da je zaštićena i sigurna.

Prije govora o sigurnoj kući i njenoj ulozi u zaštiti žrtava nasilja, u članku će biti pojašnjeni pojmovi kao što su rodno zasnovano nasilje,

nasilje u porodici (definicije i zakonsko određenje), uz osrvt na određena istaživanja prevalencije nasilja. Također, u radu će biti prikazan i statistički prikaz broja osoba koje su bile na tretmanu u sigurnoj kući u periodu od 2002. do 2017. godine.

Cilj je da se kroz ovaj rad približi važnost postojanja sigurne kuće, kao jednog od segmenata rada U.G. „Vive Žene“, pojasni da sigurna kuća nije samo sklonište, već da pruža sveobuhvatan tretman, zaštitu i podršku žrtvama nasilja.

TEORIJSKA RAZMATRANJA

Započet ću ovaj dio citatom koji objašnjava svu suštinu nasilja, u kojoj god sferi se dešava. Posebno je značajno naglasiti nasilje u porodici, jer ono uglavnom ima kontinuitet trajanja, dešava se „između četiri zida“ i uključuje bliske intimne i emocionalne odnose.

„Nasilje je zasigurno dodir najgoreg reda, najstrašniji mogući način otkrivanja ljudske ranjivosti u odnosu na druge ljude, način kojim smo nekontrolisano predati volji drugog, putem kojeg sam život može biti zatrut voljnim činom onog drugog.“ Judith Butler

1.1. RODNO ZASNOVANO NASILJE - NASILJE U PORODICI

Rodno zasnovano nasilje je vrlo širok pojam i obuhvata različite oblike nasilja zasnovano na rodnim nejednakostima.

Prema Konvenciji vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici – Istanbulská konvencija, „rodno utemeljeno nasilje nad ženama“ označava nasilje usmjereni na ženu zbog toga što je žena ili koje nerazmijerno pogarda žene.

Jedan od najprisutnijih oblika rodno zasnovanog nasilja je nasilje u porodici.

Nasilje u porodici kao pojam poznat je većini građanstva i profesionalaca. Posljednjih godina u bosanskohercegovačkom društvu se više nego ranije priča o temi nasilja sa sociološkog, psihološkog, zdravstvenog,

pravnog aspekta, međutim, svaki slučaj nasilja je individualan i specifičan, te tako treba biti posmatran i tretiran.

Od ranih 60-tih godina, kada je otkriven problem zlostavljanje djece (Kempe i saradnici), područje izučavanja nasilja u porodici postalo je sve opsežnije i složenije. Početkom 70-ih počelo se ozbiljnije istraživati nasilje nad ženama i nasilje u partnerskim odnosima, 80-ih godina u žarištu zanimanja stručnjaka je seksualno zlostavljanje djece, a početkom 90-ih godina počinje se proučavati nasilje nad starijim osobama u porodici (Ajduković, 2000).

Definicije pojma nasilja u porodici su različite, zavisno sa kojeg aspekta se posmatra. Prema Ajduković Marina (2004): „Nasilje u porodici podrazumijeva zloupotrebu moći u odnosima koji se temelje na nejednakosti“.

Ova nejednakost se dovodi u vezu sa socijalnim, ekonomskim, biološkim i drugim određenjima čovjeka, konkretnije muškaraca i žena. Samim tim što je muškarac biološki snažniji, fizički jači u odnosu na ženu, dovodi ga u poziciju moći, koju nerijetko mogu zloupotrijebiti i počiniti nasilje.

Nasilje u porodici se može odrediti kao skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad drugim osobama upotrebom sile, zastrašivanjem i manipuliranjem. Takvo određenje nasilja može se primjeniti na najčešće oblike nasilja u porodici – tjelesno zlostavljanje, emocionalno zlostavljanje, seksualno zlostavljanje i materijalno ili radno iskorištavanje. (Ajduković, 2004.)

Država BiH je usvajanjem zakona i potpisivanjem međunarodnih konvencija, prepoznaла problem nasilja u porodici kao društveni problem, koji zahtijeva odgovorno uključivanje države, te pravno normirala oblast nasilja u porodici. Nasilje je definirano kao krivično djelo.

1.1.1. Zakonsko definiranje nasilja u porodici

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (Službene novine FBiH 20/13) definira:

Pojam nasilja u porodici (član 7.)

U smislu ovog zakona smatrati će se da postoji nasilje u porodici ukoliko postoje osnove sumnje da su učinjene radnje kojim član porodice nanosi fizičku, psihičku ili seksualnu bol ili patnju i/ili ekonomsku štetu, kao i prijetnje koje izazivaju strah od fizičkog, psihičkog ili seksualnog nasilja i/ili ekonomske štete kod drugog člana porodice.

Član 2. navedenog zakona definira:

Značenje izraza:

Nasilna osoba u smislu ovog zakona je član porodice koji vrši radnje nasilja iz člana 7. ovog zakona.

Žrtva nasilja u smislu ovog zakona je svaki član porodice koji je izložen radnjama nasilja u porodici iz člana 7. ovog zakona.

Pored Zakona o zaštiti od nasilja u porodici, nasilje je definirano i Krivičnim zakonom FBiH (Službene novine FBiH 36/03). Zakonodavac je normirao nasilje u porodici kao krivično djelo, te propisao kazne za počinioce nasilja.

Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine definira:

Član 222.

Nasilje u porodici

- (1) Ko nasiljem, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožava mir, tjelesnu cjelovitost ili psihičko zdravlje člana svoje porodice, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine.
- (2) Ko krivično djelo iz stava 1. ovog člana učini prema članu porodice s kojim živi u zajedničkom kućanstvu, kaznit će se novčanom kaznom ili kaznom zatvora do tri godine.
- (3) Ako je pri učinjenju krivičnog djela iz st. 1. i 2. ovog člana upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo prikladno za teško ozlijediti tijelo ili narušiti zdravlje, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od tri mjeseca do tri godine.
- (4) Ako je krivičnim djelom iz st. od 1. do 3. ovog člana član porodice teško tjelesno, ozlijeđen ili mu je zdravlje teško narušeno, ili ako je krivično djelo iz st. od 1. do 3. ovog člana učinjeno prema djetetu ili maloljetniku, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do pet godina.

- (5) Ako je krivičnim djelom iz st. od 1. do 4. ovog člana prouzrokovana smrt člana porodice, učinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do petnaest godina.
- (6) Ko usmrti člana i kojeg je prethodno zlostavljao, kaznit će se kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora.

Prema istraživanjima u BiH, bar neki oblik nasilja nakon 15. godine je doživjelo 47,2% žena na nivou BiH, 47,2% žena u FBiH i 47,3% žena u RS-u (Agencija za ravnopravnost spolova BiH, 2013).

Prema rezultatima „Istraživanje javnog mišljenja o rodno zasnovanom nasilju“ (2016.g)⁶ koje je urađeno na području Tuzlanskog kantona i Kantona Sarajevo, 51,4% osoba je izjavilo da su upoznati sa postojanjem slučajeva rodno zasnovanog nasilja u njihovom okruženju.

1.2. SIGURNA KUĆA KAO OBLIK POMOĆI ŽRTVAMA NASILJA U PORODICI

Prva sigurna kuća otvorena je 1972. godine u SAD-u u gradiću Urbana, i otvorile su je C. Frank i J. Flenner, u vrijeme najveće snage feminističkog pokreta novog doba.⁷

„U Europi je socijalno pitanje muškog nasilja nad ženama i djecom bilo marginalizirano kao tabu tema do ranih 70-ih, u istočnoj Europi do ranih 90-ih. Prvo žensko sklonište bilo je osnovano u Londonu 1972. godine, kasnije 1976. u Njemačkoj, a tek nakon 1989. godine njihovo se formiranje proširilo na zemlje istočne i jugoistočne Europe. Prva sigurna kuća/sklonište u regionu je otvoreno 14.11.1990. godine u Zagrebu.⁸ U Bosni i Hercegovini prva sigurna kuća je otvorena 1993. godine.⁹

6 Istraživanje radilo U.G. „Vive Žene“ u okviru projekta: “Regionalna koalicija organizacija civilnog društva jugoistočne Europe za zaštitu žena i djece od trgovine ljudima i rodno zasnovanog nasilja - STOP”

7 <http://www.wikipedia.org>

8 Lana Knežević, Institucija sigurne kuće i zaštita žena žrtava nasilja u obitelji i intimnim vezama u Hrvatskoj – Kako prebroditi probleme u radu i implementirati dobru praksu međunarodne zajednice, Zagreb, 2009.g. str. 16

9 Analiza „Usklađenost domaćeg zakonodavstva i politika: poboljšanje pristupa uslugama za sve žene i djevojke – žrtve nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“ 2018.g.

Tokom godina i na različitim područjima koristili su se različiti termini za sigurnu kuću. Tako npr. riječ "utočište" (engl. refuge) se koristi u europskim anglofonim zemljama za označavanje sigurnog smještaja za žene i djecu koja su bila izložena (obično muškom) nasilju u obiteljskom kontekstu. Riječ "sklonište" (engl. shelter) ima potpuno iste konotacije ali se češće koristi u Sjevernoj Americi i Australiji.¹⁰

U BiH se, pored termina sigurna kuća, koristi i termin sklonište, ali najispravnije je koristiti termin „sigurna kuća“ budući da se ovaj termin koristi u Istanbulskoj konvenciji i Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, kao oblik pomoći i zaštite žrtava nasilja.

1.2.1. Uloge sigurne kuće

Najvažnija uloga sigurne kuće jeste da se obezbijedi brza i efikasna pomoć žrtvi nasilja, bez obzira na vremenski period dana/noći, te osigurna bezbjedno i sigurno okruženje, te sačuva ono najdragocjenije a to je život nje i njene djece.

Osnovne uloge sigurne kuće:

- *Sigurno i tajno skrovište od nasilnika*

U trenucima eskalacije nasilja nad ženom (i eventualno njenom djecom), ona mora biti odvojena od svog napadača, jer u protivnom riskira ubrzano ponavljanje nasilne epizode i potencijalno fatalne posljedice.

- *Fizička i psihička rehabilitacija žrtava i njihove djece*

U sigurnoj kući se potiču žrtve da razgovaraju o svojim problemima, povezuje ih se s medicinskom i psihološkom pomoći kako bi obnovile tijelo i duh od dugotrajnog zlostavljanja.

- *Stvaranje osnove za ekonomsku samostalnost žena*

Od iznimne važnosti da sigurna kuća postoji kao besplatni prostor u koji će se skloniti. Ondje će dobiti i sredstva za vlastitu upotrebu, ali i učiti kako se osamostaliti, naći trajno zaposlenje ili upravljati

---

10 Valentina Andrašek (ur.), Autonomna ženska kuća Zagreb, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH, „Put iz nasilja - priručnik za otvaranje i vodenje skloništa za žene“, Beč, 2004., str. 5.

financijama kada bude u mogućnosti napustiti sklonište i započeti novi život.

- *Razvijanje svijesti o vlastitim pravima i prevencija budućeg nasilja*
Specijaliziranim kadrom osposobljene sigurne kuće ujedno služe kao mjesto na kojem se podučavaju žrtve nasilja, kako razviti vlastito samopouzdanje i ojačati sliku o sebi samima.
- *Pravna pomoć*
Konkretna funkcija sigurne kuće jest da u njoj žrtve dobiju besplatan pravni savjet za daljnje postupanje i ostvarivanje svojih prava.
- *Širi kontekst djelovanja*
NVO redovito provode nadzor zakonodavstva i lobiraju za pozitivne promjene, te nastoje publicirati što više kvalitetne stručne literature koja problematizira i analizira problem nasilja nad ženama u raznim njegovim aspektima.¹¹

Sigurne kuće, za žene i djecu koji trpe nasilje u porodici, vrlo su važna karika u lancu pružanja zaštite i podrške ovoj kategoriji stanovništva.

2. SIGURNA KUĆA U.G. „VIVE ŽENE“ TUZLA

2.1. ISTORIJAT SIGURNE KUĆE

Sigurna kuća koja djeluje u okviru rada U.G. „Vive Žene“ Tuzla, kao oblik zaštite postoji od 1997. godine. Međutim, od 2002. godine postaje potrebna kao oblik pomoći i zaštite za sve veći broj žrtava nasilja.

U.G. „Vive Žene“ je od osnivanja 1994. godine pružalo psiho-socijalni tretman i smještaj u stacionar, ali za žene i djecu žrtve ratne traume i torture, koje su kao izbjeglice dolazile na prostor Tuzlanskog kantona.

Do potrebe za prilagođavanjem rada došlo je kada su žene, po završetku rata, sve više počele da govore o problemima u braku, nerazumijevenju, svađama, konfliktnim situacijama. Sve više se kao problem dešavalo i nasilje u porodici.

---

11 Lana Knežević, Institucija sigurne kuće i zaštita žena žrtava nasilja u obitelji i intimnim vezama u Hrvatskoj – Kako prebroditi probleme u radu i implementirati dobru praksu međunarodne zajednice, Zagreb, 2009.g. str.17

Također, sve više domicilnog stanovništa se obraćalo za pomoć i podršku, zbog postojanja problema sa bračnim partnerima, a nisu znali kome drugo da se obrate.

Prva žrtva nasilja je primljena u sigurnu kuću 1997. godine Na godišnjem nivou nije bilo puno osoba koje su bile smještene u sigurnu kuću, budući da je svijest o potrebi prijave nasilje, te kome se obratiti za pomoć, bila na izuzetno niskom nivou.

2.2. SIGURNA KUĆA U.G. „VIVE ŽENE“ DANAS

Na području Tuzlanskog kantona jedina sigurna kuća za žrtve nasilja je sigurna kuća u okviru rada U.G. „Vive Žene“, te kao takva prepoznata od strane institucija i građana kao servis koji pruža pomoć i podršku, sigurnost, te psihosocijalni tretman za žrtve nasilja.

Trenutno sigurna kuća U.G. „Vive Žene“ Tuzla, raspolaže sa 15 smještajnih kapaciteta u pet odvojenih soba, te 5 ležaja u pomoćnim prostorijama, zatim zajedničkim prostorijama, i to: dnevni boravak, kuhinja, kupatilo i wc, hodnik. Sve sobe su opremljene adekvatnim namještajem (kreveti, stol, stolice i ormari), kao i sve ostale prostorije, čime su ispunjeni jedni od uslova za siguran, ugodan boravak i oporavak žrtava.

Pored soba i zajedničkih prostorija (dnevni boravak, kuhinja, kupatilo i wc) za žrtve nasilja smještenih u sigurnu kuću, raspolažemo i prostorijama za adekvatan rad i to kancelarijske prostorije za individualni i grupni rad, te prostorije za individualni i grupni rad sa djecom.

Boravak u sigurnoj kući podrazumijeva zajednički život više odraslih osoba ženskog spola i njihove djece. Svi oni imaju različit karakter i potrebe, te različite simptome izazvane traumom preživljenog nasilja. Povremeno se dogodi konflikt između dvije ili više osoba, zbog nepoštivanja kućnog reda, problema i ponašanja malodobne djece. Posljedice ovih konfliktova se nastoje prevazići zajedničkim razgovorom i podsjećanjem na pravila kućnog reda. Svim osobama se daje prilika da kažu svoje mišljenje o konfliktnoj situaciji i daju prijedlog kako prevenirati будуće konfliktne situacije.

Ono što je češće i pozitivnije jeste pružanje uzajamne podrške između žrtava, gdje one, provodeći vrijeme zajedno, dijeli svoje iskustvo, savjete i pomoć, razvijaju trajna prijateljstva. Tako npr. kada jedna žrtva izade iz sigurne kuće, dolazi da posjeti ostale koje su i dalje u sigurnoj kući, ostvaruju kontakt putem telefona i sl. Pored tretmana u sigurnoj kući ovo je važan segment koji u velikoj mjeri doprinosi oporavku i stabilizaciji žrtve.

2.2.1. Način upućivanja u sigurnu kuću U.G. „Vive Žene“

Način upućivanja žrtava u sigurnu kuću definiran je Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, te protokolima intervencija u slučajevima nasilja u porodici.

Član 33. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici FBiH definira:

Način zbrinjavanja žrtve

Radi osiguranja fizičke zaštite i ostvarivanja prava i interesa žrtve nasilja u porodici, bez straha i opasnosti po život, policija i organ starateljstva dužni su, uz prethodni pristanak žrtve, privremeno zbrinuti žrtvu nasilja u porodici u sigurnu kuću/sklonište (u daljem tekstu:

sigurna kuća), drugu odgovarajuću instituciju ili kod druge porodice.

Žrtva nasilja u porodici privremeno se zbrinjava u sigurnu kuću na zahtjev policije ili organa starateljstva u trajanju najduže do šest mjeseci.

Rok iz stava 2. ovog člana može se na zahtjev sigurne kuće produžiti uz pisani saglasnost nadležnog organa starateljstva.

U dogовору са одговорном osobом у U.G. „Vive Žene“, žrtva nasilja dolazi у Sigurnu kuću у pratnji službenог lica Centra за социјални рад и/или Полицијске станице.

У одређеним ситуацијама се жртва насилја самоиницијативно прво обраћа за помоћ у U.G. „Vive Žene“, јер је о раду U.G. „Vive Žene“ чула из медија, од пријатеља, рођбине и сл., također жртве буду упућене и из других институција.

2.2.2. Tretman u sigurnoj kući

Na prvom razgovoru/trijaži procjenjuje se situacija u kojoj se žrtva nalazi, te postoje li indikacije za prijem u sigurnu kuću, dnevni tretman ili je potrebno žrtvu uputiti u neku drugu ustanovu ili instituciju.

Na prijemnom razgovoru žrtve nasilja koje se primaju u sigurnu kuću su informirane o kućnom redu koji dobiju i u pismenoj formi, zatim potpisuju izjavu da su dobrovoljno prihvatile smještaj u sigurnu kuću.

Nakon obavljenog razgovora sa žrtvom nasilja, obavještavamo pismenim putem nadležni centar za socijalni rad, policijsku stanicu i Kantonalno tužilaštvo da je žrtva smještena u sigurnu kuću, a to je ujedno i prijava da postoji sumnja da se u porodici dogodilo nasilje.

Žrtve nasilja prvih sedam dana nemaju telefonski ili lični kontakt sa srodnicima ili prijateljima, kontakt mogu imati sa predstavnicima institucija, stručnim licima.

Kontakt prvih sedam dana nije dozvoljen zbog pritiska i utjecaja vanjskih faktora na oporavak i stabilizaciju žrtve.

Kada se žrtva nasilja primi u sigurnu kuću, formira se Mali tim koji se sastoji od psihoterapeuta i socijalnog radnika/socijalnog pedagoga, body terapeuta, medicinske sestre, te po potrebi ljekara, pravnika. Mali tim se sastaje jednom sedmično, a po potrebi češće, kada se diskutira o slučaju, planira tretman, dogovara o određenim aktivnostima vezanim za slučaj. U Malom timu jedna od osoba je i voditelj slučaja, koji ima ulogu da prati tretman i aktivnosti oko tretmana, saziva sastanak Malog tima i odgovoran je za slučaj.

U okviru psihoterapijskog tretmana za žrtve nasilja u sigurnoj kući postoje sljedeće usluge:

- Individualna psihoterapija
- Individualna body terapija
- Socijalno i pravno savjetovanje
- Medicinsko – higijenska pomoć
- Psiho - edukativni grupni rad
- Grupna body terapija
- Radno-okupaciona terapija

- Porodična terapija ili razgovor sa članovima porodice
- Partnerska terapija ili razgovor sa partnerima

Individualana terapija se, u skladu sa procjenom tima, pruža žrtvama kod kojih postoje vrlo izraženi simptomi depresije, anksioznosti, PTSP-a, što utiče na njeno normalno funkciranje. Također, individualna psihoterapija se pruža kod slučajeva seksualnog nasilja, incesta i sl. te ukoliko stručni tim procijeni da ne može prisustvovati grupnoj terapiji.

Individualna body terapija je usmjerena na oslobađanja od stalno prisutnog grča u tijelu, napetosti, tereta, otežanog disanja, pritiska u grlu i prsima. Također pomaže ukoliko osoba neuobičajeno gubi snagu, umorna je, napeta i tjelesno nemoćna. Body terapija će biti adekvatan vid terapije i kada postoji osjećaj боли ili blokiranost i kada osoba tu bol jasno, fizički, osjeti na tijelu.

Socijalno i pravno savjetovanje ima za cilj pružanje informacija o prijavničnom nasilju, odlasku žrtve u policijsku stanicu kako bi dala izjavu, pokretanju postupka za prijavu nasilja, izricanju zaštitne mjere, do toga kako može podnijeti zahtjev za nužni smještaj, ostvariti pravo na jednokratnu ili stalnu novčanu pomoć. Također, cilj pravnog savjetovanja je pružanje informacija o zakonskim odredbama vezano za nasilje u porodici, zatim ostvarivanje osnovnih prava nakon razvoda braka, savjetovanje vezano za postupak posredovanja prije razvoda braka, supružanskog izdržavanja i podjele imovine, izrada tužbi, žalbi, i sl. podnesaka.

Medicinsko-higijenska pomoć s ciljem svakodnevnog praćenja zdravstvenog stanja žrtava, doziranja i davanja propisane medikamentozne terapije. Također, na osnovu praćenja zdravstvenog stanja, ukoliko je potrebno, organiziraju se dodatni specijalistički pregledi, te pratnja prilikom odlaska na pregledne.

Kroz *psiho – edukativnu grupu* korisnice imaju priliku da psihološki prorade i obrade teme koje se tiču nasilja, porodičnih konstalacija, da rade

na granicama, sistemima vlastitih vrijednosti i identitetu. Kroz prisustvo na grupi dijele svoja iskustva i na osnovu zajedničkih iskustava, uče jedni od drugih kroz grupnu koheziju i podršku terapeuta, da donesu pravu odluku za svoj život. Važno tema je i spoznaja svojih prava i pravnih osnova u postupanju kod nasilja u porodici.

Na *grupnoj body terapiji* koriste tehnike rada koje omogućavaju da prorade psihosomatske simptome. Žrtve nasilja, žive u dugogodišnjem strahu, narušene su im granice i samopoštovanje, stalno su pod stresom, bojeći se, da se neće nasilje ponoviti. Takav način života utiče na njihovo psihološko i psihosomatsko stanje. Prestaju zbog straha da izražavaju svoje mišljenje, stavove i emocije.. Ne mogu adekvatno da reaguju i da oslobođe svoje impulse koje osjete i da izraze emocije. Što dovodi do stvaranja blokade u tijelu: u vidu grča, bola, otupjelosti, glavobolja, zadržavanja dah, osjećaja nesvjestice, zaledenosti, pojave anksioznosti ili depresije itd., i postoji mogućnost da se to odrazi na psihološko i zdravstveno stanje.

Radeći na svojoj sigurnosti tzv. Uzemljenju i sigurnosti unutar sebe, umanju simptome straha, učeći kako da postave granice koje nisu za njih narušavajuće. Jasnije i assertivnije se počnu izražavati, prepoznaju šta im tijelo poručuje i kako da se oslobođe simptoma koji su za njih blokirajući i ometaju njihovo funkcionisanje.

Radno–okupaciona terapija ima za cilj da se žrtva bar djelimično distancira od negativnih misli i osjećanja. U okviru radno–okupacione terapije žrtve nasilja u sigurnoj kući su imale priliku savladati neke nove vještine izrade različitih proizvoda (izrada nakita, ukrasnih vrećica, primjena dequoupage tehnike), ručni rad (heklanje, pletenje), tehnike kuhanja i sl. Ovakav vid tretmana je od velike koristi posebno za žrtve nasilja koje do sada nisu imale priliku učiti o sličnim stvarima, dok u određenim situacijama neke od žrtava nasilja su svoje znanje prenosile drugim korisnicama.

Porodična terapija ili razgovor sa članovima porodice se primjenjuje kod slučajeva poremećenih odnosa između majke i djece. Cilj je poboljšanje

komunikacije, uspostavljanje autoriteta majke, unapređenje znanja o ulozi majke kao roditelja i ulozi djece. Također, cilj je i uspostavljanje dijaloga, odnosno razgovor o situacijama koje utiču na njihovo negativno ponašanje. Razgovor sa članovima porodice, se primjenjuje u cilju uspostavljanja boljih i podržavajućih odnosa između članova porodice, odnosno prilikom planiranja izlaska klijentice iz sigurne kuće.

Partnerska terapija ili razgovor sa partnerima se primjenjuje kod potrebe žrtve da u posredstvu stručnih osoba razgovara sa partnerom, najčešće u cilju nastavka bračne ili vanbračne zajednice. Žrtva uz posredovanje i prisustvo stručnih osoba, osjeća sigurnost, stabilnost, pripremljena je za razgovor, manja je vjerovatnoća da će doći do konflikta, svađe, ponovljenog nasilja. Najčešće se partnerski razgovor obavlja u prostorijama nadležnog centra za socijalni rad i u suradnji sa socijalnim radnikom ili drugim stručnim osobljem.

Pored toga, ukoliko su u sigurnu kuću smještena i djeca koja pohađaju osnovnu školu, u suradnji sa najbližom osnovnom školom se obezbijedi da djeca prestaju pohađati nastavu u matičnoj školi te nastave pohađati nastavu u toj školi. To podrazumijeva i kontinuiranu suradnju i kontakte sa stručnim osobljem škole, za vrijeme dok djeca idu u školu. Uz to, ukoliko je potrebno, za djecu koja pohađaju osnovnu školu se osigura podrška u učenju i ispunjavanju školskih obaveza. Ukoliko se procijeni da mldb. dijete ispoljava odredene oblike neprihvatljivog ponašanja ili ima izražene simptome kao posljedicu nasilja, organizira se individualni suportivni rad sa psihologom-pedagogom.

Pored navedenog, u cilju što adekvatnije pomoći žrtvama nasilja, kao jedan od segmenata rada jesu kontakti sa predstavnicima institucija, te rad na uspostavljanju pokidanih veza sa članovima primarne porodice.

Svakoj žrtvi nasilja se obezbijedi pratinja stručne osobe U.G. „Vive Žene“ Tuzla, ako je potreban odlazak u policijsku stanicu, zbog davanja izjave o preživljenom nasilju ili centar za socijalni rad, zbog obavljanja razgovora između žrtve i počinjoca, onda kada žrtva želi da se vrati kući.

Žrtve nasilja na jednom mjestu imaju sve potrebne usluge i podršku, koje su važne kako bi se stabilizirala, te nisu dodatno traumatizirane

odlaskom u više institucija, jer svoja prava ostvaruju u okviru rada sigurne kuće.

2.2.3. Statistički prikaz broja osoba koje su bile na tretmanu u Sigurnoj kući

U narednoj tabeli dat je prikaz broja žrtava nasilja koje su boravile u sigurnoj kući za period od 2002. pa do 2017. godine. U tabeli je uvršten ukupan broj žrtava po godinama, te posebno broj žrtava ženskog spola i broj mldb. djece. Također, u tabeli je prikazan i broj osoba za općine Tuzlanskog kantona, odnosno grad Tuzlu. Ukupno 12 općina, te grad Tuzla ali i broj osoba čije prebivalište nije sa ovoga kantona. Ovi podaci nam pokazuju aktuelnost i ozbiljnost problema nasilja u porodici u našem društvu.

Tabela 1. Prikaz broja osoba u periodu od 2002. – 2009.

GODINA	2002 *	2003 *	2004 *	2005 *	2006 *	2007 *	2008 *	2009 *	UKU- PNO	
Osobe ženskog spola	4	34	39	40	25	39	28	33	242	
Djeca	5	36	32	33	13	21	21	35	196	
Ukupan broj osoba	9*	70	71	73	38	60	49	68	438	
Broj osoba po općinama/gradu Tuzla	Tuzla	5	31	24	28	11	25	16	19	159
	Kalesija		5	3	5			10	1	24
	Teočak				1					1
	Čelić			2		2				4
	Sapna						2		2	4
	Lukavac	4		5	5	6	1	2	6	29
	Gračanica		5	2	2		5	1	5	20
	Doboj Istok			1						1
	Gradačac					1	1			2
	Srebrenik		12	7	9	3	1	1	5	38
	Banovići		1	1	9	1		1	5	18
	Živinice		9	10	2	1	7	4	9	42
	Kladanj			1		4	3	3	5	16
		*7 osoba izvan TK	*17 osoba izvan TK	*12 osoba izvan TK	*9 osoba izvan TK	*15 osoba izvan TK	*11 osoba izvan TK	*11 osoba izvan TK		82

*Dostupna evidencija od novembra 2002. g.

Tabela 2. Prikaz broja osoba u periodu od 2010. – 2017.

GODINA	2010 *	2011 *	2012 *	2013 *	2014 *	2015 *	2016 *	2017 *	UKU- PNO
Osobe ženskog spola	42	47	45	49	53	51	41	42	370
Djeca	37	48	42	37	30	36	31	38	299
Ukupan broj osoba	79	95	87	86	83	87	72	80	669
Broj osoba po općinama/gradu Tuzla									
Tuzla	24	37	47	38	22	20	12	28	228
Kalesija	8	7	3	3	3	3	5	1	33
Theočak									0
Čelić	0	0	0	1	0	0	0	0	1
Sapna			1	1	1		3		6
Lukavac	7	6	6	4	4	10	5	19	61
Gračanica	3	8		2	10	10	9	12	54
Doboj Istok	1	0	0	2	3	3	0	0	9
Gradačac	5	0	1	1	1	5	1	2	16
Srebrenik	5	5	2	4	11	2	5	1	35
Banovići	5	7	6	10	11	13	7	2	61
Živinice	12	16	7	8	8	5	3	6	65
Kladanj	5	3	6	6	2	12	13	6	53
*4 osoba izvan TK									
*6 osoba izvan TK									
*8 osoba izvan TK									
*6 osoba izvan TK									
*7 osoba izvan TK									
*4 osoba izvan TK									
*9 osoba izvan TK									
*3 osoba izvan TK									
								47	

Iz navedenog možemo vidjeti da je ukupan broj žrtava nasilja za period 2002. do 2017. iznosio 1107. Od ukupnog broja osoba, 612 su žene žrtve nasilja i 495 djece koja su takođe direktnе ili indirektnе žrtve nasilja.

ZAKLJUČAK

Sigurna kuća i njeni uposlenici nastoje da svaki slučaj nasilja posmatraju individualno, polazeći od osnovnih principa rada sa žrtvama nasilja: npr. da odmah prime žrtvu nasilja na razgovor, dati joj do znanja da je razgovor povjerljiv, pokazati da joj vjerujemo, imati strpljenja i pustiti je da priča, dati joj osnovne informacije o zakonskim sankcijama za nasilnike prema pozitivnim zakonima, osvijestiti je da ona nije kriva, odgovorna za nasilje i sl.

Također, cjelokupan naš rad se zasniva na principima: humanosti, profesionalnosti, povjerenja, na osnovu čega smo izgradili imidž organizacije koja radi u službi građana/ki i zaštiti njihovih osnovnih ljudskih prava.

Uvažavajući princip humanosti, u sigurnu kuću su bile smještene žrtve bez obzira na porijeklo, mjesto stanovanja, boju kože, vjeroispovjest nacionalnu pripadnost, i sl. U sigurnu kuću su bile smještene i žrtve koje su strani državlјani, žrtve sa tjelesnim invaliditetom, teže pokretne, žrtve sa intelektualnim teškoćama (neki oblik mentalne retardacije) i sl. Žrtva se posmatra jedino kao osoba kojoj je u kriznoj situaciji izazvanoj nasiljem, potrebna pomoć i zaštita. Tretman je isti za sve i sve žrtve imaju ista prava i obaveze. Profesionalci koji sprovode tretman svakoj žrtvi nasilja pristupaju individualno, cijeneći vrstu i intenzitet doživljenog nasilja, njene individualne mogućnosti i kapacitete, stvarajući osjećaj povjerenja i sigurnosti, koristeći pri tome svoje profesionalno znanje i vještine. Povjerenje je nešto smo kao organizacija nastojali da ostvarimo od početka rada, obzirom na vrlo osjetljivu i ranjivu grupu korisnika koji su nam se obraćali za pomoć. Smatrajući koliko je povjerenje važno žrtvama, i danas nastojimo da u svom postupanju i pružanju pomoći kod drugih stvorimo i održimo osjećaj povjerenja. To znači da se povjerljive teme i informacije o klijentima ne iznose u javnost, ne razgovaramo o klijentima sa drugim

osobama, izvan kruga osoba/profesionalaca koji su direktno ili indirektno uključeni u rad na slučaju.

Sigurna kuća U.G. "Vive Žene" je tokom godina rada, pružila utočište i sigurnost za veliki broj žena i djece, kojima su uz tretman u sigurnoj kući, potpuno ili djelimično ublažene posljedice nasilja. Neke žrtve su potpuno izašle iz nasilne sredine, te uz podršku i koordinaciju svih institucija, uspjele da prekinu "začarani krug nasilja".

Nesumnjivo da je sigurna kuća U.G. "Vive Žene" zbog svega navedenog prepoznata kao važna u sistemu podrške žrtvama nasilja, kako od strane građanstva tako i od strane institucija, koje su nadležne za pružanje pomoći i podrške žrtvama nasilja.

LITERATURA:

1. Ajduković Marina i Pavleković Gordana, 2004.g. Nasilje nad ženom u obitelji, Zagreb, Društvo za psihološku pomoć
2. Andrašek Valentina, 2004, „Put iz nasilja“ - priručnik za otvaranje i vođenje skloništa za žene“, Ured za ravnopravnost spolova Vlade RH
3. Damjanović Minja i Golubović Nada, 2009. g. Finansiranje sigurnih kuća, Banja Luka, GRAFID
4. Knežević Lana - INSTITUCIJA SIGURNE KUĆE I ZAŠTITA ŽENA ŽRTAVA NASILJA U OBITELJI I INTIMNIM VEZAMA U HRVATSKOJ – Kako prebroditi probleme u radu i implementirati dobru praksu međunarodne zajednice; Ak. god. 2008./09. Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu
5. Veselinović Jasmina, Obuka multidisciplinarnih timova za zaštitu od nasilja u lokalnoj zajednici, Članak 8: Sistemski pristup porodičnom nasilju, Beograd, Socijalno humanitarno udruženje „Sačuvajmo djecu“
6. Istraživanje javnog mišljenja o rodno zasnovanom nasilju, u okviru projekta „Regionalna koalicija organizacija civilnog društva

- jugoistočne Europe za zaštitu žena i djece od trgovine ljudima i rodno zasnovanog nasilja - STOP” 2015.g. U.G. „Vive Žene“
7. Konvencija vijeća Europe o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici, 2011.g. Istanbul, Vijeće Europe
  8. Rasprostiranjenost i karakteristike nasilja nad ženama 2013.g. Sarajevo, Agencija za ravnopravnost spolova BiH
  9. „Usklađenost domaćeg zakonodavstva i politika: poboljšanje pristupa uslugama za sve žene i djevojke – žrtve nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini“ Analiza, 2018.g. Sarajevo, Fondacija lokalne demokratije
  10. Službene novine FBiH 20/13, Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH
  11. Službene novine FBiH 36/03, Krivični zakon FBiH
  12. Internet: <http://www.wikipedia.org>

PSIHOSOCIJALNI GRUPNI PRISTUP RADA U SIGURNOJ KUĆI

Zvjezdana Aličić, pedagoginja - psihologinja,
savjetnica u tjelesnoj psihoterapiji

UVOD

U ovom radu predstavljen je psihosocijalni pristup u grupnim sesijama sa klijentica koje su preživjele nasilje i koje su boravile u sigurnoj kući.

Tokom grupnog rada obrađene su teme koje se tiču nasilja, dinamike porodičnih odnosa uz spoznaju o ličnom izboru kroz psihološku proradu problemskih situacija.

U grupi članovi dobijaju mogućnost da budu autentični, da imaju vlastite izvore i da razviju osjećaj ličnih resursa. Prema Ajduković (1997,str.7.): „čovjek kao socijalno biće pripada različitim grupama tokom cijelog života“. Dio je grupe kao što su: porodica, grupa u obdaništu, razred u školi, u kolektivu na radnom mjestu, u sportskim klubovima itd. Kroz grupe iskazujemo svoje socijalne potrebe, stičemo odgovarajuće norme ponašanja i ostvarujemo odgovarajuće socijalne odnose. Na određeni način grupa predstavlja potvrdu i prepoznavanje da osobe imaju slične interese, da su imale slična iskustva, da su u grupi povodom zajedničkog cilja i da su im uskladena očekivanja i norme djelovanja i ponašanja.

U ovom radu biće prikazan grupni pristup u radu sa klijenticama u sigurnoj kući, uz teorijsko objašnjenje grupnog procesa i predstavljanja toka jedne sesije i koheziju koja se stvara unutar grupnog procesa.

1. TEORIJSKA RAZMATRANJA

Postojanje jedne grupe treba da opravda interes, potrebe i ciljeve pojedinaca kroz zajednička iskustva u grupi. „To su grupe u kojima

članovi sudjeluju radi dobijanja stručne pomoći i podrške u rješavanju određenih ličnih i socijalnih problema, radi uspješnijeg suočavanja sa životnim poteskoćama te razvijanja znanja i vještina važnih za bolje razumijevanje samih sebe, drugih ljudi i zajednice u kojoj žive. Proces koji se odvija u takvim grupama, poznat je kao grupni rad, grupni tretman ili grupni pristup psihosocijalnom radu“ (Ajduković, 1997, str. 9.).

1.1. NAČELA GRUPNOG RADA

Poznavanje načela kao polazne tačke, odnosno principa grupnog rada bitno je za efikasan rad i kohezivnost same grupe. Načela, kao pravila koja treba slijediti pokazuju šta je važno za proces u grupi.

„Pri tome se pod pojmom grupe za ličnu promjenu razumijevaju grupe čiji je osnovni cilj da zadovolje potrebe članova za obrazovanjem, ličnim rastom, promjenom ponašanja ili razvojem socijalnih vještina“ (Ajduković, 2004, str. 12.).

Prema Ajduković, (1997, str. 12-15.), navodi da:

1. **“Grupni rad kao pomažući proces odnosi se na namjerno formirane grupe.** Te se grupe, kao dio pomažućeg procesa, mogu osnivati sa različitim ciljevima. Cilj formiranja ove grupe je da se kroz podršku, psihodukaciju i osnaživanje pomogne klijenticama koje su preživjele nasilje i borave u sigurnoj kući.
2. **Grupni rad kao pomažući proces odnosi se na aktivnosti koje odvijaju u tzv. malim grupama.** Broj članova može biti osam do deset članica, da bi se mogao ostvariti uzajamnik kontakt, neposredna interakcija, da bi se ostvario zajednički cilj, saradnja i komunikacija, i da kroz proces članovi grupe neposredno utiču jedni na druge.
3. **U grupnom radu voditelj ima specifičnu ulogu.** Voditelj značajno doprinosi grupnom procesu. On usmjerava koordinira aktivnost grupe ka zajedničkim individualnim ciljevima. Njegov zadatak je da daje informacije, sugestije, podršku i potiče u olakšavanju grupnog procesa. Pri tome se rukovodi načelom da je u radu grupe

aktivran tek toliko koliko je potreban. Grupa i njeni članovi su ti koji su specifičan izvor pomoći i sredstvo promjene.“

Jalom i Lešć, (2013, str.154.) ističu da je: „važno da grupa preuzme odgovornost za svoje funkcionisanje. Ukoliko se ova norma ne razvije, grupa će ostati pasivna, a njeni članovi će zavisiti od vođe koji će ih pokretati i određivati im pravac“.

4. **“U grupnom radu voditelj je istovremeno usmjeren na pojedine članove grupe, grupu ko cjelinu i okruženje grupe.**
Voditelj treba nastojati da pojedini članovi grupe postignu svoje pojedinačne ciljeve, da grupa kao cjelina postigne odgovarajuću razinu funkcionisanja i ostvari svrhu svog postojanja, te da razvije dobre i podržavajuće odnose sa svojom okolinom.
5. **Grupni rad je usmjeren na „ovdje i sada“ .**U grupnom radu u fokusu su aktuelni problemi i poteškoće članova.Pri tome je važno u kojoj se mjeri član koristi stavovima i osjećanjima iz prošlosti u interpretaciji sadašnjosti.
6. **Rad se temelji na teoretskim znanjima o grupnoj dinamici i strukturi malih grupa.** Voditelj treba imati opšta znanja iz psihologije malih grupa kao što su znanja o vodstvu, grupnoj koheziji, strukturi i ulogama koje se uspostavljaju u grupama, razvoj odnosa i komunikaciji u grupi, načinu postavljanja grupnih ciljeva, konformizmu i dr.
7. **U radu se koriste specifične tehnike i vještine.** Voditelj grupe treba imati specifične vještine i poznavati odgovarajuće tehnike neposrednog rada u grupama. Dio tih tehnika i vještina dolazi iz klasične psihoterapije, a dio iz spoznaja o djelotvornom komunikacijskom procesu i komunikacijskim vještinama.
8. **Grupni rad njeguje temeljne humanističke vrijednosti i počiva na njima.** Te vrijednosti su ravnopravnost, uzajamnost, zajedništvo, prihvatanje, različitosti i sl.
9. **U grupnom radu teži se osnaživanju članova.** Osnaživanje je ključni pojam gdje su klijenti subjekti, a ne objekti pomažućeg

procesa. Omogućava prenos moći „onoga ko zna“ tj. sa stručnjaka na klijenta. Koristeći njegove resurse vještine i sposobnosti da unaprijedi kvalitet svog života i pomognu drugima.

10. **Svaka grupa je jedinstvena.** Grupa iako ima isti cilj kao i druga grupa sa specifičnostima svojih članova doprinosi različitom odnosu koji se temelji na razumijevanju specifičnih problema, potreba, načina ponašanja i poteškoćama same grupe i njenih članova.“

Ova načela se mogu koristiti u psihoedukativnom procesu sa grupama različitih tematika i prihvatljiva su i za grupni rad u sigurnoj kući, s obzirom na to da je tematika ovog rada nasilje, porodica, porodični odnosi i osnaživanje žrtava nasilja.

Tema nasilja je opširna, a u ovom radu polazimo od definicije da nasilje u porodici možemo odrediti kao skup ponašanja čiji je cilj kontrola nad drugim osobama upotrebom sile, zastrašivanjem i manipulisanjem. Takvo određivanje nasilja može se primjeniti na najčešće oblike nasilja u porodici, tjelesno, psihičko, emocionalno, seksualno, socijalna izolacija i materijalnonasilje ili radno iskorištavanje“ (Ajduković i Pavleković, 2004, str. 13.).

U grupnom procesu, kroz psihoedukaciju je obavezan segment predstavljanje tzv. Kruga nasilja/ moći i kontrole. „Krug moći i kontrole“ koji navodi korištenja vrsta nasilja i kontrole od strane počinjoca. Nasuprot tome predstavi se „Krug jednakosti“ tj. ravnopravnosti u partnerskim i svim drugim vrstama ravnopravnih odnosa.“

Prema Ajduković, (2004,str. 73.): „krug nasilja započinje sa ponašanjima koje koristi počinilac nasilja tzv.:

- *zastrašivanjem*; kada se stiče kontrola, pogledima, pokretima ili aktivnostima, (razbijanjem stvari, uništavanjem žrtvine imovine, pokazivanjem oružja, zlostavljanjem ljubimaca itd.).
- Naredni dio je *emocionalno zlostavljanje*; omalovažavanje, ponižavanje, vrijedanje, nazivanje pogrdnim imenima, činjenjem da misli loše o sebi i da se osjeća krivom ili da misli da gubi razum.

Razvijanjem kontrole i moći, umanjivala se sigurnost i važnost ličnosti nad kojom se želi vršiti nasilje.

- *Izolacija* je kada se kontroliše šta žena radi, koga viđa, šta govori i čita, gdje se kreće i s tim ograničava njeno kretanje. Gdje počinilac koristi ljubomoru za opravdavanje svojih nasilnih postupaka ugrožavanja žrtve.
- *Umanjivanje, poricanje i okrivljavanje*; kada se pokušava umanjiti ozbiljnost zlostavljanja, omalovažavanjem njezine zabrinutosti zbog nasilja. Poricati da se zlostavljanje dogodilo. Prebacivati odgovornost za zlostavljanje na ženu, govoreći da ga je ona uzrokovala.
- Način kontroleputem koje *koriste djecu*; stvarajući osjećaj krivnje zbog djece, koristiti djecu zbog slanja poruka, prijetiti oduzimanjem djece, vrijeđanjem i omalovažavanjem žene tokom posjeta djeci.
- Sljedeći dio kruga je tzv. *Korištenje muških privilegija*; odnoseći se prema ženi, kao prema sluškinji, donoseći samostalno sve bitne odluke, ponašati se kao „glava kuće“, biti taj koji određuje ženske i muške uloge, gdje žrtve nemaju prava na odluke, izbore i jednakost.
- Nakon toga dolazi kontrola tzv. *ekonomskog zlostavljanja*, onemogućavanje ženi da nađe ili zadrži posao, dovesti je u situaciju da moli za novac, uzimati njen novac i uskraćivanje informacije o porodičnim primanjima i njihovog korištenja.
- *Prijetnja i sila*; prijetnja da će joj nauditi i/ili stvarno povrijediti. Prijetiti da će je ostaviti, prijaviti socijalnim službama, prijetiti da će počiniti samoubistvo (ukoliko ga napusti ili ne prihvati njegove uslove koje obično sadrže segmente nasilja). Prinudititi je da čini stvari koje stvaraju nelagodu kod osobe i prisiljavati da odustane od tužbe.“

Da bi proces bio potpun kroz psihoedukaciju predstavi se i tzv. krug „Jednakosti, tj. ravnopravnosti“; način ponašanja kod partnera u nenasilnim odnosima.

- *Pregovaranje i korektnost*; gdje se traži obostrano zadovoljavajuća rješenja mogućih sukoba, prihvatanje promjena i spremnost na kompromise.

- *Neprijeteće ponašanje*; kada se razgovara i ponaša tako da se osobe osjećaju sigurnim i da je ugodno da iskažu svoje mišljenje i da čine stvari po svom izboru.
- *Poštovanje*; slušati je u komunikaciji bez osuđivanja, pokazivati podržavajuća osjećanja i razumijevanje i cijeniti različita mišljenja.
- *Povjerenje i podrška*; međusobno podržavati životne ciljeve, poštovati pravo na vlastita osjećanja, prijatelje, aktivnosti i mišljenja.
- *Iskrenost i pouzdanost*; prihvati odgovornost za sebe, počinilac da prihvati odgovornost za počinjeno nasilje u prošlosti, priznati grešku za počinjeno, otvoreno i iskreno komunicirati.
- *Odgovorno roditeljstvo*; dijeliti roditeljske odgovornosti, biti pozitivan i kroz primjer nenasilnog ponašanja biti primjer djeci.
- *Dijeljene odgovornosti*; zajednički dogovorati poštenu podjelu posla i zajednički donositi odluke koje se tiču porodice.
- *Ekonomsko partnerstvo*; zajednički odlučivati o novcu, voditi računa da oba partnera imaju koristi od finansijskih odluka.“

Bitno je naglasiti da u grupnom procesu postoji niz drugih važnih segmenata koji čine kvalitetan proces u rada sa klijenticama koje su preživjele nasilje. Jedan od segmenata je tzv. samootkrivanje. Prema Jalom i Lešć, (2013,str.155.): „Samootkrivanje znači da učesnici neće imati koristi od grupne terapije ukoliko ne otkriju sebe drugima i to ne učine u potpunosti“.

Drugim riječima, učesnici u grupi trebaju biti aktivni članovi kojučestvuju i dijele svoja iskustva i s tim čine da svoj problem priznaju i da ga kroz samospoznaju i uz pomoć grupe pokušaju da riješe. Rezultat su drugačiji način gledanja na problem, što znači da je moguća drugačija perspektiva od one koju su do tada imale.

Žrtve nasilja obično problem nasilja u porodici prikrivaju. Ponekad je potrebno da prođe duži niz godina dok žrtva ne imenuje, „ne prizna sama sebi“, da živi u nasilnom okruženju i da je žrtva nasilja, a ne da prikriva stvarno stanje.

Prema Nikolić i sar. (1996, str.65.): „realno postojeći konflikt u porodici se putem prikrivanja negira sa namjerom da se izbjegne“.

Prikrivanjem se nesvesno izbjegava priznavanje postojanja problema nasilja, predstavljajući tzv. lažni porodični sklad unatoč jasnom postojanju nasilja unutar porodice.

Kada se „tajna otkrije“ i nakon dolaska u sigurnu kuću, pojedine životne situacije se i dalje prikrivaju, sve dok kroz podršku u grupi klijentica nije dobila dovoljnu sigurnost. Proces psihološke spoznaje se razvija tako što iz mehanizma izbjegavanja prelazi u proces otvaranja, priznavanja i suočavanja sastavnim problemom.

To se dešava postepeno kroz fazu tzv. „članovi grupe kao subjekti pomoći“. Grupa najbolje funkcioniše ako njeni članovi cijene vrijednost pomoći koju jedno drugome pružaju. Ako grupa nastavi da gleda na terapeutu kao na izvor pomoći, onda je malo vjerovatno da će dostići optimalni nivo autonomije i samopoštovanja. Da bi se potkrijepila ova norma, terapeut može da skrene pažnju na pojedinosti koje ukazuju na uzajamno pomaganje među članovima“, (Jalom i Lešć, 2013, str.162.).

Sljedeći nivo u procesu grupe, prema Jalom i Lešć, (2013,str.162.);,je podrška i konfrontacija, esencijalno je da članovi terapijsku grupu vide kao sigurnu i ohrabrujuću. U toku terapije trebaju biti otvorena i istražena mnoga neprijatna pitanja“. Kada se uz podršku može iznijeti sadržaj, bez osjećanja da ih se osuđuje, sa razumijevanjem i podrškom, klijent se osjeća sigurno. Ukoliko se desi da se grupa ne slaže sa normama i očekivanjima člana grupe, dolazi do konfrontacije. Potrebno je nazvati stvari pravim imenom, imenovati putem konfrontacije problem u cilju da se riješi.

Što daje mogućnost klijentici da izvuče dobrobit za sebe, jer se mogu čuti različita razmišljanja i kroz introspekciju da sama postavi vlastite granice za sebe i prema drugima, a koje nisu narušavajuće za nju.

2. PRIKAZ GRUPNOG RADA U SIGURNOJ KUĆI

U ovom poglavlju biće prikazana jedna grupna sesija sa klijenticama koje borave u sigurnoj kući kao žrtve nasilja. Dinamika grupe zavisi od članica i mogućih aktuelnih tema koje se nametnu, uz neutralno vođenje i postepeno uvođenje tema koja se trebaju obraditi po planu sa štićenicama sigurne kuće.

Grupne sesije u sigurnoj kući održavaju se dva puta sedmično, u trajanju od 90 minuta.

Pravila grupe nalažu da sve članice sjede na stolicama, koje su poredane u krug. Važnost kruga je da budu okrenute jedna prema drugoj, da mogu da vide izraze lica, da imaju dovoljno prostora između sebe i da se osjećaju ugodno u komunikaciji.

U grupi čiji će proces biti opisan, prisutno je osam klijentica. Na samom početku, klijentice su se međusobno posmatrale, čekajući da voditeljica pokrene razgovor. Uobičajeno je da i one same ponekad donesu sadržaj ili traže razgovor na određenu temu.

Razgovor se započeo sa pitanjem voditeljice grupe: „Kako se osjećaju? Da li ima nešto novo što se desilo? Koja su njihova razmišljanja?“ Imenujući temu tzv. „Krug nasilja i krug jednakosti“, koja je bila planirana za taj susret.

Jedna klijentica počinje temu o svom emotivnom stanju: „Nisam baš najbolje..., (obraća se voditeljici po imenu). Nisam najbolje spavala, sve mi se po glavi vrte misli, zašto se ovo meni ponovo dešava? Nikako da izbacim strah iz sebe, sve mi se skupilo, evo ovdje, (pokazuje na dio pluća i grudnog koša). Čini mi se hoće srce da mi iskoči! Kud' ću, šta ću ja, sa svojim životom?“

Počinje da plače, povremeno pogleda prema voditeljici, grupi... Voditeljica dodaje maramice kao znak podrške i pažnje.

Grupa čeka, sluša je, prihvata njenu bol i suze, daje joj postor da izrazi svoje emocije. Članica grupe koja sjedi do nje pomiluje je po ramenu i izgovara njen nadimak.

Od druge klijentice se čuje uzdah i riječi: „E moj Bože, nakon toliko godina zajedničkog života, on me nije poštovao, sve sam mu udovoljavala, kuhala, spremala, djecu odgajala. Radila poslove koji su za ženu fizički teški. Šutila sam kada vidim da je došao ljut, sklanjala se i sve mislila proći će, promjeniće se... “Vrti glavom i odmahuje rukom.

Treća nastavlja razgovor: „Ma znam kada čujem zvuk automobila da li je dobar ili nije, odmah znam šta me čeka! Strepim kada će ući u kuću, da li je pijan, da li su mu oči krvave. S vrata galami, psuje, vidim, to neće dobro završiti!“

Sljedeća koja sjedi do nje nastavlja priču o svojim iskustvima; „Sve je meni jasno, da je i nervozan, da se nešto na poslu desilo, ali kada mi kaže da hodam, da imam nekoga, to me boli, (počinje da plače). Nisam se ja ni pomakla od kuće cijeli dan, ni komšinici mi ne da da odem. Naziva me svakavim imenima, zabranio mi je da idem i svojima, kada negdje i odemo, on se svađa sa svjetom, provocira, više me stid i izači iz kuće.

Eto kakav je to život, nikakav!“

Polako jedna po jedna počinju da pričaju svoja iskustva i opisuju strah koji su doživljavale zbog nasilja u porodici.

Članice grupe su počele sve više da dijele svoja iskustva sa grupom i to im je važno, grupa ih sluša, razumije, potvrđuje da im je zajedničko to što su živjele život u strahu od nasilja prema njima i djeci.

Prva koja je progovorila, ponovo uzima riječ, nakon osjećanja nemoći i izražavanja tuge, javio se osjećaj snage i unutrašnje potrebe da se bori, tražeći resurse za sebe.

„E znaš šta, onda mi je prekipilo, sve je prešlo granicu, rekla sam dosta, kada mi je udario dijete. Ona je ustala da me odbrani, on nije gledao kuda udara, djete se srušilo od jačine udarca, samo sam vidjela krv pao mi je mrak na oči. Vrisnula sam: stoop! Rekla sam sebi zovi policiju! Ni sama ne znam kako sam istrčala i došla do telefona. Kćerka je pobegla iz sobe. Tada se nešto prelomilo u meni i rekla sam u sebi, dosta više! Policija je došla i odvezla nas na sigurno!“

Nakon samootkrivanja, javila se drugačija dinamika unutar grupe. Klijentice počinju da ispravljaju položajleđa, podižu ramena, naslanjavaju se na stolice, čuje se jači zvuk zbog pokreta i jasnije disanje. Nastavile su da dijele svoja iskustva, razgovravajući o tome, kako su došle u sigurnu kuću, šta je bio tzv. okidač, na koji način su se odlučile da potraže pomoći itd?

„Tako sam i ja sebi rekla, nećeš više, a bilo me je strah, ali ne mogu ni ja više da trpim! Kada je pobacao stvari po kući, galamio je, čim je ušao sa vrata. Samo zato što sam pozdravila komšiju koji je ga je dovezao sa autom. Počeo je da me ispituje, šta imaš ti njega da pozdravljaš, tako bi ti i kad mene nema...“ Galamio je, počeo je da me tuče, a dijete je sjedilo u čošku... Kada se smirio, zaspao je, ja sam uzela dijete i s njim se sakrila u šupu i nazvala sestru, rekla sam ja ovo više ne mogu! Ja nisam smjela ni

telefon da koristim, odmah bi me optužio da imam nekoga, (izgovarala je to jako glasno, kao u panici)! Sestra mi je rekla da se spašavam, da se obratim vama, tako sam i uradila, ja nisam znala ni da postojite, jednom sam još išla od njega, kod sestre sam noćila. On je došao po nas, obećavao, molio me da se vratim, da će se promjeniti i šta sam dobila, ništa opet isto. Da sam znala da ima ova kuća, došla bih ovdje, da nikoga ne uzinemiravam, nije ni mojima lako da me gledaju kako patim, umjesto da lijepo živimo.“

Dinamika grupe se mijenjala iz nemoći, beznađa polako se sa otvarala mogućnost perspektive i izlaza i nasilnog okruženja, sve su ispričale, na koji način su one odlučile da dođu u sigurnu kuću.

Klijentica koja je drugi put boravi u sigurnoj kući, navodi; „Vidiš ti meni je trebalo opet da proživim sve isto, kada sam se vratila prošli put, zna (navodi ime voditeljice), kako sam se radovala, kada je obećao promijeniće se, lijepo ćemo živjeti. Nije malo prošlo, opet sve po starom i još gore, znao je doći kući sa takvim izrazom lica da ga ne mogu prepoznati, odmah sam znala da mi se „ne piše“ dobro. Od maltretiranja otupim, tijelo se ukoči, kao da nije moje tijelo. Svašta sam ja prošla, ali sad znam da se neće promijeniti, samo mogu život izgubiti. Sad sam stavila granicu, ovo je kraj, bojam se i neću više dalje s njim da živim. Da je pokazao volju da ide na terapije, ali nije, nema govora o tome. Neće da se mijenja, ja se moram spasiti...“

Kada su prešle iz faze nemoći, gdje su prepričavale ono što su preživjele u fazu traženja sigurnosti za sebe i mogućeg izbora da izadu iz nasilja, grupna podrška je bila važna. Kao aktivni članovi grupe, počele su jedna drugu da podržavaju, da je svaka na svoj način izašla iz nasilja. Pitale su se zašto su toliko dugo čekale, šta ih je to zaustavljalo da se bore za sebe i sl.

Neke su navodile da su mislile da će sve to proći, druge su rekle da je to sve dok su djeca bila mala, da su trpile nasilje zbog djece, vrednovale su važnost uloženih godina koje su provele sa partnerom. Nekad nisu bile svjesne da je nasilje narušavajuće za njih, takve su poruke dobijale i od socijalnog okruženja. Okidač je bio narušeno fizičko i psihičko zdravlje i u većini slučajeva fizičke povrede.

Tada se činilo da je pogodan trenutak da se prikaže tema koja je bila planirana, a to je: *Krug nasilja/moći i kontrole*. Kada su same razumjele šta

žele i da se suočavaju sa problemom nasilja u porodici. Prelazeći dio po dio prikazanih segmenata iz kruga nasilja, svaka od njih je imala jedan ili više primjera, sa kojim potvrđuju da su imale iskustva nasilja nad njima.

Grupna terapija je imala razvoj dinamike od nemoći do korištenja i aktivacije svojih resursa, izlaza iz nasilja i suočavanja sa stvarnim problemom i spoznajom o strategiji moći i kontroli.

Klijentice su primjetile, kako je brzo proteklo vrijeme i učinilo im se da je sesija kratko trajala, jer im je sadržaj bio značajan. Uspjele su da dobiju za sebe okvir o problemu nasilja u porodici. Nisu stekle utisak da su im teme nametnute, nizale su se jedna za drugom i na kraju Krug nasilja je bio značajan dio razumijevanja procesa nasilja i kontrole nad njima.

3. DISKUSIJA

Dolazak u sigurnu kuću je uvijek akutna situacija za klijentice, jer su se obratile za pomoć i zaštitu kao žrtve nasilja. Klijentice dođu iz akutne situacije nasilja, u pratnji policijskih službenika, socijalnih radnika, samoinicijativno, nekoga od bližih srodnika, prijatelja, komšija itd. Dolaze sa posljedicama kao što su: fizičke povrede, psihološke posljedice, obično imaju osjećaj nelagode, stida, nemoći, straha, bola, tuge itd.

Klijentice osjećaju da su „došle do zida“, da nemaju više gdje ili da su same odlučile da riješe problem i da znaju da u sigurnoj kući mogu da dobiju psihološku podršku i da rade na svom osnaživanju. Prvobitno se upoznaju sa drugim klijenticama, prilagođavaju se novom načinu života unutar sigurne kuće i postaju dio grupe žena koje u datom trenutku dijele zajednički život.

Naredni korak je učestvovanje u psihosocijalnim/psihoedukativnim grupama. U sigurnoj kući, grupa predstavlja važan segment djelovanja u skladu sa njihovim normama i očekivanjima. Proces u grupi postaje važan dio potpore u osnaživanju i postavljanju granica, što vodi ka sigurnosti, ravnopravnosti i samostalnosti u odlučivanju.

Prvobitna potreba članica grupe je da pričaju o svojim osjećanjima, strahu, bolu i tuzi. Da opišu kroz koja su osjećanja prošle i da li su i dalje

istog ili sličnog intenziteta, jer su u akutnoj fazi, nakon izlaska iz nasilja. Tada još uvijek nisu sigurne u svoje odluke, gdje bi i kako bi dalje planirale svoj život. Razočarane su jer nasilje nad njima nije prestalo da se dešava duži niz godina, uprkos njihovom trudu da zadovolje partnerova potrebe ponašajući se onako kako se zahtjevalo utradicionalnoj bračnoj zajednici.

Njihova iskustva pokazuju kako su prvobitno bile u nevjericu i/ili negiranju da se nasilje dešava isprovodinad njima.U početnoj fazi grupnog rada stiče se utisak da je većina klijentica prvobitno umanjivala težinu i ozbiljnost situacije i povreda nasilja dok su ih doživljavale. S tim su izbjegavale da priznaju da se radi o nasilju u porodici. Razmatranjima Ajdukovića i Pavlekovića (2004.) o ovom problemu potvrđena suiskustva i u našem radu sa žrtvama nasilja.

Nesvesno su se prilagođavale životu u nasilju, tako što su naučile da prepoznaju ponašanje počinjoca. Ponašanje koje za njih može biti ugrožavajuće i koje može dovesti do nasilja. Bile su u konstantnom strahu od partnerovog ponašanja, osluškujući zvukove i posmatrajući ga, shodno tome su pokušavale da reaguju s ciljem da izbjegnu nasilje. Čekajući i nadajući se da će se počinjeni promijeniti i da će se „situacija sama od sebe riješiti“. Pronalazile su tzv. opravdanja za ponašanja partnera, samo da bi opstala njihova bračna/ vanbračna zajednica.

Prekretnica koju su doživjele da bi izašle iz nasilja bila je različita kod svake od njih; jedna navodi da je rekla stop nasilju, kada je bilo dijete povrijedeno, druga nije više imala snage da se nosi sa nasiljem, bojeći se za svoj život i tražeći načine zaštite. Na taj način su postavljale granicu i prijavljivale nasilje tražeći kako često navode spas za sebe.

Nakon prvobitnih procesa prorade svojih iskustava, važno im je bilo da razumiju sam proces nasilja i na koji način utiče na osobu da postane žrtva nasilja.

Predstavljanjem Kruga moći i kontrole postajale su svjesne da su im iskustva slična. Na početku su imale razmišljanja da se svi segmenti iz Kruga moći i nemoći procjenjuju kao prolazne faze i da je izbjegavajući faktor najprisutniji. Kao razloge navode stid, nelagodu, strah, moć uticajaljudi iz okruženja, ostanak u nasilnom braku zbog djece, finansijska ovisnost, uložene godine zajedničkog života itd. Kada uzmemu u obzir

postavku Kruga moći i kontrole, može se vidjeti na koji način se postizala kontrola nad njima.

Navode da su počinjeni započeli zastrašivanje; razbijali su stvari po kući, pokazivali oružje, govorili da su u stanju da ih povrijede i zlostavljuju. Stvarali su sliku moći, da bi zastrašili i dase vidi šta su sve u stanju počiniti žrtvi nasilja.

Kod emocionalnog zlostavljanja koriste uvrede, omalovažavanja, ubjedivanjem da misli loše o sebi, da nije vrijedna kao ličnost i sl. Klijentice navode da su vjerovale da zaista nemaju samopouzdanje, tražile su „grešku u sebi“ i povlačile se izsocijalne sredine.

Što je i bila namjera počinjoca koji želi s ciljem da izoluje žrtvu da bi imao kontrolu nad njom, da ne bi njoj bliske osobe primijetile da se nešto negativno dešava. Tada vrši nasilje nad njom bez mogućnosti da se ona nekome može obratiti za pomoć, jer su kontakti ograničeni, kontrolisani ili zabranjeni.

Ponekad, nakon eskalacije nasilja i činjenja nasilja nad žrtvom, počinilac pokušava da „opravda“ svoje ponašanje i kao „razlog“ za takvo ponašanje navodi za primjer osjećaj ljubomore. Opisujući da je zbog gubitka kontrole i u stanju ljubomore počinjeno nasilje. U većini slučajeva ta ljubomora je neosnovana i „plod maště“, tj. razmišljanja stvorenenog u cilju rješavanja unutrašnjeg konflikta koje se koriste za izgovor za činjenje nasilja.

Još jedan od načina poricanja i nepreuzimanja odgovornosti za počinjeno nasilje je kada počinilac nasilja počinje da poriče da je to ozbiljna povreda koja je bila ugrožavajuća, obično ubjeđuje žrtvu da je ona odgovorna za takvo njegovo ponašanje. Klijentice navode da su ih ubjeđivali da su neku rečenicu pogrešno izgovorile, ili da su nešto pogrešno uradile i izazvale nasilje nad njima. Klijentice to navode često kao primjer da je prisutno u ponašanju počinjoca.

Kod prijetnji i upotrebe sile klijentice su imale većinu iskustva da su im supružnici/partneri prijetili da će upotrijebiti silu da povrede njih i njihove bliže porodice (roditelje, braću, sestre i td.). Koristili su svaku moguću priliku da ih uplaše da će biti ugrožene i da će koristiti bilo koji oblik nasilja da bi postigli svoj cilj.

Često su koristili i moć kontrole nad djecom ili da su one odgovorne za neki dječiji postupak. Ukoliko osjete da bi ih supruge mogle napustiti, prijete da će im oduzeti djecu, ubjeđujući da one nemaju prava na njih. Navodeći da imaju više uslova finansijske sigurnosti, npr. ako su zaposleni, imaju kuću, ubijede suprugu da ona nema prava da bude staratelj u slučaju razvoda, u šta ona u većini slučajeva povjeruje. Jedna klijentica je navodila da nije znala svoja prava i da je stvarno vjerovala u takav ishod.

Moć i kontrolase nastavlja koristeći tzv. muške privilegije, koja je ponekad bila dio i tradicionalnog uvjerenja, da su muškarci nadmoćniji, da je uloga žene da bude sluškinja, da se sve muškarac pita, da je „glava kuće“ i da žena nema nikakva prava u donošenju odluka.

U ovaj dio bi mogli navesti i prisilne intimne odnose u braku, gdje ponekad klijentice nisu mogle prepoznati i razumjeti razliku od prisilnog intimnog odnosa i dobrovoljnog i uzajamnog pristanka. Kontrola i moć dovodi i do ekonomskog zlostavljanja, kada supruga nema prava da nađe i zadrži posao, nema ni uvid u finansije supruga, za novac treba da „moli“ ili čak i ako ima svoj novac, on ga prisvaja sebi. Od osam klijentica prisutnih na grupi, sedam njih nije imalo mogućnost izbora da se zaposli, sve dok su živjele u nasilnom okruženju. Poslije kruga nasilja prelazi se na krug jednakosti i na spoznaju o tome kako doći do ravnopravnosti i na koji način postaviti granicu, postizanje osjećaja vlastite sigurnosti i samostalnosti u odlučivanju i planiranju budućnosti bez nasilja. Taj segment je posebno važan za žrtve nasilja, jer se neke po prvi put susreću sa gore navedenim koracima jednakosti, dogovora i uvažavanja njihovih prava, stavova i prava na izbor.

Kroz opis kruga jednakosti spoznaju kako bi trebalo biti obostrano ponašanje partnera u nenasilnom odnosu, dobiju uvid u mogućnost sopstvenih izbora i prepoznaju gdje su ti izbori do tada bili narušeni. Razumiju važnost da iskažu partneru svoje potrebe, razmišljanja i težnje da bi se postigao dogovor i da je to prirodan proces za život u jednakosti. Neke su u grupi osjetile da imaju mogućnost da ravnopravno razgovaraju, da iznesu svoje mišljenje i da osjete kako je imati svoj mogućnost izbora.

Zato je važno da se žrtvi da prilika da bude aktivni član grupe i da prati korake ličnog razvoja kroz grupnu koheziju. Kroz dinamiku u grupi: od

samoootkrivanja, uz pomoć članova grupe kao subjekata pomoći, podršku i konfrontaciju. Voditelj je takođe aktivni član, ali na način da sluša i procjenjuje trenutak kada treba da interveniše u cilju poštovanja, podrške u iznošenju sadržaja i razumijevanja životnih iskustava. U teoriji je navedeno da se posebno obrati pažnja na poštovanje klijenticine priče, da se ni u kom slučaju ne bi trebalo umanjivati ono što su preživjele da ne bi došlo do tzv. normalizacije viktimizacije. Pravilnim postupanjem putem razgovora i davanjem podrške trebalo bi da se na njihovo iskustvo gleda kao na ugrožavajući čin, od strane druge osobe prema njima. S obzirom da su navodile da su imale iskustva, da pojedine osobe iz socijalnog okruženja, umanjuju značaj nasilja. Smatrujući to normalnim, da se često dešava i da nasilje treba da se trpi i tako demoralisu žrtvu da dalje potraži zaštitu.

Daje se podrška i uvažava važnost potrebe za sigurnošću, podsticanje u samostalnom donošenju odluka. Potrebno je da se žrtve upoznaju sa adekvatnim informacijama o procesu nasilja, na taj način im se približiti mogućnost izbora izlaska iz nasilja.

S druge strane da spozna činjenicu da nije odgovorna za „preuzimanje“ uloge žrtve nasilja i da trpi nasilje, niti je odgovorna što je preživjela nasilje. Što ponekad zna da dobije kao poruku od počinilaca nasilja, socijalnog okruženja, čak i od stručnog osoblja uinstutucijama. Nasuprot takvom stavu, stigma i osuđivanje ne smiju biti dio grupnog tretmana, žrtva treba da ima sigurno okruženje da bi mogla adekvatno da prođe korake koji bi je doveli do odluke, koja je za nju najprihvatljivija.

Obrađuje se tema i o porodičnoj dinamici, npr. resursima koje mogu da koriste, a imaju ih iz porodičnog okruženja i ulogama koje su klijentice imale u porodici u toku odrastanja, da li su imale i prije iskustvo nasilja i razumijevanje zašto su se našle u ulozi žrtve. Mnoge su nosile osjećaj da su odgovorne za svoju ulogu i suočavanjem sa tom spoznajom je već korak ka izlasku iz ulože žrtve nasilja.

Na grupnoj terapiji se u psihoedukativnom dijelu obrađuju i teme kao što su: važnost upoznavanja žrtava nasilja sa službama u zajednici, koje su odgovorne da reaguju u slučaju prijave nasilja u porodici, da imaju pravo da se poštuje njihova privatnost tj. povjerljivost informacija. Odgovornost je profesionalaca da prepoznaju nepravdu, poštuju samostalnost i autoritet

onih koji su preživjeli nasilje i jedna od ključnih stvari je planiranje strategija sigurnosti u budućnosti.

4. ZAKLJUČAK

Svaki psihosocijalni pristup uključujući psihoedukaciju o temi nasilja je značajan, jer može da pokaže dobar efekat podrške žrtvi nasilja. U grupnoj sesiji dobija posebnu značajnost, jer se stvara grupna kohezija između klijentica koje su boravile u sigurnoj kući. Na taj način dijele svoja iskustva, prepoznaju sličnosti u svojim životnim pričama, razgovaraju na koji način su tražile načine da se zaštite, kako su postigle da funkcionišu duži niz godina u nasilnom okruženju i koji su resursi trebali da npr. školiju djecu u okruženju gdje je prisutno nasilje.

Dolaskom u sigurnu kuću kao da su na jedan način postale svjesne da je nasilje kompleksan problem koji je ugrožavajući za njihov lični integritet. Samim priznavanjem da postoji problem značajno je za klijentice, postaju svjesne da su manipulativnim načinima ophođenja i „ubjeđivanja“ i kontrole od strane počinjoca nasilja ponekad imale osjećaj da su same odgovorne za nasilje nad njima. Tako su od izbjegavanja problema da je nasilje prisutno, došle do prvog koraka ka mogućnosti izbora u vlastitom životu. Mogućnost izbora je u cilju očuvanja integriteta ličnosti, bez narušavajuće moći, kontrole i povrede, koja je sastavni dio nasilja.

Znalo se desiti u toku prikazivanja što to krug nasilja jeste da klijentice kažu: „To nije radio/govorio i to sam smjela, nije mi to branio, ne mogu griješiti dušom“.

To je samo djelić onoga što je ugodnije da se čuje od klijentice, da bar jedan dio nasilja nije morala osjetiti kroz svoje iskustvo. Nakon preživljenog nasilja, sa svojim iskrenim riječima i razumijevanjem za sebe i druge, učini im se da je olakšavajuća okolnost da bar neki vid nasilja nisu morale da dožive.

Poteškoće koje se javljaju u donošenju odluka su i te što vrlo često klijentice nemaju gdje da odu nakon boravka u sigurnoj kući, vrlo su rijetki slučajevi kada sam počinilac preuzme odgovornost za svoje ponašanje i

krene na tretmane i pobrine se za svoje psihofizičko stanje. Jedan od bitnih faktora u radu sa nasiljem je i osnaživanje žrtve sa jedne strane i spremnost počinjocu da mijenja svoje ponašanje sa druge strane, tada ima osnova da se stvore temelji za zdrave porodične odnose.

Puno bi bilo lakše kada bi u našoj državi postojali mehanizmi koji bi kvalitetnije štitili žrtve koje u eskalaciji nasilja izlaze iz svojih kuća, odlaze na sigurno mjesto, (kod prijatelja, djece, rodbine i u sigurne kuće), dok počinilac ostane u kući ili prenoći u službenim prostorijama. Nakon čega se često nastavlja dešavati nasilje nad članovima porodice.

Kada bi se adekvatnije koristile zakonske mjere koje bi mogle da obezbijede počinjocu da ima svoje psihološke tretmane, koji bi bili obavezni u slučaju činjenja nasilja.U zavisnosti o kojoj se problematici radi, (alkoholizam, zloupotreba narkotika, pozadina učešće u ratnim zbivanjima i sl.), sa mogućnošću da i sam razriješi svoja traumatska iskustva ili da radi na svojim unutrašnjim konfliktima, više bi bilo moguće da se nasilje kao društveni problem javlja u manjoj mjeri.

Sa tim bi počinilac trebao da se svjesno trudi da poboljša komunikaciju unutar svoje porodice i da mijenja svoje ponašanje koje bi iz nasilnog ponašanja prešlo u nenasilno ponašanje.

Ljudska bića imaju prava na ravnopravnost, razumijevanje i zaštitu. Najvažnije je da oni koji su preživjeli porodično nasilje u psihoedukativnom procesu nauče jasne granice za svoje potrebe, da ih poštuju, da bi mogle da ih postave u odnosu na druge i nastave da žive bez straha od nasilja nad njima.

LITERATURA

1. Ajduković, M. i Pavleković, G. (2004), *Nasilje nad ženom u obitelji*. Zagreb. Društvo za psihološku pomoć
2. Ajduković, M. (1997), Grupni pristupi u psihosocijalnom radu. Zagreb. Društvo za psihološku pomoć
3. Čudina, O. M.i Obradović J. (2006), *Psihologija braka i obitelji*. Zagreb. Tehnička knjiga
4. Jalom I., Lešć M., (2013), *Teorija i praksa grupne psihoterapije*. Novi Sad. Psihopolis
5. Nikolić S. i saradnici,(1996), *Osnove obiteljske terapije*. Zagreb. Medicinska naklada
6. Šarić, H., (2012), *Nasilje u porodici*. P.N.T. d.o.o.Tuzla

---

PROGRAMI ZA POČNIOCE NASILJA – PREGLED STANJA U SVIJETU I IZAZOVI IZ PERSPEKTIVE NEVLADINOG SEKTORA

Elmir Ibralić, dipl. pedagog-psiholog

UVOD

Nasilje nad ženama od strane njihovih intimnih partnera ima razorne posljedice ne samo na žene, nego i na njihovu djecu i njihove zajednice. Vladine i nevladine organizacije razvile su niz odgovora na ovaj problem, predlažući odgovarajuće zakone, kao i nudeći socijalne usluge kako bi se zadovoljile potrebe žrtava. Međunarodne organizacije predložile su niz strateških dokumenta čiji su zajednički ciljevi: Određenje nasilja u porodici kao društveno neprihvatljivog i kriminalnog ponašanja; Poticanje zajedničkog koordinisanog međusektorskog pristupa prevenciji i zaustavljanju nasilja na svim društvenim nivoima; Naglašavanje potrebe razvoja programa usmjerenih na rad sa nasilnicima; Stalni razvoj i unapređivanje usluga žrtvama porodičnog nasilja.

Cilj ovog rada je promovisanje poštivanja i zaštite osnovnih ljudskih prava kroz objašnjenje svrhe rada sa počiniocima nasilja, pružanje pregleda različitih intervencija koje se koriste u svijetu, kao i da pruži kratki pregled stanja sprovodenja zaštitne mjere obavezan psihosocijalni tretman u Tuzlanskom kantonu.

Najprije će biti izložen teorijski okvir kroz opis postojećih modela rada sa počiniocima u svijetu. Zatim će biti prezentovani međunarodni i domaći pravni aspekti opravdanosti rada sa počiniocima. Potom će biti predstavljena vrsta tretmana koja se primjenjuje u zdravstvenim institucijama u Tuzlanskom kantonu. I na kraju, rad će se baviti izazovima za sprovođenje ovog tretmana iz ugla „Vive Žene“ i generalno BiH konteksta, uz određene preporuke i smjernice za unapređenje ovog rada.

1. TEORIJSKA RAZMATRANJA

Kako bi bile efikasne, strategije intervencija za nasilje u porodici moraju biti zasnovane na jasno artikulisanoj osnovi teorija nasilja. U mjeri u kojoj je to moguće, svi dijelovi zajednice treba da dijele zajednički stav o nasilju kako bi efikasno odgovorili na problem.

1.1. ODREĐENJE POJMOVA PSIHOSOCIJALNE INTERVENCIJE I TRETMAN

U Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici FBiH psihosocijalni tretman počinilaca nasilja je predviđen kao obavezan u okviru zaštitnih mjera koje imaju cilj povećati zaštitu i sigurnost žrtava nasilja. Ova mjera se izriče počiniocu nasilja sa svrhom otklanjanja uzroka nasilnog ponašanja kako bi se smanjila mogućnost ponovnog nasilja (Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, 2013). Pod pojmom psihosocijalne intervencije obično se smatraju različiti postupci individualne i grupne psihoterapije, savjetovanja, učenja socijalnih vještina, socioterapije, kriznih intervencija. Osnovno im je obilježje sistemska i planirana primjena tehnika koje su proizašle iz psiholoških načela, koje provodi za to kvalifikovana osoba u cilju promjene ličnih obilježja kao što su osjećaji, vrijednosti, stavovi i ponašanja koji su procijenjeni kao neprilagođeni (Ajduković, 2004, prema Lösel, 1995).

U razdoblju od 1993. do 1995. godine Odbor za probleme kriminala Vijeća Europe intenzivno je radio na definisanju pojma psihosocijalne intervencije te ulozi tih intervencija u pravosudnom sistemu (Vijeće Europe, 1995). Jedan od ishoda tog rada jeste opredjeljenje da se koristi neutralniji i širi pojam "intervencije", a da se pojam "tretman" koristi samo kad se neposredno primjenjuju mjere u specifičnom zdravstvenom okruženju. Vijeće Europe je na svom odboru napravilo i odrednice u okviru problema kriminala (Vijeće Europe, 1995) i dalo svoje preporuke. Na osnovu tih preporuka, a vezano za psihosocijalne intervencije u okviru pravosudnog sistema, možemo reći sljedeće:

- Pod pojmom psihosocijalne intervencije razumiju se svi “psihološki tretmani” koji nadilaze mjere kažnjavanja ili zastrašivanja, a usmjereni su na pozitivne promjene kod počinilaca i koje, upravo zbog tih pozitivnih promjena, a ne najprije straha od kažnjavanja, mogu smanjiti recidivizam.
- Psihosocijalne intervencije odnose se na široki raspon usluga koje se pružaju počiniocima i koje utiču na njihove stavove, sliku o sebi, mentalno stanje i ponašanje.
- U pravosudnom sistemu psihosocijalne intervencije smatraju se “mekanim intervencijama”. Međutim, s pozicije počinilaca intervencije, kao što su “savjetovanje”, “trening socijalnih vještina” ili “terapija”, mogu takođe biti doživljene kao kazna jer ih doživljavaju stresnima, nečim što ih kontroliše i oduzima im vrijeme.
- Psihosocijalne intervencije trebaju odgovarati obilježjima počinilaca. Kada npr. počinilac pripisuje uzroke svojih problema isključivo vanjskim faktorima ili ako njegovo problematično ponašanje nije rezultat nedostatka odgovarajućih socijalnih vještina, već prije (supkulturnih) vrijednosnih orientacija, tada trening socijalnih vještina neće proizvesti željenu korist na njegovo specifično kriminalno ponašanje. Tako npr. kad vrlo uspješni dužnosnik koji nije prepoznat u svom okruženju kao nasilna osoba zlostavlja partnericu, očito nije riječ o nedostatku socijalnih vještina, već, po svemu sudeći, kažnjivo ponašanje proizlazi iz neodgovarajućih uvjerenja o partnerskim odnosima, potrebi za kontrolom i moći, a tek je manjim dijelom rezultat smanjene mogućnosti kontrole srdžbe (Ajdukovic, 2004).

1.2. TEORIJSKI OKVIR MUŠKOG NASILJA

Postoje različita stajališta o razumijevanju, objašnjenju i intervencijama koje su vezane za muško nasilje nad ženama. Jedna od najčešće korištenih teorija za razumijevanje nasilja u porodici je teorija ekološkog okvira,

koja razmatra uticaj različitih faktora na različitim nivoima (Dutton, 2006). Ekološki okvir sagledava čovjekovo socijalno okruženje koje je organizovano u nizu interaktivnih sistema. *Mikrosistem* potпада pod neposredno individualno okruženje koje je neposredno u interakciji sa njim ili njom. *Mezosistem* je veza između sistema koji je direktno u interakciji sa individualnim, na primjer, preklapajuća interakcija između čovjekove porodice, grupe vršnjaka i vjerske zajednice (jer članovi svake od ovih mikrosistema mogu biti u interakciji jedni s drugim). Koordinacija može takođe biti posmatrana u vidu dosljednih vrijednosti i praksi u svakom mikrosistemu (npr. ako su poruke o neprihvatljivosti agresije slične u svakom mikrosistemu, tada mezosistem ima djelotvornije dejstvo, nego kada bi ove vrijednosti varirale među mikrosistema). *Egzosistem* predstavlja niz sistema čije interakcije mogu vršiti indirekstan uticaj na čovjekovo ponašanje, na primjer: koordinacija između policije, tužilaca i sudova. *Makro* sistem predstavlja niz širih socijalnih vrijednosti na čijoj je osnovi utemeljen rad socijalnih institucija. Bronfenbrenner (1986) je takođe dodao peti sistem, *kronosistem*, koji predstavlja vremensku dimenziju na kojoj se ostali sistemi dinamično mijenjaju (Richard M., 2010).

Izvještaj Svjetske zdravstvene organizacije o nasilju i zdravlju (WHO, 2002), koristi ekološki model kako bi se objasnila višestruka priroda nasilja, kako kod počinilaca tako i kod žrtava. Faktori koji utiču na nasilno ponašanje podijeljeni su na četiri nivoa: individualni, odnosi sa drugima, nivo zajednice i društveni nivo. Prvi nivo naglašava biološke i lične faktore koji utiču na to kako se pojedinci ponašaju. Drugi nivo je odnos prema porodici, prijateljima, intimni i odnosi s vršnjacima, a istražuje kako ti odnosi mogu povećati rizik da postanemo ili žrtva ili počinilac nasilja. Treći nivo istražuje kontekste zajednice kao što su škole, radna mjesta i susjedstva. Četvrti nivo se odnosi na šire društvene faktore koji potpomažu klimu u kojoj se može javiti nasilje. Ti faktori mogu uključivati dostupnost oružja i kulturu muške dominacije nad ženama i djecom. Feminističke i sociološke perspektive takođe rasvjetljavaju problem muškog nasilja nad ženama. Pored toga, važno je napomenuti da postoje različiti oblici nasilja nad ženama, koji moraju biti shvaćeni kako bi se mogle sprovesti

efektivne intervencije. Feministička perspektiva smatra da muškarac čini nasilje kako bi održao kontrolu nad ženama. Teorije koje objašnjavaju ovu pojavu variraju, uključujući ciklus/krug nasilja, naučenu bespomoćnost, sindrom tučene žene, patrijarhat (Walker, 2006) točak moći i kontrole (Dutton, 2006). Sociološka perspektiva fokusira se na društveni kontekst u kojem ljudi žive, i uticaj faktora kao što su društvene norme, rodni stereotipi i stavovi prema nasilju. Teorija socijalnog učenja, teorija resursa, teorija razmjene, teorija konflikta i teorija stresa uključeni su takođe u ovaj pristup (Chiurazzi A. i sar., 2015).

1.3. EKOLOŠKA PERSPEKTIVA KORIJENA NASILJA

Uzroci muškog nasilja nad ženama mogu se sagledati sa tri nivoa. Prvi je individualni nivo, drugi se usredotočuje na porodične i druge odnose, kao što je socijalizacija i učenje unutar porodice, a zadnji se usredotočuje na šire društveno-kultурне aspekte koji su vezani uz moć (Hearn, 1999).

1. Na individualnom nivou počinjenici mogu umanjivati težinu nasilja ili negirati nasilje (Heckert & Gondolf, 2000). Pogotovo tokom razdoblja nakon zbrinjavanja žrtve, počinjenici često poriču ličnu odgovornost, krive žrtvu i koriste strategiju samoobrane kako bi opravdali svoje ponašanje (Lila et al., 2008). Jedno od opravdanja kojim se koriste je obrana; štoviše, muškarci krive svoje partnerke jer su ljubomorni, nestabilni ili imaju probleme kontrole bijesa, dok pokušavaju sebe predstaviti u pozitivnom svjetlu (Henning et al., 2005).

Uzroci nasilja također mogu biti povezani s individualnom psihopatologijom, ljutnjom i upotrebljom opojnih supstanci. Jedna prepostavka je da počinjenici pate od mentalnih problema, od nasilne ličnosti, i/ili anksioznosti (Kivistö, 2014). Druga hipoteza je da počinjenici mogu doživjeti više nivoje ljutnje (Norlander & Eckhardt, 2005) koji se općenito smatraju faktorom rizika za nasilno ponašanje (Capaldi i sur., 2012). Štoviše, brojna istraživanja iz literature sugeriraju da je intimno nasilje s partnerom povezano sa zloupotrebljom alkohola (Foran & O'Leary, 2008; Klostermann & Fals, Stewart, 2006).

2. Na nivou porodice teorije ekološkog okvira, teorija vezanosti korištena je za objašnjenje nasilja u intimnim partnerskim odnosima (Dutton & White, 2012; Ogilvie et al., 2014). Prema toj teoriji, uticaj porodice doprinosi pojavi nasilja, koji može biti međugeneracijski povezan putem skripti uloga prenesenih sa roditelja na djecu (Pollak, 2004).

3. Nadalje, moraju se razmotriti kulturni i socijalni faktori. Na primjer, muškost i uticaj patrijarhalnog društva na muškarce često se promatraju kao uzroci nasilja; tako bi temeljne teme bile istražiti i redefinirati načine poticanja jednakosti među muškarcima i ženama (Bourdieu, 1998, Flood, 2002).

1.4. TIPOLOGIJA NASILJA

Razumijevanje preovladavajućih tipova ličnosti počinilaca nasilja u porodici mogao bi pridonijeti određivanju odgovarajućih programa tretmana u smislu njihovog sadržaja, načina rada i filozofije koja se nalazi u pozadini. Zaključci koji su proizašli iz naučnih istraživanja na teme nasilja u partnerskim vezama su različiti i nerijetko oprečni. Jedan od razloga je taj što je ljudsko ponašanje isuviše kompleksno i što se prilikom istraživanja moraju uzimati u obzir mnogi faktori koji mogu djelovati na čovjeka. Za razliku od izloženosti zlostavljanju od neke druge osobe, osoba izložena nasilnom ponašanju od strane partnera mora se nositi s brojnim barijerama kao što su, na primjer, razdvajanje od počinioца nasilnog ponašanja koje može biti otežano kompleksnošću i snagom intimne veze (Sesar, Dodaj, 2014).

Johnson (1995) je na osnovu svojih istraživanja o nasilju u intimnim vezama došao do dvije specifične forme nasilja u partnerskim vezama: 1) patrijarhalni terorizam, koji potiče iz feminističke perspektive i 2) uobičajeno nasilje kod parova, koje proističe iz perspektive porodičnog nasilja. Dok je patrijarhalni terorizam proizvod patrijarhalne tradicije, gdje muškarac osjeća da ima pravo kontrolisati ženu koristeći se nasiljem, dominacijom i izolacijom; u uobičajenom nasilju parova konflikti izviru

iz dinamike odnosa i rijetko vode ka ozbilnjijim formama nasilja. Ova dva tipa nasilja u partnerskim vezama autor je dalje opisao kao: 1) prinudna kontrola, 2) situaciono nasilje, 3) nasilje iz odbrane i 4) nasilje kao reakcija na odvajanje (Kelly & Johnson, 2008). Prinudna kontrola i situaciono nasilje zamjenjuju patrijarhalni terorizam i uobičajeno nasilje parova. Nasilje iz otpora je termin koji se koristi kada se želi objasniti nasilna reakcija žrtve prema počiniocu nasilja, dok se nasilje zbog odvajanja koristi kada se želi opisati nasilje koje je proizašlo kao proizvod prekida odnosa kao što je razvod braka i slično.

2. PREGLED POSTOJEĆIH INTERVENCIJSKIH MODELA RADA SA POČINILOCIMA NASILJA U SVIJETU

Postoje različiti pristupi i modeli u svijetu koji imaju za cilj promjenu ponašanja i stavova muškaraca u kontekstu programa rada sa počiniocima nasilja u porodici. Cilj psihosocijalnih intervencija u radu s počiniocima nasilja u porodici jest zaustaviti nasilje, a ne okončanje ili poboljšanje partnerskih odnosa. Većina certifikovanih programa za rad sa počiniocima potпадaju pod tzv. „moć i kontrola“ model zlostavljanja, koji potiče iz socioloških i feminističkih teorija. Prema ovom modelu, zlostavljanje se ne dešava zbog mentale bolesti, bijesa, disfunkcionalnog odgoja ili zloupotrebe opojnih supstanci. Naprotiv, na zlostavljanje se gleda kao na naučeno ponašanje koje se prvenstveno rađa iz želje, svjesne ili nesvesne, od strane zlostavljača kako bi kontrolisao žrtvu. Prema ovim gledištima, zlostavljanje je ponašanje koje ima svoju svrhu. Ono nije iracionalno ponašanje kako se mnogi zlostavljači vole predstaviti pružaocima usluga mentalnog zdravlja, kao neko ko ima problem sa impulsivnošću, bijesom, sa izgovorom da ne mogu kontrolisati svoje emocije (Adams D., 2003).

2.1. SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE (SAD)

Program intervencija za počinioce u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) svode se uglavnom na grupni rad (što preporučuje većina državnih

standarda) i integrisani su u širi kontekst kriminalnog prava i ostale servise u zajednici (Daly & Pelowski, 2000). Većina ih počiva na Duluth modelu koji će biti opisan u nastavku, a koji koriste psihopedukacijski pristup (Barner, Mohr & Carney, 2011).

2.1.1. Duluth model

Najpoznatiji i široko prihvaćen model međuinsticijonalne saradnje u zajednicu uslučajevima porodičnog nasilja razvijen je 1980. u okviru projekta intervencija u slučajevima porodičnog nasilja (*Domestic Abuse Intervention Project, DAIP*) u Duluth-u, Minnesoti, koji je prilagođen i korišten širom svijeta kao jedna od strategija u borbi protiv nasilja. Duluth model koji se razvio u kontekstu šireg koordinisanog odgovora zajednice, a temelji se na teoriji nasilja kao pokušaju uspostavljanja moći i kontrole, koji je prije svega usmjeren na pomoć i zaštitu žrtve. Duluth intervencijski program za počinioce, (*Stvaranje procesa promjene kod muškaraca koji tuku žene*), ima za cilj: da potiče muškarce da prepozna i prihvate odgovornost za svoje nasilno i kontrolirajuće ponašanje; da educira muškarce o patrijarhatu i pojmu muških privilegija; da olakšaju kognitivno restrukturiranje stavova i uvjerenja o ženama i nasilju (Gondolf, 2007). Program se sprovodi u grupnom okruženju u kojem se rade rasprave, dijalazi i igranje uloga čiji je cilj poticanje kritičkog razmišljanja o odnosima moći između muškaraca i žena. Poznata komponenta programa je točak "moći i kontrole" kako bi vizuelno prikazao ponašanje i taktiku počinilaca kojima se koriste kako bi uspostavili kontrolu i dominaciju nad svojim partnericama (dok točak „jednakost“ ukazuje na promjene koje muškarci moraju učiniti kako bi mogli napraviti prijelaz od zlostavljanja do nenasilnih odnosa). Postoji određena pometnja kada je u pitanju korištenje modela Duluth, u tome što brojni programi koji su bazirani na njemu koriste samo jedan njegov dio, dok se generalno model Duluth odnosi na cijelokupni koordinirani odgovor zajednice, od čega je program za počinioce samo jedan njegov dio. Model Duluth je najviše kritikovan zbog toga što nasilju nad ženama pristupa na jednoobrazan način, da mu nedostaje empirijska podrška i

inovativnost u radu sa počiniocima. Također je kritikovan zbog toga što ignoriše psihološke i biološke uzroke nasilja, previše je kontradiktoran, i stoga inhibira razvoj terapijske veze između počinjocu i pružaoca usluga lječenja (Dutton i Corvo, 2006).

Međutim, ono što je značajno pomenuti za ovaj projekat jeste dogovor koji je postignut između policije, pravosuđa i stručnjaka u području mentalnog zdravlja, da se čin nasilja u porodici tretira kao isključiva odgovornost osobe koja ga je počinila. To jeste, da policija svoju odluku o hapšenju i prijavljivanju više neće temeljiti na tome šta kaže žrtva ili kako je žrtva pridonijela svađi koja je prethodila nasilju, već će reagovati na osnovu činjenice da se nasilje dogodilo. U pritvoru osoba će se zadržati dok pravosudni sistem ne utvrdi uslove otpusta. Tužilaštvo neće interpretirati ženin zahtjev da se odustane od optužbe kao znak da je ona sigurna u porodici i na strani muškarca, već kao znak njene ranjivosti. Sud neće izreći mjeru koja će imati posljedice i za muškarca i ženu (npr. novčanu kaznu). Terapeut neće započinjati bračno savjetovanje ili raditi na poboljšanju partnerskih odnosa dok je nasilje prisutno, odnosno, dok nisu nestale okolnosti koje mu pridonose. Po mišljenju autora projekta, za veliki uspjeh i dugogodišnju održivost programa ključni faktor bila je velika podrška pravosudnog sistema. Projekt intervencija u slučajevima nasilja u porodici (DAIP), prima gotovo sve osobe upućene od suda. Također, prima i dobrovoljne učesnike. Ipak, neki počinjoci nisu pogodni za grupu. Tu odluku donosi koordinator programa nakon početnog intervjuja ili kad se određeni problemi očituju tokom rada grupe.

2.2. VELIKA BRITANIJA

Veliki broj intervencijskih programa za počinioce u Velikoj Britaniji ugrađen je u kazneni pravni sistem (Morran, 2011). Iako su ti prvi programi uspostavljeni od strane različitih organizacija u zajednici, i oni su financirani ili pokrenuti zajedno s Probacijskom službom (Postupak nadzora nad ponašanjem osoba koje su u riziku nakon izricanja neke kaznene mjere ili izlaska iz institucije zatvorenog tipa), <https://>

hr.wikipedia.org/wiki/Probacija(Phillips, Kelly & Westmarland, 2013). Programi se sprovode uglavnom u grupama psihoedukacijskih formata, a mnogi uključuju elemente Kognitivno-bihevioralne terapije (Farmer & Callan, 2012). Tokom 2013. godine Probaciona služba provela je novi programski postupak u okviru suda pod nazivom *Izgradnja boljih odnosa*. Program uključuje i grupni i individualni rad, kao i intervencije izvan tradicionalnog feminističkog psihoedukacijskog pristupa, stavljajući više fokus na individualiziranu terapijsku intervenciju (Phillips i sar., 2013). Nacionalni upraviteljski Sistem za prekršaje (NOMS), otvara programe za muškarce koji nisu prošli kroz sistem kaznenog pravosuđa (Kelly &Westmarland, 2015).

2.3. SKANDINAVSKE ZEMLJE

Za razliku od Sjeverne Amerike, nordijski pristup za počinioce uglavnom je bio terapeutski. Osim toga, intervencije u okviru porodičnog nasilja u skandinavskim zemljama obično su se zasnivale na dobrovoljnoj osnovi. Nikada nije postojala ta tradicija i politička volja da se ljudi osude na liječenje. Najstariji i najuspješniji program, *Alternativa Nasilju*, osnovan je 1987. godine od strane dva norveška psihologa i trenutno se sprovodi u deset centara širom te zemlje (Askeland & Heir, 2013). Ovaj program zasnovan je na feminističkom razumijevanju uloga spola u nasilju. Uključuje i individualni i grupni rad i nije vremenski ograničen (muškarci se pridružuju i završavaju tretman u različitim vremenskim intervalima prema njihovoj potrebi). Općenito, muškarcima se nudi prilika da sudjeluju u grupnom radu. Međutim, muškarci koji su izuzetno i često nasilni, u kombinaciji s izrazitim nivoom psihopatologije, ne mogu imati koristi od grupnog formata i bivaju usmjereni na individualno liječenje (Raakil, 2002, str. 90). Program sprovode klinički psiholozi i terapeuti u edukaciji. Temelji se na psihološkim teorijama koje uključuju elemente iz kognitivnog-bihevioralne terapije, terapije usmjerene ka emocijama i traumi, te psihodinamski nadahnutim terapijama (Askeland & Heir, 2013., str. 825). Ostali programi dostupni u Norveškoj za suzbijanje

porodičnog nasilja uključuju programe upravljanja bijesom, zajedno u saradnji sa državnim centrima za zatvorsku i forenzičku psihijatriju. Ti programi nude kognitivnu terapiju malim skupinama sudionika i dostupni su i muškarcima i ženama koji se ponašaju nasilno i traže pomoć na dobrovoljnoj osnovi. Švedska Probacijska služba takođe provodi antinasilne programe za muškarce koji koriste nasilje nad ženama. Programi prihvataju kako one počinioce koji su upućeni od strane suda, tako i one koji se dobrovoljno jave na tretman. Od muškaraca se traži da prisustvuju grupnim seansama najmanje 20 puta, sa mogućnošću produžavanja. Stopa odustajanja od ovih programa je 30% što je opet niže u odnosu na procijenjene stope odustajanja koje se pominju u velikim međunarodnim analizama a koje iznose oko 50% (Edin & Nilsson, 2014).

2.4. HRVATSKI MODEL

Program rada sa počiniocima nasilja u Hrvatskoj dio je cjelokupnog sistema zaštite žrtava i integriran je u državni kazneni i prekršajni zakonodavstveni okvir prema kojem se mjera obavezogn psihosocijalnog tretmana vrši prema službenoj dužnosti. Program se sprovodi od 2007. godine i u skladu je sa europskim standardima koji se temelje na viđenju nasilja kao izraza zloupotrebe moći, zbog prepostavljenih muških privilegija kao posljedice neravnopravnosti u odnosima muškaraca i žena, koji su ukorjenjeni u tradiciji koja potiče muškarce da vjeruju da imaju veća prava od žena (Jusupović i sar., Zagreb, 2010). Ovi principi se svode na sljedeće:

- Nasilje u porodici je neprihvatljivo i mora se zaustaviti
- Primarni zadatak tretmana je povećanje sigurnosti članova porodice/žrtava porodičnog nasilja
- Počinioци nasilja su odgovorni za nasilno ponašanje
- Nasilno ponašanje je odabranu ponašanje i može se mijenjati
- Nasilje u porodici je izraz zloupotrebe moći u nastojanju da se kontroliše druga osoba i usko je povezano s rodnim normama i vrijednostima u društvu.

- Provedba tretmana treba biti uklopljena u uskoj saradnji sa drugim servisima u sistemu zaštite od nasilja u porodici (Jusupović i sar., Zagreb, 2010).

I ovaj model se bazira na kognitivno-bihevioralnom pristupu koji kombinuje elemente psihoedukacije, tehnike regulacije napetosti (srdžbe), učenje socijalnih vještina te kognitivnog restrukturiranja. Ovaj model je baziran na jasnom vrijednosnom određenju o neprihvatljivosti nasilja i ulozi rodne komponente u pojavi nasilja. Ciljevi tretmana su:

- Zaustaviti i sprječiti nasilničko ponašanje u porodici
- Dobiti uvid u vlastito nasilno ponašanje i priхватiti odgovornost za to
- Uspostaviti samokontrolu nad emocijama i ponašanjem
- Steći socijalne vještine kroz koje počinioци mogu zamijeniti svoje nasilno ponašanje i usvojiti nenasilne oblike ponašanja
- Promijeniti uvjerenja o rodnim ulogama i nasilju u intimnim odnosima.

Radi se o grupnom obliku rada. Broj članova u grupi se kreće od 6-8. Susreti traju 2 sata i odvijaju se svakih sedam dana. Tretman se sastoji od 16 jasno strukturisanih susreta, a svaki susret obrađuje jednu temu unutar jedne cjeline sa specifičnim ciljevima. Na svakom susretu se najprije utvrđuje ono što je naučeno ili primjenjeno sa prethodnog susreta da bi se prešlo na narednu temu. Način provođenja tretmana zahtijeva specifična znanja i vještine voditelja tretmana. U pravilu se tretman treba voditi u suvoditeljstvu u muško-ženskom paru kako bi se poslala poruka o ravnopravnosti rodnih uloga te kako bi učesnici mogli učiti o muško-ženskim odnosima kroz primjer suvoditeljskog para (Jusupović i sar., 2010). Tokom trajanja tretmana vodi se računa da žrtva nasilja bude upoznata sa njegovom svrhom i ciljevima, te mjerama bezbjednosti kojih se treba pridržavati dok je počinilac uključen u program. Tretman se smatra uspješnim ukoliko se nasilje ne ponovi dvije godine nakon uspješno završetka programa.

3. KOGNITIVNO-BIHEVIORALNI PRISTUP

Kognitivno bihevioralna teorija temelji se na ideji da je nasilje naučeno ponašanje koje se može promijeniti (Adams, 1988). Ova teorija čini osnovu "intervencijskih programa", koji naglašavaju rad na komunikaciji, usvajanju socijalnih vještina, asertivnosti i tehnikama upravljanja gnjevom (Babcock et al., 2004). U europskoj studiji 54 BIP-a u 19 zemalja, većina (70%) je naznačila da su koristili kognitivno-bihevioralni model rada (Hamilton, Koehler, & Lösel, 2012). U ovom modelu rada prorada ljutnje u intimnim partnerskim odnosima je posebno naglašena.

Kognitivno-bihevioralne intervencije imaju cilj promijeniti način razmišljanja pojedinca, potaknuti ga da razmisli prije nego što nešto uradi, da predviđi posljedice svoga ponašanja i da umjesto ispada ili nasilnog ponašanja osmisli druge načine rješavanja problema. Naime, utvrđilo se da postoji značajna povezanost između pozitivnih stavova prema nasilju i korištenja nasilja u partnerskim odnosima (Ajduković, 2004, prema Sugarman i Frankle, 1996). Stoga je nužno u tretmanu počinilaca nasilja mijenjati autoritarne i patrijalne stavove, vrijednosti i ponašanja u porodici. Naime, iako je nasilje strukturalni socijalni fenomen, čini ga pojedini muškarac. Odgovornost za nasilje leži na pojedinom muškarцу. Muškarčevo određenje i razumijevanje nasilja dio je problema. Zato je važno obrazovanje za stvaranje promjene i mijenjanje svijesti kod muškaraca u odnosu na nasilje. Promjena ponašanja muškarca u velikoj mjeri ovisi o suočavanju s njegovim uvjerenjima o nasilju u širem društvenom kontekstu.

Najčešće se radi o muškarcima koji misle da su u pravu i da se ponašaju u skladu s dominantnim društvenim stavovima. Niti jedan model koji omogućuje nasilnom muškarcu da izbjegava svoju ličnu odgovornost za nasilje nije uspješan u njegovom zaustavljanju. Potreban je konfrontativan stav terapeuta koji jasno zna šta je sve nasilje u porodici – a njegovo određenje proizlazi iz zakonskih normi i nije predmet pregovaranja ili diskusije tokom tretmana. Glavni izazov terapeutu je da muškarac prihvati stvarnost svog nasilnog ponašanja, posljedice i svoju neposrednu odgovornost za to ponašanje. Prema iskustvu u radu utvrđeno je da se

porodično nasilje ne može rješavati bez promjena stavova muškaraca prema ženama (Ajduković, 2004).

Grupni pristup u radu sa počiniocima nasilja ima višestruke prednosti u odnosu na individualni. Neke od njih su da se muškarci lako otvaraju, tj. da manje osjećaju stid što je nužno za proces promjene. Takođe, u grupi muškarci mogu da se "ogledaju" jedni o druge, tj. da jedni od drugih uče pozitivne stavove i ponašanja u odnosu na žene. Grupni oblik rada je vremenski i finansijski učinkovitiji od individualnog tretmana. Međutim, kako je važno za praktičare da spriječe pojavu koju bi mogli nazvati identifikacija sa žrtvom, u kojoj se oni vide kao žrtve partnerica, suda, okolnosti i sistema koji su na strani žene. Na ovaj način oni nastoje preusmjeriti fokus sa sebe kako bi umanjili ličnu odgovornost za nasilje. Sa ovakvim klijentima je potrebno koristiti konfrontativni stil kako bi ih suočili sa činjenicama vezane uz njihovo ponašanje, kako bi preuzeли odgovornost za ono zbog čega su upućeni na tretman.

3.1. DUŽINA TRAJANJA PROGRAMA

Postoji relativno mali broj studija o programima za počinioce koji bi govorili o ukupnom vremenskom okviru tretmana i trajanju svake grupne seanse. Međutim, dužina tretmana varira od države do države i varira od 8 sedmica do 1 godine ili više (Cannon i sar., 2016; Rosenbaum, Gearan & Ondovic, 2001). Procjena klijenata za ulazak u tretman može trajati od jednog do pet susreta. Individualni tretman može trajati između šest i deset mjeseci, a mogu trajati od 24 do 75 sati. Trajanje individualnog tretmana će varirati ovisno o specifičnim potrebama klijenta. Grupni susreti se održavaju barem jednom u sedmici ili jednom u dvije sedmice, do najviše tri puta sedmično. Intervencije mogu biti raspoređene od najmanje 20 sedmica, do 1,5 godina. Uopšteno, grupni susreti traju od 2,0-2,5 sata. U nekim slučajevima, kada je grupa otvorena, muškarci koji su završili program mogu nastaviti učestovati ukoliko im je potrebna dodatna podrška u kriznim situacijama ili ako oni sami žele nastaviti održavati kontakt sa grupom ili sa drugim muškarcima.

3.2. KOJI POČINIOCI NISU POGODNI ZA PSIHOSOCIJALNI TRETMAN?

Iako su programi za počinioce osmišljeni kako bi uticali na zaustavljanje nasilja jer se temelje na pretpostavci da je nasilno ponašanje izabrano ponašanje i da se odgovarajućim tretmanom može uticati na njegovu promjenu, ipak, ovi programi nisu pogodni za sve.

Psihosocijalne intervencije ne mogu djelovati pozitivno na počinioce koji:

1. Imaju problem sa zloupotrebom alkohola i psihoaktivnih supstanci.

Iako je po statistikama više od polovice počinilaca nasilja sklono konzumiranju alkohola, to ne znači da su svi oni ovisni i da ne mogu biti uključeni u tretman. Voditelj programa prilikom prijemne procedure procjenjuje da li je osoba bolesna i da li ju je potrebno uključiti u tretman za odvikavanje od alkohola. Tek nakon uspješnog liječenja od ovisnosti, osoba može biti uključena u tretman.

2. Ukoliko osoba ima problem psihološke prirode i ukoliko se ustanovi da zbog mentalne bolesti nije u mogućnosti da prati i uspješno završi tretman, onda se upućuje na individualnu terapiju ili tretman koji će joj pomoći da prevaziđe ili ublaži ove probleme.

3. U slučaju kada se radi o osobi koja je nasilna ne samo prema užim članovima porodice nego i u društvu općenito, da unosi nerед i anarhiju u grupi, takođe nije dobar kandidat za ovu vrstu intervencije te ga treba uputiti u individualni tretman.

3.3. DA LI SU PROGRAMI ZA POČINIOCE EFIKASNI?

Istraživanja efikasnosti intervencijskih programa utemeljenih na kognitivno-bihevioralnom pristupu pokazali su da su ti programi znatno uspješniji od psihoedukativnih programa koji počivaju na Duluth modelu. Većina evaluacijskih istraživanja pokazuju da uspješno završavanje psihosocijalnog programa smanjuje vjerovatnost ponavljanja nasilja za 50% do 85% kada se radi o počiniocima upućenim od strane sudova (Edleson, 1995; Jones i sar. 2004).

Gondolf (2002) u jednoj dugoročnoj studiji koja je uključila stotine sudionika, pravi usporedbu između onih koji su uključeni u tretman i onih koji su odustali. Dokazano je da postoji značajan programski učinak tokom vremena zaključivši da je "sistem važan" - program ne djeluje u vakuumu već najbolje funkcioniše kada je integriran s drugim sistemima odgovornosti za počinioce i podršku i zaštitu žrtava.

Evaluacijska istraživanja pokazuju da su uspješniji oni programi u kojima je sudjelovanje u programu dio sudske kazne i koji se primjenjuju što hitnije nakon počinjenja odnosno otkrivanja nasilnog ponašanja.

4. KOORDINIRANI ODGOVOR ZAJEDNICE U ZAUSTAVLJANJU NASILJA

Programi za počinioce nasilja moraju biti posmatrani iz ugla cjelokupnog sistema zaštite žrtava nasilja kao jedan njegov dio, kako bi se postigla odgovornost počinilaca i sigurnost žrtve. Sudjelovanje u dobro osmišljenom sistemu zaštite žrtava je neophodno kako bi program za počinioce bio učinkovit. Duluth Model opisuje ulogu države u ovom dijelu:

Država mora nametnuti kontrolu nad počiniocem kako bi se zaustavilo nasilje, ..., prisilna moć države trebala bi ograničiti ilegalnu aktivnost prekršitelja zakona,..., žrtve imaju ograničenu moć u obuzdavanju nasilnika i..., nasilje stvara razlike u moći koje se moraju uzeti u obzir u razmatranju svakog slučaja.(Duluth Curriculum, str 175).

Primarna veza programa za počinioce sa državom mora biti uspostavljena kroz sudske sisteme. Ova veza treba da se razvije u saradnji sa ostalim sistemima zaštite koji su dostupni žrtvi. Ukoliko sud izrekne počiniocu nasilja zaštitnu mjeru da sudjeluje u programu za počinioce, posljedice neispunjavanja zahtjeva programa, mogu se smatrati kršenjem zakona. Niko ne bi smio pretpostavljati da je počinilac "pod kontrolom" dok učestvuje u programu psihosocijalnih intervencija. To samo po sebi nije dovoljno. Kontakt nadležnih službi sa žrtvom dok je počinilac u tretmanu je ključan – to pridonosi njezinoj sigurnosti, omogućuje

objektivnu sliku ponašanja počinjoca i daje žrtvama priliku da dobiju podršku. U svakom slučaju važno je da je žrtva informisana da je počinilac uključen u program, da ima informativni letak koji zajednički razvijaju služba za rad s nasilnim muškarcima i služba za rad sa zlostavljanim ženama, te da ima telefonski broj 24-satne linije za pomoć žrtvama. Žrtvu takođe treba informisati ako počinilac prestane dolaziti na grupu ili je iz nje isključen (Ajduković, 2007).

Brzina suda vrlo je značajna da se nasilnik, često prvi put suočen s reakcijom pravosudnog sistema, uključi u tretman dok je još otvoren za psihosocijalne intervencije, dok još nije izgradio nove obrambene mehanizme poricanja i okriviljavanja drugih. To znači da bi slučajevi porodičnog nasilja trebali imati visok prioritet u pravosudnom sistemu i da sud na taj način štiti žrtvu. Naime, istraživanja su pokazala da je žrtva u posebno rizičnoj situaciji i posebno ranjiva u fazi prije sudskog postupka.

Po mišljenju suca Fritzlera (2003) kazne moraju biti brze, a ne oštре (stroge). Neko vrijeme u zatvoru može jasno pokazati nasilniku da snosi posljedice svoga ponašanja, ali to treba biti proporcionalno njegovu kaznenom odnosno prekršajnom djelu. Visoke novčane kazne treba izbjegavati jer se teško naplaćuju i u pravilu opterećuju cijelu porodicu. Novčana se kazna može smanjiti, ali zato počinilac sam plaća tretman (Ajduković, 2004).

Poruka je da rad s muškarcima treba biti samo jedan aspekt koordiniranog i strukturiranog pristupa u zaustavljanju nasilja muškarca nad ženom u partnerskim vezama, a prioritet treba biti sigurnost žene i djece jer su njihovo zdravlje i sigurnost neposredno ugroženi.

5. MEĐUNARODNI I DOMAĆI PRAVNI OKVIRI O SPRJEČAVANJU I BORBI PROTIV NASILJA NAD ŽENAMA I DJECOM

Intervencije, uključujući i programe za počinioce, kako bi bili efikasni moraju biti utemeljeni u jednoobraznom razumijevanju dinamike nasilja u porodici. Međunarodno pravo i najbolje prakse kao odgovor na nasilje u

porodici prepoznaju porodično nasilje najčešće kao spolni zločin koji često čine muškarci nad svojim ženskim partnericama u svjesnom nastojanju da se uspostavi i održi vlast i kontrola u vezi. Deklaracija Ujedinjenih naroda o zaustavljanju nasilja nad ženama (DEVAW) naglašava da je:

Nasilje nad ženama rezultat istorijske nejednakosti u poziciji moći između muškaraca i žena, koja je dovela do dominacije, diskriminacije i zaustavljanja cjelokupnog napredovanja žena, te da je nasilje nad ženama jedan od presudnih socijalnih mehanizama u kojima su žene prisiljene na podređeni položaj u usporedbi s muškarcima (UN Declaration, 1993).

Međunarodno pravo i regionalni zakoni o ljudskim pravima priznaju da žene treba da budu oslobođene svih oblika nasilja, uključujući i nasilje u porodici. Ovi pravni okviri prepoznaju da je nasilje protiv žene ukorenjeno u istorijski nejednakim odnosima moći između muškaraca i žena.

Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, koju je usvojio Generalni sekretar Ujedinjenih nacija na generalnoj Skupštini 1948. godine, predviđa da "svako ima pravo na život, slobodu i sigurnost" (Universal Declaration of Human Rights, 1948).

Ovi principi ljudskih prava eksplicitno su primijenjeni na žene u Deklaraciji o eliminaciji nasilja nad ženama (DEVAW), koju je usvojila Generalna skupština (Declaration on the Elimination of Violence against Women, 1993).

Najdetaljnija reakcija na nasilje nad ženama u Evropi je Vijeće Europe, Europska konvencija o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama (Istanbulска konvencija), koja je stupila na snagu 1. augusta 2014. Konvencija priznaje da je nasilje nad ženama manifestacija istorijski nejednakog odnosa vlasti između žena i muškaraca, koji su doveli do preuzimanja dominacije i diskriminacije žena (Council of Europe, 2011).

Uz međunarodno priznanje da se svi oblici nasilja protiv žene smatraju kršenjem ljudskih prava podrazumijeva se i odgovornost države za njihovo dosljedno sprovođenje, te odgovornosti ukoliko to nasilje ne sprijeće. Prema principu *dužna pažnje*, država može biti odgovorna ukoliko ne uspiju zaštитiti žrtve i kazniti počinioce (U.N. Secretary-General, 2006).

Kada se govori o BiH pravnom okviru za zaštitu prava žena, može se reći da je on zadovoljavajući. Tokom posljednjih nekoliko godina naša država ratifikovala je sve bitnije konvencije UN o ljudskim pravima i usvojila sve važne standarde i direktive koje su izradili odnosno preporučuju Ujedinjene nacije, Savjet Europe i Europska unija. Kao potpisnica Konvencije UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena, BiH je do sada podnijela pet periodičnih izveštaja (od kojih je posljednji iz jula 2013.) Komitetu UN-a za eliminaciju diskriminacije žena (UN Committee on the Elimination of Discrimination against Women, CEDAW) radi procjene i izrade preporuka.

BiH je 7. novembra 2013. godine postala 6. zemlja članica Vijeća Europe koja je ratificirala Konvenciju o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Ovim se BiH obavezala na poduzimanje zakonodavnih i drugih mjera radi osiguranja pravnog, institucionalnog i organizacionog okvira za prevenciju nasilja nad ženama, zaštitu žrtava nasilja te kažnjavanje počinilaca nasilja (Okvirna Strategija BiH, 2015-18).

BiH je u skladu sa potpisanim obavezama razvila i nacionalnu strategiju vezanu za zaštitu porodice sa djecom i nasilje nad ženama. Okvirna Strategija za provedbu Konvencije Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici ima za cilj da osigura dosljednu, kvalitetnu i djelotvornu provedbu ove Konvencije Vijeća Europe o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Bosni i Hercegovini. Konvencija predstavlja prvi pravno obavezujući akt Vijeća Europe u oblasti sprječavanja i borbe protiv nasilja nad ženama. Po svojoj prirodi, ovaj akt ne mora biti direktno primjenjiv u državama potpisnicama, ali zahtijeva posebno prilagođavanje zakonskih i institucionalnih okvira država potpisnica radi njene uspješne implementacije.

U skladu sa gore navedenim, država BiH ima pravo i obavezu da poduzme adekvatne mjere kako bi se nasilje spriječilo, odnosno kako bi se ublažile njegove posljedice. Ove mjere trebaju obuhvatiti četiri važna strateška cilja:

1. Sveobuhvatna, djelotvorna i inkluzivna prevencija nasilja nad ženama i nasilja u porodici

2. Multidisciplinarni i koordinirani sistem zaštite žrtava nasilja nad ženama i nasilja u porodici
3. Pretpostavke za kažnjavanje počinilaca nasilja nad ženama i nasilja u porodici i osigurati pristup pravdi žrtvama
4. Okvir za kreiranje i praćenje provedbe integrisanih i rodnoosjetljivih politika za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Okvirna Strategija BiH, 2015-2018).

Analiza početnog stanja o programima rada sa počiniocima nasilja u FBiH koja je realizovana u okviru projekta UN Woman, putem kvalitativnog istraživanja došla je do sljedećih rezultata:

1. U FBiH ne postoji usklađenost između broja donesenih zakona, strategija, akcijskih planova, rezolucija, pravilnika na svim nivoima vlasti i broja provedenih postupaka psihosocijalnog tretmana počinilaca nasilja u porodici.
2. Smanjenje broja osoba s nasilnim ponašenjem i pored donošenja programa za psihosocijalni tretman počinilaca nasilja u porodici ne može se očekivati bez sistemskog i sveobuhvatnog rada na primarnoj prevenciji.
3. Stručnjaci uključeni u istraživanje na temelju dugogodišnjeg rada u području nasilja u porodici nisu dovoljno educirani za rad s počiniocima nasilja.
4. Prepoznaje se potreba za formalizacijom, odnosno užom i jasnjom međuinstitucionalnom saradnjom među institucijama koje se bave prevencijom i zaštitom žrtava nasilja.
5. Ne postoji ujednačen program za tretman počinilaca nasilja odobren od nadležnih institucija, koji se provodi. Voditelji psihosocijalnog tretmana trebaju biti usko specijalizirane i educirane osobe za rad s počiniocem nasilja.
6. Potreba za preventivnim djelovanjem od osnovne škole o radu sa počiniocima kao i educiranje medija o ovoj temi kako bi se podigla svijet o potrebi za rad sa dobrovoljcima (Begić A., Mostar, 2017).

6. PSIHOSOCIJALNI TRETMAN U TUZLANSKOM KANTONU IZ UGLA „VIVE ŽENE“

Prvi ozbiljniji rad na temu rada sa počiniocima nasilja iz ugla „Vive Žene“ je počeo 2011. godine kada su angažovani certifikovani treneri

sa iskustvom iz „Društva za psihološku pomoć“ iz Zagreba, kako bi osposobili 25 profesionalaca iz Tuzlanskog kantona i regije Doboј i Modriča, za sprovоđenje psihosocijalnog tretmana. Razlog zbog kojeg je izabrana ova vrsta edukacije je taj što se isti program veoma uspješno provodi u Hrvatskoj od 2007. godine, a kulturološki konteksti Hrvatske i BiH su slični. Iako se u Pravilniku o načinu sprovоđenja psihosocijalnog tretmana FBiH ne pominju uslovi koje stručnjaci trebaju ispunjavati kako bi se isti mogli baviti ovim poslom, ovom edukacijom su se ipak stekli osnovni uslovi stručne edukacije za sprovоđenje ove zaštitne mjere što je u to vrijeme u BiH bilo jedinstveno. U to vrijeme u zakonu ova mјera nije bila predviđena te je edukacija predstavljala dobru osnovu za lobiranje za dopunu postojećeg zakona, odnosno pravilnika koji regulišu ovu oblast. Trebalо je napraviti takav pravilnik koji bi omogуio svim certifikovanim stručnjacima iz vladinih i nevladinih institucija da primjenjuju ovo dragocjeno znanje kako bi se na kraju unaprijedio cjelokupan sistem podrške za žrtve porodičnog nasilja. Ubrzo je oformljena radna grupa sa ciljem izrade prijedloga Pravilnika o načinu sprovоđenja psihosocijalnog tretmana koji je trebao pratiti europske standarde, uključujući i Istanbulsku konvenciju čija je potpisnica Bosna i Hercegovina. Pravilnik u FBiH je donešen 2013. godine, međutim, on i pored preporuka radne grupe nije u potpunosti zadovoljavao važne kriterije za njegovu provedbu, jer je limitirajući njegovo sprovоđenje samo na zdravstve ustanove (čiji kapaciteti premašuju ovaj zadatak), dodatno opterećen zdravstveni sistem. Kada su se napokon stvorili minimalni uslovi za sprovоđenje psihosocijalnog tretmana, tj. kada je usvojen pravilnik, Centar za mentalno zdravlje Tuzla je već bio stručno osposobljen za njegovo sprovоđenje. Međutim, najveći izazov je bio kako podstaći sudije da izriču ovu mјeru. Uprkos zadovoljavajućem zakonskom okviru, država se trebala pobrinuti za to da se obezbijede uslovi koji bi omogуili njen sprovоđenje, što se nažalost nije dogodilo.

Podaci koji su dobijeni od MUP-a TK, mјera obaveznog psihosocijalnog tretmana je treća mјera po učestalosti koju predlaže policija, što je odličan rezultat u odnosu na raniji period primjene ovog zakona kada se ova mјera skoro nikako nije predlagala. Međutim, iako

podaci o izrečenoj zaštitnoj mjeri obavezan psihosocijalni tretman variraju od općine do općine, generalno se može reći, prema podacima koje smo dobili od Općinskog suda Tuzla, unazad tri godine ove mjere su izricane veoma rijetko. Od toga, u dosta slučajeva se radi o odluci Suda koji ovu mjeru predlaže počiniocima koji imaju problem ovisnosti, ili čak žrtvama nasilja, odnosno ženama i djeci. Iz Centra za mentalno zdravlje obično vraćaju takve zahtjeve prema Sudu jer počinioци nasilja sa problemima ovisnosti nisu kandidati za psihosocijalni tretman, nego najprije trebaju ići na tretman za odvikavanje od ovisnosti pa se tek onda mogu uključiti u tretman. Psihosocijalni tretman takođe nije namjenjen žrtvama nasilja nego prevashodno počiniocima kako bi se otklonili glavni uzroci nasilnog ponašanja a sve u cilju zaštite i povećanja sigurnosti žrtava. U Centru za mentalno zdravlje Tuzla se zbog nedovoljnog broja upućenih na ovaj tretman najčešće odlučuju za individualne intervencije što se na kraju može loše odraziti na vremensku učinkovitost i efikasnost tretmana. U 2017. godini usvojen je novi pravilnik koji nije bitno promijenjen u odnosu na prethodni a koji i dalje ograničava sprovođenje tretmana samo na zdravstvene ustanove. Na osnovu ovih saznanja bi se mogao donijeti zaključak da općinski sudovi, kao i druge institucije kojih se tiče sprovođenje ove zaštitne mjeru, trebaju dodatnu edukaciju kako bi se upoznali sa programima rada sa počiniocima koji je očito pogrešno shvaćen. Na taj način bi se ova vrsta intervencije mogla početi razvijati i u našoj zemlji i doprinijeti cjelokupnom sistemu zaštite žrtava nasilja.

„Vive Žene“ i „Budućnost“ iz Modriče, u okviru tekućeg projekta „Korak bliže ka eliminaciji rodno zasnovanog nasilja radom sa počiniocima“ stavljuju fokus na uspostavljanju multidisciplinarnih mehanizama za upućivanje, sprovođenje i praćenje psihosocijalnog tretmana na dobrovoljnoj osnovi, u deset općina na području BiH. Putem projekta je planirano da kroz međuinstitucionalno djelovanje država preuzme odgovorniju ulogu kod predlaganja, izricanja, upućivanja i praćenja počinilaca nasilja na tretman, te da se stručnjaci iz tih institucija dodatno educiraju i sposobne kako bi mogli sami provoditi tretman po završetku projekta. Tretman vode certificirani stručnjaci za rad sa počiniocima. Radi se o kognitivno-bihevioralnom pristupu i grupnom

obliku rada, sa jasno definisanim ciljevima i strukturom koja se bazira na teoretskom utemeljenju da je nasilje odraz zloupotrebe moći muškaraca nad ženama. Nakon uspješno završenog tretmana i postignutih efekata nastojat će se snažnije lobirati za češće izricanje ove zaštitne mjere.

6.1. ISKUSTVA „VIVE ŽENE“ U RADU SA POČINIOCIMA NASILJA

Rad sa počiniocima nasilja iz iskustva „Vive Žene“ svodi se uglavnom na psihosocijalni rad sa dobrovoljcima. Radi se o sporadičnim slučajevima koji se javljaju samoinicijativno, i to na dva načina. Prvi je putem ambulantnog prijema kada primjećuju da su nasilni prema svojim partnericama ili ostalim članovima porodice pa putem klasične terapije žele ukloniti uzroke svog nasilnog ponašanja. Radi se obično o neregistrovanim počiniocima koji u svojoj zajednici nisu prepoznati kao nasilni. Drugi način obraćanja počinilaca je putem sigurne kuće „Vive Žene“, kada se jave u momentu nakon što su bili nasilni prema partnericama ili članovima porodice. U tim slučajevima se ne radi o ličnoj motivaciji nego najčešće o pokušaju da vrate žrtvu nazad. Koristeći se pri tom različitim vrstama odbrana kako bi se predstavili u što pozitivnijem svijetlu. Nekada budu upućeni iz centara za socijalni rad kada ustanove da se radi o osobi koja nije često nasilna i koja u pozadini nema drugih dijela zbog kojih bi ga mogli smatrati rizičnim za tretman. Psihosocijalni tretman na dobrovoljnoj osnovi se provodi u zasebnoj zgradici, kako bi se izbjegao eventualni kontakt počinjoca i žrtve. U ulaznom postupku se radi prijemni upitnik o učestalosti, intenzitetu nasilja, oblicima nasilja i konzumaciji psihoaktivnih supstanci. Počinilac može biti uključen u tretman tek ukoliko prihvati odgovornost za nasilno ponašanje i pokaže minimalnu motivaciju za promjenom. Ostali kriteriji prijema u tretman su da ne postoji ovisnost o psihoaktivnim supstancama ili alkoholu, da ne boluju od akutne mentalne bolesti koja bi ih sprječavala u normalnom praćenju tretmana i da nisu općenito nasilne osobe, odnosno da su nasilni samo u intimnim vezama. Tretman se može započeti bilo kada je žrtva u sigurnoj kući „Vive Žene“ ili se vratila mužu/rodbini. Tokom cijelog terapijskog procesa se vodi računa

o faktorima rizika kako bi žrtvi obezbijedili maksimalnu sigurnost. Osim održavanja uske saradnje sa centrima za socijalni rad i eventualno drugim institucijama koje mogu pružiti važne informacije o ponašanju počinjocu, to se može dodatno postići i putem kontakata telefonom sa žrtvom, odnosno odlaskom u kućnu posjetu. Počinjocu nasilja se objasni da je svrha tretmana zaustavljanje nasilja kroz otklanjanje uzroka koji dovode do nasilja a ne rad na njihovim međusobnim odnosima.

U određenim slučajevima kada se žrtva odluči vratiti počinjocu radi se partnerska terapija. Naročito kada se radi o situacionom nasilju, tj. kada nasilje nema karakteristike uspostave moći i kontrole nad žrtvom nego kada je nasilje posljedica akumuliranog stresa povodom kojeg oba partnera mogu reagovati nasilno jedno prema drugom. Kriteriji koji moraju biti ispunjeni kako bi se mogla raditi partnerska terapija su: nasilje nije odraz moći i kontrole; u odnosima ne postoji dominacija počinjoca u odnosu na žrtvu; počinilac nije općenito nasilna osoba; žrtva ne osjeća strah; uzroci problema leže u akumuliranom stresu odnosno nedostatku socijalnih vještina. Ukoliko se radi o kontrolirajućem ponašanju kojem je cilj uspostava moći i dominacije u odnosima, partnerska terapija može biti kontraproduktivna za žrtvu.

Rad sa dobrovoljnim kontrolirajućim počinjocima je težak, naročito ukoliko protiv njih nije pokrenut krivični postupak jer u protivnom negiraju, minimiziraju i opravdavaju nasilje, a glavna motivacija im je da vrate žrtvu nazad. Ovakve klijente je teško zadržati u terapijskom procesu jer ne smatraju da su uradili nešto loše i ne žele preuzeti potpunu odgovornost za svoje postupke. Često su saradljivi i kooperativni dok je žrtva u sigurnoj kući. Ali od momenta kada mu se vrati, motivacija za promjenom oslabi, odnosi sa suprugom se krenu idealizirati a on se malo primiri. Jedini način praćenja sigurnosti žrtve od trenutka povratka žrtve počinjocu jeste da se djeluje preko centara za socijalni rad ili da ih se kontaktira telefonom ili uradi kućna posjeta.

ZAKLJUČAK

Nažalost, i pored zadovoljavajućih zakonskih okvira koji omogućavaju minimalne standarde za rad sa počiniocima nasilja, i pored velikih npora za uspostavljanje multisektorske saradnje kroz uspostavljanje Protokola o intervencijama, edukacija o nasilju policije, socijalnih radnika, tužilaca, rad sa počiniocima skoro da ne postoji. Razlozi su višestruki, a jedan od najvažnijih je neizricanje ove zaštitne mjere. Kako bi se to promjenilo, bilo bi važno lobirati prema ovim institucijama kao i raditi edukaciju sudija i policije u pogledu korištenja blažih mera koje nisu samo novčana ili uslovna kazna zatvorom. Treba se zajedno dugoročno razmišljati o posljedicama koje ostavlja nasilje i o načinima njegovog suzbijanja, a to je jedino moguće kroz zajednički koordinirani rad svih institucija koji će se zasnivati na jednoobraznom načinu razumijevanja i reagovanja na fenomen nasilja.

Na osnovu dosadašnjeg iskustva u radu sa počiniocima i prilikom realizacije trenutnog projekta, „Vive Žene“ nude sljedeće preporuke/ smjernice koje bi trebalo slijediti kako bi se unaprijedio program rada sa počiniocima u BiH. Da bi se to postiglo potrebno je:

- Uspostaviti standarde za kontinuiranu edukaciju i superviziju stručnjaka za rad sa počiniocima.
- Angažovati akademsku zajednicu koja bi mogla dati svoj doprinos ovoj temi kroz naučna istraživanja.
- Povezati programe rada za počinioce sa drugim sistemima zaštite žrtava nasilja, uspostaviti usku saradnju i koordinaciju između (CSR, sigurnih kuća, CMZ, škola, domova zdravlja, centara za zaštitu djece).
- Podsticati razvoj servisa za zaštitu žrtava nasilja u zajednicama gdje se nasilje slabo prijavljuje.
- Razviti efikasne programe praćenja tretmana i protokolne mjere za procjenu rizika u radu sa počiniocima za vrijeme i nakon tretmana.
- Zakonom dozvoliti i sprovođenje psihosocijalnog tretmana svim pravnim i fizičkim licima koji strukom, iskustvom i infrastrukturom zadovoljavaju kriterije za provođenje ove mjere.

- Edukovati sudstvo, policiju, tužilaštva i ostale profesionalce o metodama, svrsi, ciljevima i efikasnosti programa za počinioce.
- Tražiti od suda da reaguju po hitnom postupku u slučajevima izricanja zaštitnih mjera.
- Razvijati druge programe/centre za rad sa dobrovoljnim i počiniocima upućenim od strane suda.
- Razvijati preventivne programe u školama i kroz medije o štetnim posljedicama nasilja, rodnim ulogama i muško-ženskim odnosima.
- Uspostaviti savjetovališta za brak i odgovorno roditeljstvo.
- Programi za počinioce trebaju biti posmatrani kao jedna karika u cjelokupnom sistemu zaštite žrtava od nasilja i nikako ne bi smjeli djelovati izolovano niti bi ih trebalo posmatrati kao jedino ili najvažnije rješenje u borbi protiv nasilja.
- Finansiranje programa za počinioce bi se trebalo regulisati na odgovarajući način.

LITERATURA:

1. Adams D., Certified Batterer Intervention Programs: History, Philosophies, Techniques, Collaborations, Innovations and Challenges (Adapted and updated from article that first appeared in Clinics in Family Practice, Vol. 5 (1), May 2003).
2. Adams, D.A., Counseling men who batter. In M. Borgad and K Ylo, eds. Feminist Perspectives on Wife Abuse. Newbury Park, CA: Sage, 1988.
3. Agencija za ravnopravnost spolova Bosne i Hercegovine; Rasprostranjenost i karakteristike nasilja nad ženama u Bosni i Hercegovini, 2013.
4. Ajdukovic M., Psihosocijalne intervencije s počiniteljima nasilja u obitelji, Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), vol. 11, broj 1/2004, str. 171-199. 2004.
5. Alessandra Chiurazzi, Caterina Arcidiacono, Susana Helm, Caterina Arcidiacono; Treatment Programs for Perpetrators of Domestic Violence: European and International Approaches; New male studies: an international journal ~ issn 1839-7816 ~ vol. 4, issue 3, 2015 pp. 5-22 © australian institute of male health and studies, 2015.
6. Askeland, I. R., & Heir, T., Early dropout in men voluntarily undergoing treatment for intimate partner violence in Norway. *Violence and Victims*, 28(5), 822–831, 2013.
7. Babcock, J.C., Do batterers programs work? *Clinical Psychology Review*, 23, 1023-1053, 2004.
8. Barner, J. R., & Mohr Carney, M., Interventions for intimate partner violence: A historical review. *Journal of Family Violence*, 26(3), 235–244, 2011.
9. Begić A., Početna analiza stanja o programu psihosocijalnog tretmana za počinitelje nasilja, Udruženje "ŽENA BiH" Mostar, 2017.
10. Bronfenbrenner U., Ecology of the family as a context for human development: Research perspectives. *Developmental Psychology*, 22(6), 723-742., 1986.

11. Christopher I Eckhardt, PhD, Christopher Murphy, PhD, Danielle Black, BA, and Laura Suhr, Public Health Rep. Intervention Programs for Perpetrators of Intimate Partner Violence: Conclusions from a Clinical Research Perspective; 121 (4): 369–381. 2006.
12. Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence, (hereinafter Istanbul Convention), CETS No. 201, (May 11, 2011)
13. Daly, J. E., & Pelowski, S., Predictors of dropout among men who batter: A review of studies with implications for research and practice. *Violence and Victims*, 15(2), 137–160, 2000.
14. *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, G.A. Res. 48/104, U.N. Doc. A/RES/48/104 (Dec. 20, 1993).
15. Declaration on the Elimination of Violence against Women, supra note 2, at para. 6.
16. Dutton, D. G., & Corvo, K., Transforming a flawed policy: A call to revive psychology and science in domestic violence research and practice. *Aggression and Violent Behavior*, 11(5), 457–483. 2006.
17. Edin, K., & Nilsson, B., Men's violence: Narratives of men attending anti-violence programmes in Sweden. *Women's Studies International Forum*, 46,96–106, 2014.
18. Farmer, E., & Callan, S., Beyond violence: Breaking cycles of domestic abuse. A policy report for the Centre for Social Justice. London: Centre for Social Justice, 2012.
19. Gondolf E., *Batterer Intervention Systems: Issues, Outcomes and Recommendations*. California: Sage, 2002.
20. Gondolf, E. W., Theoretical and research support for the Duluth Model: A reply to Dutton and Corvo. *Aggression and Violent Behavior*, 12 (6), 644–657. 2007.
21. Kelly, L., & Westmarland, N., Domestic violence perpetrator programmes: Steps towards change, Project Mirabal Final Report. London, UK: London Metropolitan, 2015.

22. Jusupović D. i saradnici, Psihosocijalni tretman počinitelja nasilja u obitelji – Priručnik za voditelje tretmana, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2010.
23. Lösel, F. Evaluating psychosocial interventions in prisons and other penal context, Committee on Crime Problems. Criminological research, Vol. XXXI, 79-114. 1995.
24. Morran, D., Re-education or recovery? Re-thinking some aspects of domestic violence perpetrator programmes. Probation Journal, 58(1), 23–36. 2011.
25. Okvirna strategija za provedbu konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici u BiH za period 2015. – 2018; Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice, BiH
26. Phillips, R., Kelly, L., & Westmarland, N., Domestic violence perpetrator programmes: An historical overview. London: London Metropolitan University, 2013.
27. Phillips, R., Kelly, L., & Westmarland, N., Domestic violence perpetrator programmes: An historical overview. London: London Metropolitan University, 2013.
28. Raakil, M., A Norwegian integrative model for the treatment of men who batter. Family Violence and Sexual Assault Bulletin, 18(1), 7–14, 2002.
29. Richard M. Tolman Jeffrey L. Edleson, Intervening with men for violence prevention, PART III: Prevention and direct intervention, Chapter 18: Intervening With Men for Violence Prevention, To appear in Renzetti, C.R., Edleson, J.L. & Bergen, R.K., Sourcebook on Violence Against Women (2nd edition). Thousand Oaks, CA: Sage, 2010.
30. Sugarman, D.B. i Frankle, S.L., Patriarchal ideology and wife assault: A meta-analytic, review. Journal of Family Violence, 11 (1), 13 – 40, 1996.
31. The Duluth Curriculum, supra note 175, at 33.
32. U.N. Secretary-General, *In-Depth Study on All Forms of Violence against Women*, U.N. Doc. A/61/122/Add.1,73-74 paras. 255-257 (July 6, 2006)

33. UN Women, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, 2013.
34. Universal Declaration of Human Rights, G.A. Res. 217 (III) A, U.N. Doc. A/RES/217(III), art. 3 (Dec. 10, 1948).
35. Vijeće Evrope, Psychosocial interventions in the criminal justice system. European Committee on Crime Problems. Criminological research, Vol. XXXI, 1995.
36. Walker L.E., Battered woman syndrome. Annals of the New York Academy of Sciences 1087.1142-157, 2006.
37. World Health Organization, World report on violence and health: summary Dutton DG (2006). Nested ecological theory. In Dutton, D.G. (Ed.), Rethinking Domestic Violence (pp, 18-40). Canada: UBC Press, 2002.
38. World Health Organization, World report on violence and health: summary, http://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/en/ Geneva, WHO, 2002.
39. Zakon o zaštiti od nasilja u porodici "Službene novine Federacije BiH", broj: 20/13 (13.03.2013.)

